EDEBİYYÂT-I UMÛMİYYE MECMÛASINDAKİ DİL VE EDEBİYAT YAZILARI

Hazırlayan: Ayşe ANIL
Danışman: Yrd. Doç.Dr. Esat CAN

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı için öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
2006

ÖNSÖZ

Türk edebiyatı büyük ve zengin bir edebiyattır. Bunu, 8. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kitaplardan takip etmekteyiz. 19. yüzyıldan sonrasında ise kitapların yanı sıra gazete ve mecmualar da edebiyat metinlerinin yayımlandığı kaynaklar olmuşlardır.

19. yüzyıl ve sonrasının pek çok önemli şahsiyetinin edebî çalışmaları, önce söz konusu gazete ve dergilerde tefrika edilmiştir. Bu şahısların haklarındaki yazılar da yine bu gazete ve dergilerde neşr edilmiştir. Bundan dolayı bunların araştırılması, Türk ilim ve sanat hayatı için bir gereklilikti.

Bilindiği üzere 19. yüzyıldan günümüze kadar, fikir ve edebiyat sahasında çeşitli dergiler çıkmıştır. **Servet-i Fünûn, Genç Kalemler, Türk Derneği, Türk Yurdu, Yeni Mecmûa, Sebîlürreşâd, Dergâh** bu dergilerdendir. Bunlardan biri de **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'**dır.

Celâl Nurî'nin yönetiminde çıkan **Edebiyyât-ı Umûmiyye**'de söz konusu yıllarda (1916–1919), onunla beraber birçok edebiyatçının yazısı çıkmıştır. Süleymân Nazîf, Ali Emîrî, İsmail Hâmi Dânişmend, Tevfîk Nevzâd, Enver Bey, Reşâd Nurî ve Nigâr Hanım bunlar arasındadır.

Biz, belirttiğimiz bu yazıların incelenmesinin yararlı olacağını düşündük. Yüksek lisans ölçü ve anlayışına göre alanımızı sınırladık. Sonra konumuzla ilgili malzeme toplamaya başladık. İstanbul'da, değişik kütüphanelerde yaptığımız araştırma ile orijinal metinleri elde ettik. Metinleri önce günümüz alfabesi ile yazdık. Metinlerin günümüz alfabesi ile yazımı sırasında "u" bağlacını mecburiyet olmadığı sürece "ve" olarak belirttik. Orijinal metinlerden kaynaklanan problemler sebebiyle, okumakta güçlük çektiğimiz kelimeleri, önce günümüz alfabesiyle yazdık, sonra yanına orijinalini ekledik. Metinlerde geçen Farsça mısra veya beyitleri asıl metinden aynen nakl ettik. Türkçe telâffuza göre zikr edilen yabancı şahıs isimlerini yanına parantez içinde kendi dilindeki yazılışlarını da ekledik. Basım hatası olduğunu düşündüğümüz kelimelerin bize göre doğru okunuşlarını yazdık. Peşinden metnin aslındaki yanlış yazımını

parantez içinde ve aslî harflerle dizdik. Süleyman Nazîf'in dizi şeklinde kaleme aldığı "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri" adlı makaleleri ile Kozanzâde Cenâb Muhiddîn'in "Millî Edebiyat Hakkında" adlı makalelerinin başlıklarını, karışıklığa yol açmaması için, neşr edildikleri nüshanın sayısı ile numaralandırdık. Daha sonra çalışmamızı "önsöz", "giriş" ve "metinlerin günümüz alfabesi ile yazılışları"ndan sonra dört bölüm olarak düzenledik. Birinci Bölüm: Dil Yazıları, İkinci Bölüm: Edebiyat Yazıları, Üçüncü Bölüm: Şahıs Yazıları, Dördüncü Bölüm: Eser Yazıları'dır. Bu yolla bilimsel çalışmalara ışık tutacak metinler oluşturmaya çalıştık. Bu tertibin ardından, bizden sonraki araştırmacılara kolaylık göstermesi doğrultusunda tezimizde kullandığımız malzemeyi yazar adına göre bibliyografik olarak düzenledik. Metinlerin sonunda, hicrî ve rumî tarihlerini gösterdik.

Çalışmamızın sonunda yararlandığımız eserler, kaynakça bölümünde ayrıca belirtilmiştir.

Bu çalışmamda, konumun belirlenmesi ve şekillenmesi ile tezimin plânlanmasında bizzat yardımcı olup yol gösteren hocam Prof. Dr. Recep DUYMAZ'a, metinleri okurken samimî yardımlarından istifade ettiğimiz Doç. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e ve benden hiçbir konuda yardımı ve desteğini esirgemeyerek, çalışmamı sabırla takip eden, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Esat CAN'a ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunmayı bir vazife bilirim.

Ayşe ANIL

Tekirdağ, 2006

ÖZET

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, yayın hayatına 4 Kasım 1916'da Celâl Nurî (İleri) önderliğinde başlamış ve 8 Mart 1919 yılında yayımlanması son bulmuştur. Bu tarihler arasında toplam 110 sayı olarak çıkarılan dergi haftalık olarak yayımlanmıştır.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nda pek çok konuya yer verilmiştir. Mecmûada dil, edebiyat, tarih, estetik, siyaset, fen, ile ilgili yazıların yanında şiirler, az sayıda fotoğraf ve yine az sayıda güncel reklâmlar yer alır. **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'**nda mektuplara, hikâyelere ve biyografilere de rastlıyoruz.

Mecmûada, edebiyat tarihimizin önemli şair ve yazarlarının, şiir ve yazıları bulunmaktadır. Bu şair ve yazarlardan bazıları Celâl Nurî, Reşid Süreyya, Reşâd Nurî (Güntekin), Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Mustafa Reşid, Ali Emîrî, Süleymân Nazîf, Enver Bey, Harputlu Hayri, Nigâr Hanım v.d.'dir.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'ndaki dil ve edebiyat yazılarının incelenmesi önsöz, giriş, metinlerin günümüz alfabesiyle yazılmasından sonra, dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Önsözde, konunun niçin seçildiği belirtilmiştir. Giriş bölümünde, **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası**'nın edebî faaliyeti ve dönem içindeki yeri ve önemi açıklanmıştır. Metinlerin incelenmesi, Birinci Bölüm: Dil Yazıları, İkinci Bölüm: Edebiyat Yazıları, Üçüncü Bölüm: Şahıs Yazıları, Dördüncü Bölüm: Eser Yazıları olarak sınıflandırılmıştır.

Çalışma; Önsöz, Giriş, Metinler, Metin İncelemeleri, Sonuç, Kaynakça şeklinde oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

1) Edebiyyât-ı Umûmiyye, 2) Dergi, 3) Dil, 4) Edebiyat, 5) Celâl Nurî

ABSTRACT

The **Edebiyyât-ı Umûmiyye Magazine** has started with its publishing under the leadership of Celâl Nurî (İleri) and has published its last edition on 8th March 1919. The magazine has published weekly and a total of 110 editions.

Many issues were published in the **Edebiyyât-ı Umûmiyye Magazine**. Articles and columns on languages, literature, history, politics, aesthetics, sciences as well as poems and a few photographs and daily advertisements were also included. We also see the publishing of letters, stories and biographies in the **Edebiyyât-ı Umûmiyye Magazine**

Many poets and writers with a sound place in our literature have contributed to the magazine with their writing or poetry. Some of these are: Celâl Nurî, Reşid Süreyya, Reşad Nurî (Güntekin), Hüseyin Rahmi (Gürpınar), Mustafa Reşid, Ali Emirî, Süleymân Nazîf, Enver Bey, Harputlu Hayri, Nigâr Hanım.

The review on the writings and poems in the **Edebiyyât-ı Umûmiyye Magazine** was classified in four sections after the Foreword, Introduction and the texts in our present writing. In the foreword the selection of the issue was explained. In the introduction the literary activities and the place of **Edebiyyât-ı Umûmiyye Magazine** within the conditions of the period was explained. The texts were reviewed and classified into: First Section: Language Writings, Second Section: Writings in Literature, Third Section: Personal Writings, Fourth Section: Writings on Works.

The study was concluded in sections of Foreword, Introduction, Texts, Text Reviews, Conclusion, Sources.

Key Words:

1) Edebiyyât-ı Umûmiyye, 2) Magazine, 3) Language, 4) Literature, 5) Celâl Nurî

İÇİNDEKİLER

(METİN İNCELEMELERİ)

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GİRİŞ

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, I. Dünya Savaşı'nın buhranlı yıllarında yayımlanmaya başlanmış bir mecmuadır. Edebiyat tarihimizde değeri oldukça fazla olan dergi tarihî, siyasî ve fikrî açıdan çalkantılı bir dönemin içine doğmuştur. Bu dönem, II. Meşrutiyet'in ilânıyla başlayan ve I. Dünya Savaşı'na kadar süren kaygan zeminli dönemdir.

Otuz yıl süren büyük siyasî baskıdan sonra, aydınların dayanılması zor sıkıntılar sonunda getirebildikleri meşrutiyet devri, ne yazık ki Türkiye tarihinin en talihsiz dönemlerinden biri olmuştur.[1] Büyük bir coşkunluk içinde gerçekleşen ve halkın beklentilerine kısa sürede cevap verebileceği; dünyada ve yurtta her şeyin sütliman olacağı zannedilen II. Meşrutiyet'in ilânı, bekleneni vermemesi bir yana, imparatorluktaki parçalanmayı da büsbütün hızlandırdı.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra (24 Temmuz 1908) Girit Yunanistan'ın, Bosna Hersek de Avusturya'nın egemenliği altına girdi.

Bu arada, İstanbul'da bir irtica hareketi, devrilen yönetimi destekleyen bir ayaklanma baş gösterdi. (13 Nisan 1909, eski takvimle 31 Mart 1909). Bu hareketi bastırmak için eski idarenin Kosova valisi olup yeni yönetimce Rumeli'ndeki 3. Ordu komutanlığına getirilmiş olan Mahmud Şevket Paşa'nın komutasındaki birlikler harekete geçerek İstanbul'a gelip ayaklanmayı bastırdılar. Tarihte "Hareket Ordusu" diye anılan bu birliklerin duruma hâkim olmasından sonra, ayaklanmada parmağı bulunduğu suçlaması ile II. Abdülhamîd tahttan indirilerek yerine V. Mehmed ünvanı ile kardeşi Mehmed Reşad getirildi. (27 Nisan 1909). Böylece yönetimdeki ehliyetsiz kadroya tamamıyla tecrübesiz ve ehliyetsiz bir devlet başkanı da eklenmiş oldu.[2]

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki topraklarından Cezayir ve Tunus, Fransa; Mısır da İngiltere tarafından işgal edilmişti. Öteden beri Trablusgarp topraklarına göz diken İtalya da Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü karışık durumu fırsat

---

[1] Kenan Akyüz, (1990) :**Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,** İnkilâp Kitabevi, İstanbul, s.148
[2] Akyüz: 148

sayarak Trablusgarp'a ordu ve donanma gönderdi. Bu esnada Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan İttifakı kurulmuştu. İtalyanlar ile yapılan savaş sonunda, Osmanlı Hükümeti İtalya ile Uşi Antlaşması'nı (5 Ekim 1912) imzalayarak, Afrika'daki son topraklarını da kaybetti. Bu savaştan cesaret alan Balkan devletleri Osmanlılara karşı Balkan Savaşları'na başladılar. (5 Ekim 1912)

Balkan devletlerinin büyük bir hızla ve hep birlikte savaş hazırlığı yaptıklarının farkında olmayan devlet, Rumeli'ndeki kuvvetlerini terhis etmiş, askerî gücünü asgariye indirmişti. Türk hükümetinin bu büyük hatasına İtalyanların saldırıları da eklenince Balkan devletleri bu fırsatı kullandı ve iki cepheden saldırıya geçtiler. Cephelerden biri Doğu ve Batı Trakya, ötekisi de Makedonya ve Arnavutluk idi. Zayıf ve hazırlıksız Türk kuvvetleri, her iki cephede de yenildiler. Bulgarlar Doğu Trakya'yı işgâl ederek Çatalca'ya kadar geldiler. Yapılan barış anlaşmalarıyla, Osmanlı Devleti kan kaybetmeye devam ederken Arnavutluk da bağımsızlığını kazandı.

Devlet bir yandan bu savaşlarla uğraşır ve Balkanlar'daki bütün topraklarını kaybederken, bir yandan da içeride iktidar kavgaları sürüp gidiyordu. Savaşların kaybındaki sorumluluğu hükümete yükleyen İttihatçılar, bir darbe ile (Bâb-ı Âli Baskını) iktidarı ele geçirdiler ve hükümeti kendi adamları Mahmud Şevket Paşa'ya kurdurdular (23 Ocak 1913). Bu arada Balkanlar'daki Türk topraklarının paylaşılmasında anlaşmazlığa düşen düşman devletler, bu sefer kendi aralarında savaşmaya başlayınca, bu fırsattan yararlanan Türk ordusu da Bulgarlar'ı Doğu Trakya'dan çıkarmış oldu.[3]

Fakat içerideki siyasî karışıklık devam etmekteydi. İttihâd ve Terakkî Partisi ile Ahrâr (Liberaller) Partisi ve Hürriyet ve İ'tilâf (Uzlaşma) Partisi (1911) arasındaki çekişmeler sürerken, hükümet başkanı Mahmud Şevket Paşa'nın muhaliflerce öldürülmesi (11 Haziran 1913) üzerine, başında Enver, Cemâl ve Talât Beyler'in bulunduğu İttihâd ve Terakkî Partisi, ülkeyi bir sıkıyönetim rejimi şeklinde yönetmeye başladı. İktidar, muhaliflerine karşı bu kanunsuz davranışları ile devirdiği istibdât dönemine yeniden dönmüş oldu. Ülkedeki huzursuzluklarla mâlî ve ekonomik durumdaki büyük sıkıntılar artarak devam ederken, bu her bakımdan tecrübesiz ve

[3] Akyüz, 1990: 149

bilgisiz kadro, siyasî hatalarına her gün yenilerini eklemekten de geri kalmıyordu. Bu hataların en büyüğü, şüphesiz, hiçbir ilgimiz ve çıkarımız yokken, bir olupbitti ile ülkenin Birinci Dünya Savaşı'na sokulmasıydı.[4]

Almanya ve İtalya'nın siyasî birliklerini tamamlayarak sömürgeler elde etmesi, Avrupa siyasî dengesinde değişmeler meydana getirdi. Almanya'ya düşman olan Fransa, Rusya'yla dostluk kurdu. Avusturya, İngiltere'nin dostluğuna güvenerek Balkanlar'da Panslavizm propagandası yapan Rusya'ya karşı Almanya'ya yanaştı. İngiltere siyasî ve ekonomik alanda aleyhine gelişen Almanya'ya karşı 1905'te Fransa'yla anlaşarak aralarındaki düşmanlığı sona erdirdi.

Buna karşılık, Almanya dünyanın paylaşılmasında kendisine pay istiyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın aleyhine Osmanlı Devleti'nde büyük nüfûz kazanmıştı.

Avrupa devletleri arasındaki rekabet, hızla bir silahlanmaya yol açtı. Kısa zamanda Almanya, Avusturya ve İtalya, "Üçlü Bağlaşma" (İttifak) kurdular. Bunlara karşı da İngiltere, Fransa ve Rusya "Üçlü Uzlaşma" (İtilâf) grubunu meydana getirdiler. Böylece Avrupa ikiye ayrılmış oldu.

Balkan savaşları I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına önemli bir adım oldu.Bu savaş sonucu Osmanlı Devleti Balkanlar'ı terk etmiş, Bulgaristan ve Sırbistan güçlenmişti. Sonunda 28 Haziran 1914'te Avusturya veliahdı Ferdinand'ın Saray-Bosna'da bir Sırplı tarafından öldürülmesi, savaşın çıkmasına yol açtı. Avusturya, Sırbistan'a savaş açtı. Sırbistan'ı korumak amacıyla Rusya Avusturya'ya; Avusturya'yı korumak için Almanya da Rusya ve Fransa'ya savaş açtı. İngiltere ise bir süre sonra, Fransa'nın yanında Almanya'ya karşı savaşa girdi (4 Ağustos 1914). İtalya tarafsızlığını ilân etti, ardından İtilâf Devletleri'nin yanına geçti. Daha sonra, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere daha birçok büyük küçük devletin katılmasıyla dört yıl süren bu savaş, I. Dünya Savaşı adını aldı.

Savaşın başlamasıyla Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilân etti. Balkan Savaşları'ndan yeni çıkmış olan ordu yorgundu. Almanya'dan getirilen Liman Von

---

[4] Akyüz, 1990: 149–150

Sanders başkanlığındaki heyet, henüz tam anlamıyla bir ıslahat programı uygulayamamıştı. Bu sırada bir hükümet darbesiyle Enver Paşa'nın başkanı bulunduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi ele geçirmişti. Tecrübeli devlet adamları emekli edilerek yerlerine genç subay ve yöneticiler gelmişti. İttihâd ve Terakkî Cemiyeti Almanya'yla dostluk kurmuştu.

Osmanlı hükümeti, başlayan savaşa, coğrafî ve siyasî şartlar dolayısıyla seyirci kalınamayacağını düşünerek Ağustos 1914'te seferberlik ilân etmişti. Nitekim Ruslar savaştan yararlanarak, uygun bir zamanda İstanbul civarına asker çıkarıp Boğazları elde etme emelindeydiler. Öte yandan, savaşın kendileri için iyi gitmediğini gören Almanlar da Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak istiyorlardı. Enver Paşa Almanya yanında bir an önce savaşa girmek isterken, yöneticilerden Cemâl Paşa İngiltere ve Fransa tarafında yer almayı tercih ediyordu.

Bu sırada Osmanlı ordusunun ve donanmasının durumu çok zayıftı. İngiltere'ye parası ödenerek sipariş verilmiş olan Sultan Osman ve Reşâdiye adlı savaş gemileri, dünya savaşı çıktığı için İngilizlerce teslim edilmemişti. Savaş başlarında ise Akdeniz'de bulunan Goben ve Breslau adlı iki Alman zırhlısı, İngiliz gemilerinden kaçıyormuş gibi, isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirilerek, Çanakkale'den geçirilip Türkiye'ye getirildi. Osmanlı hükümeti, bu gemileri satın aldığını ilân ederek korumaya almıştı. Türk bayrağı çeken bu gemiler, Karadeniz'deki Rus limanlarını topa tuttu. Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etti. Böylece Osmanlılar savaşa girmiş oldu.

Osmanlı Devleti esas üç cephede savaşa girdi. Ayrıca Galiçya (Romanya) ve Makedonya'da savaştı.

Enver Paşa komutasında doğuda Kafkasya Cephesi'ndeki ordu, tedbirsizlik yüzünden Sarıkamış'ta ağır kayba uğradı. Erzurum, Bitlis, Muş, Trabzon, Van ve Erzincan Ruslar tarafından işgâl edildi. Rusya'da meydana gelen ayaklanmalar ve Ruslar'ın Batı Avrupa'da yenilmesi, Türkler'in toparlanmasını sağladı. 1916'da Mustafa Kemal, Bitlis ve Muş'u geri aldı. 1917'de ihtilâl sebebiyle Ruslar çekildiler ve Türk ordusu işgal edilen bölgeleri kurtardı.

Cemâl Paşa komutasındaki Güney Cephesi ordumuz, Süveyş'i geçip Mısır'a girmek için harekete geçmişti. Fakat büyük bir yenilgiye uğradı. Bu arada Bağdat'ı almak için hareket eden İngiliz ordusu Kûtülemâre'de Osmanlı kuvvetleri tarafından esir edildi. Bunun üzerine İngilizler Filistin, Hicaz ve Yemen'de isyan çıkardılar. Hicaz ve Yemen elimizden çıktı. Türk ordusu İngilizlerle birlik olan Araplarla da savaşmak zorunda kaldı.

Asıl büyük savaşlar Çanakkale Cephesi'nde meydana geldi. İngilizler ve Fransızlar, Rusya'ya yardım etmek ve Osmanlı Devleti'ni saf dışı bırakmak için 18 Mart 1915'te Çanakkale'ye saldırdılar. Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazı'nı dünyayı hayrete düşüren bir kahramanlıkla savundu. Dünyanın en büyük filoları olan İngiliz, Fransız donanmalarını Boğaz'dan sokmadığı gibi, Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapan İngiliz, Fransız ve sömürgelerine ait orduları da büyük bir yenilgiye uğrattı.

Savaşın başlangıcında Sofya ateşemiliteri olan Kaymakam (Yarbay) Mustafa Kemal Bey, bir süre sonra 19. Fırka kumandanlığına tayin edilerek, önce Seddülbahir, Arıburnu, Anafartalar ve Eceabat limanını içine alan Maydos bölgesinin savunulmasıyla görevlendirildi. Mustafa Kemal, Gelibolu Yarımadası'na düşmanın kuvvet çıkarmaya başlaması üzerine, Arıburnu bölgesini tutarak, düşmanı sahilden içeriye sokmadı. Türk cephesini yandan, Anafartalar'dan çevirmek için çıkan yüz bin kişilik Feldmareşal Kitchener Ordusu da karşısında Mustafa Kemal'i buldu. Miralay Mustafa Kemal Bey 26, 27, 28 Ağustos günleri Suvla Limanı yönünde, Conkbayırı'nda ve Kocatepe'de yaptığı karşı saldırılarla Kitchener Ordusu'nu yenilgiye uğrattı. Düşmana İstanbul yolunu kapadı. Böylece savaşın kaderi değişti.

"Üçlü Uzlaşma" (İtilâf) Devletleri'nin savaşın başlangıcında yenik durumda bulunmasına rağmen, Amerika ve diğer bazı devletlerin de savaşa girmesi Almanya'nın yenilmesine yol açtı. Bunun üzerine Çanakkale ve Doğu Cephelerinde başarılı bir mücadele veren Osmanlı Devleti de antlaşma istemek zorunda kaldı. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı. Bu mütarekeyle İtilâf Devletlerinin İstanbul'u işgâlleri, önemli askerî noktaları tutmaları kabul edildi. Ayrıca Boğazlar'ın açılması, bütün haberleşme araçlarının İtilâf devletlerinin kontrolüne verilmesi, Osmanlı Ordusu'nun tamamen terhîs edilmesi de antlaşmada yer alıyordu. Böylece Osmanlı Devleti tam

olarak teslim olmuştu. İtilâf devletleri, donanmalarının savaşla geçemediği Çanakkale'yi bu antlaşmaya dayanarak 13 Kasım 1918'de geçip İstanbul önüne geldiler. Bir bahaneyle Fransızlar güney bölgemizi, İtalyanlar Akdeniz Bölgesi'ni, İngilizler Güneydoğu Anadolu ve çeşitli yerleri işgâl ettiler. 15 Mayıs 1919'da da Yunanlılar İzmir'e girdi.

Osmanlı Devleti'nin bu durumunun yanında, **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'**nın çıktığı yıllarda, düşünce tarihimizde de değişmeler ve çalkantılar oluşmaya başladı.

Devletimizin bu zayıflama, dağılma, yıkılma ve Batı'ya muhtaç duruma düşmesi karşısında Türk aydınları düşünmeye ve bir çıkış yolu aramaya başlamışlardır. Bu arayışları temelinde önce yıkılışı durdurmak, sonra da devletimizi yeniden güçlü ve hâkim duruma getirmek endişesi vardır. Tanzimat devrinin ünlü yazarı Cevdet Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal ile başlayan bu arayışlar gittikçe yaygınlaştığı gibi sonraki devirlerde de devam etmiştir.[5]

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûasındaki Dil ve Edebiyat Yazıları adlı çalışmamızın temel kaynağını, **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası** oluşturduğu için, derginin yayınlandığı dönemde ön plâna çıkan düşünce akımları üzerinde durmak istiyoruz.

Dönemin önemli fikir akımlarından biri, Osmanlıcılıktır. Bu fikir hareketinin temelinde, müslim - gayr-ı müslim, tüm Osmanlı tebaasının aynı çatı altında yaşayabileceği fikri bulunmaktaydı. Hareketin, en hararetli savunucuları "Genç Osmanlılar" adlı gruptur.

Genç Osmanlılar, Osmanlı toplumunda rütbe ve durumuna bakılmaksızın, herkesin boyun eğeceği bir anayasa ile bürokrasinin yetkilerini sınırlamak istiyorlardı. Tanzimat reformcularının yönetimlerinin, baskıcı olduğunu düşünmekte ve bu nedenle kişileri keyfî hükümet hareketlerinden korumak ve reformların süreklilik ve başarılarını

---

[5] Recep Duymaz, (1995): Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset,** Boğaziçi Yayınları, İstanbul, s.5

sağlamak için bir anayasanın gerekli olduğuna inanmaktaydılar. Bu anayasanın ortaya koyduğu çerçeve içerisinde çalışacak, halk tarafından seçilmiş bir parlamento olacaktı.[6]

Ancak bilindiği gibi Osmanlı Devleti çok milletli bir yapıya sahipti ve gayr-ı müslim Osmanlı tebaası milliyetçilik hareketlerinden etkilenmekteydiler. Tanzimatçılar, gayr-ı müslim vatandaşların da yer alacağı parlamenter sistemin, eski bölünmeleri ortaya çıkarıp derinleştireceğinden korkuyorlardı. Öte yandan Yeni Osmanlılar, böyle bir parlamentoda farklı gruplara söz hakkı verilmesiyle, milliyetçilik duygularının köreleceğine inanıyorlardı. Bunlar, parlamenter sistemin, Müslümanlar arasında olduğu kadar, gayr-ı müslimler arasında da aynı vatanın insanları olma duygusunu besleyeceğini ve böylece onların millî devletler kurma isteklerinin sona ereceğini düşünüyorlardı. Bazıları daha da ileri giderek, milletlerin hukukî varlıklarına ve insanlar arasındaki ayrılıklara son verilip, padişahın tüm tebaasının din, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin aynı hak ve yükümlülüklere sahip bir tek Osmanlı milleti altında toplanmasını öngörmekteydiler.[7]

Dönemin, etkisini gördüğümüz diğer bir fikir akımı da İslâmcılıktır. İslâmcılık, II.Abdülhamîd döneminde, Osmanlı Devleti'ndeki en yaygın güçtür. Bu fikir hareketi, pek çok Müslüman'ın, Rusya'da ve bağımsızlığına yeni kavuşan Balkan devletlerinde karşılaştıkları davranışlara bir tepki olarak Tanzimat'ın son yıllarında başlamıştır.

Genç Osmanlılar, Tanzimat'ın bir kültür taklitçiliği olduğunu düşünüyor ve bu hareketin kültür plânında kısır kalarak, Müslüman topluluğunu temelinden sarstığını vurguluyorlardı. Bu sebeple Genç Osmanlılar, demokratik anlayışlarını şeriattan alacakları ilkeler üzerine kurmak istemişlerdir. Onlara göre, Tanzimatçıların dayandığı bir temel felsefe yoktu. Genç Osmanlılar bu boşluğu doldurmak için İslâm felsefesinden yararlanmayı teklif ediyorlardı. Onlara göre İslâm'da siyasal demokrasinin esaslarını bulmak da mümkündü.[8]

---

[6] Stanford J. Shaw, (2000): **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,** E Yayınları, İstanbul, s. 170–171

[7] Shaw, 2000: 170- 171

[8] Şerif Mardin (1986) : 19. Yüzyılda Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, c:2, s.345

Bu dönemde meşrutiyet için geniş vatandaş kitlelerinin katılımını sağlamak gerekiyordu. Bu gereği yerine getirmek için ise, İslâmî toplumsal öğelerden hareket etmek oldukça önemliydi.

II.Abdülhamîd, Müslüman tebaası arasında zaten yaygın olan bu fikri alıp, hem iç ve hem de dış düşmanlarına karşı güçlenmek için kullandı. Gerek hazine kaynakları ve gerekse sultanın kendi hazinesinden yararlanılarak genç Osmanlı Müslümanlarının gayr-ı Müslimlerle başarılı bir rekabete girebilmeleri için Müslüman okulları kuruldu. Ulemaya ödenen aylıklar, emekli aylıkları ve diğer ödenen paralar arttırıldı. Dinî bayramlar yeniden vurgulandı ve yaygın bir biçimde kutlanmaları resmen özendirildi. Kamu binaları ve sokak levhalarındaki Osmanlıca ve Arapça isimlerin Batı dillerine çevrilmesine son verildi. Abdülhamîd, bütün Müslümanların halifesi olarak yeniden ortaya çıktı. Halife unvanını kullanarak, şimdi yabancı egemenliğinde olan eski Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman halka dinî memur atama hakkını kullanmak istedi. Mısır, Kıbrıs, Kırım, Bosna Hersek ve Bulgaristan'a gönderilecek kadıları, öğretmenleri ve diğer ulemayı kendisi seçti. Nerede yaparlarsa yapsınlar, Müslümanlara karşı kötü davranış veya baskı olduğu haberleri üzerine Osmanlı Devleti protesto edip derhal müdahaleye başladı. Dünyadaki etkili Müslüman liderler, halifenin etkisini yaymakta kullanılmak üzere İstanbul'a davet edildiler. Osmanlı Devleti'ne ya da kendi ülkelerindeki Müslüman halka karşı yapılacak olan bir saldırının, Osmanlı Devleti desteğinde genel bir Müslüman ayaklanmasına yol açacağı söylenerek İngiliz, Rus ve Fransızlar uyarıldılar. Böylece İslâm, batı güçlerin emperyalizmine ve devleti tehdit eden milliyetçi azınlık hareketlerine karşı sultan tarafından kullanılan ideolojik bir silâh haline geldi.[9]

İslâmcı gruplar içinde en entelektüeli ise, fikirlerini aylık Sırat-ı Müstakim (Doğru Yol) ve daha sonra Sebil-ür Reşad'da yayımlayan ve başlarında Mehmed Akif'in bulunduğu gruptu. Mehmed Akif ve taraftarlar, meşrutiyetin, İslâm'ın demokrasisi ile tam olarak uyuştuğu fikrini savunuyorlar ve parlamentonun insanlar arasında eski Müslüman meşveret (dayanışma) uygulamasını temsil ettiğini ileri sürüyorlardı. Onlara göre, Batı medeniyeti İslâm ahlâk kurallarını bozmuştu.

---

[9] Şerif Mardin, (1986) : Tanzimat ve Aydınlar, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, c:1, s.50

Emperyalizmden kurtulmak için Müslümanların eski değer ve birliklerine dönmeleri gerekiyordu. İslâmiyet batının yalnız bilim ve teknolojisini alacak, İslâm toplumunu zayıflatacak olan hükümet unsurlarını reddedecekti.[10]

II.Abdülhamîd'in son dönemlerindeki siyasî gidişat sonucunda İslâmcılık, kazandığı önemi kaybetmiş, yerini Türkçülük dediğimiz başka bir akıma bırakmıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen millet düşüncesi, hem Osmanlı azınlığı tarafından benimsenmiş hem de Osmanlı aydınları tarafından savunulmuş bir düşünce haline gelmiştir. Almanya ve İtalya'daki milliyetçi hareketlerin başarısı ve Osmanlı Devleti'nin içinde yaşayan Türk olmayan Müslümanların milliyetçi davranışları Türk kimliğini ve bilincinin doğmasına yol açmış ve Türk milliyetçiliğinin yerleşmesini sağlamıştır.

İmparatorluktaki Hıristiyan azınlıkların Batıyı tercihleriyle başlayan çözülme, Osmanlıcılık fikrini bu dönemde tamamen çökertmiş, 1918'e kadar bağlanılan İslâmcılık da bu zamanda Ortadoğu'nun elden çıkmasıyla bırakılmak zorunda kalınmış ve ortada bir tek Türkçülük fikri kalmıştır.

Türk milliyetçiliğinin ideolojik temelini geliştirmede eserleriyle katkıda bulunan en önemli yazarımız, **Genç Kalemler Dergisi**'nden de tanıdığımız Ziya Gökalp'tir.

1909 yılında **Türk Derneği** kurulmuş, aynı adla bir de gazete çıkartılmıştır. Balkan Savaşları ile birlikte Türkçülüğe ilgi artmış ve derneğin adı **Türk Yurdu Cemiyeti** olarak değiştirilmiştir. 1914 yılında daha çok kişiden oluşan bir grup, **Türk Ocağı**'nı kurmuş, aynı yılsonunda, Selanik'ten gelen **Genç Kalemler**, Gökalp ve arkadaşları ocağa katılmıştır.

Batıcılık akımı ise, Osmanlı Devleti'nin kendini yenileme manevrası gibi görünse de, özellikle II. Meşrutiyet sonrasında kendini gösteren bir fikir hareketidir.

Batıcılık akımı, Üçüncü Ahmet zamanında başlamış ve Üçüncü Selim ile ilk başarısını kazanmıştır. O yıllarda medenîleşmek, garplılaşmak, terakki etmek gibi

---

[10] Shaw,2000: 366

adlarla adlandırılıyordu. Batılılaşma ilk yıllarda iradesiz ve plânsızdı. Ancak İkinci Meşrutiyet'in batıcı hareketleri ile artık Tanzimat'ın "medeniyetçilik"i gibi sabit klişelerinden kurtarmaya başladı.[11]

Osmanlı Devleti, batı karşısında yenilgilere uğradıktan sonra, önceleri bir iç hesaplaşma yapmış, bu yenilgilerin sebebini kendinde aramış ancak daha sonra bu sebeplere, batıyı tanıyarak ulaşmaya çalışmıştır.

Sonuçta, kısa süre içinde her yönüyle batı teknolojisi, düşünce sistemi ve kurumları Osmanlı İmparatorluğu'na girmeye başlamıştır. Yeni silahlar ithal edilmiş, yeni eğitim kurumları oluşturulmuş, kıyafetlerde değişiklikler olmuş, edebiyatta eski anlayış bir kenara bırakılarak batı akımları çerçevesinde eserler yazılmış, mimari de bu değişimden fazlasıyla nasibini almıştır. Ancak en önemli değişim, batıcı yeni bir siyasal seçkin sınıfın ortaya çıkmasıyla olmuştur. Çünkü Tanzimat gibi siyasal bir hareketin gerçekleşmesi, ancak batılılaşma fikirlerini benimseyen bir kadronun yönetim kademelerine gelebilmesine bağlıydı.[12]

Batıcılık fikir hareketinin yayıldığı ilk merhalede, hem eski hem de yeni yan yana olmuştur. Modernizm yanlıları, eskinin yanında yeniyi de yapılandırmaya çalışmıştır. İkinci merhalede ise eskinin tamamen kalktığını ya da şekil değiştirdiğini görmekteyiz.

II.Abdülhamîd döneminde yönetim, Batı kültürünün etkisinin olumsuz ve zarar verici olduğu konusunda hemfikir olup, geleneksel değerlerin muhafazasına büyük önem vermekteydi. Ancak bu dönemde, bir taraftan da modern eğitim kurumlarının açılmasına büyük önem verilmekte ve eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmaktaydı. Ayrıca teknoloji ithali, artık tartışma konusu bile değildi ve bütün hızıyla devam etmekteydi. Sonuçta, yönetim batılılaşmaya karşı olmakla beraber, yeni kurulan modern eğitim kurumlarındaki çağdaş eğitim batılılaşma taraftarlarının artmasına sebep olmuştur.

---

[11] Hilmi Ziya Ülken, (1999) : **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,** Ülken Yayınları, İstanbul, s.205

[12] Şükrü Hanioğlu, (1986) : Batıcılık, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, c:5, s.1382- 1383

II.Meşrutiyet ve sonrasında karşımıza çıkan Mustafa Kemal Atatürk ve Abdullah Cevdet gibi pek çok ünlü kimse hep bu kurumlardan yetişmişlerdi.[13]

Balkan Savaşları, düşünce akımlarını da etkilemiş, bu akımlarda bazı değişiklik etkileri yaratmıştır. Batıcılar da bu etkinin altında kalarak ikiye bölünmüşlerdir. "Kısmî Batıcılar" adı verilen grup, batının Osmanlı ile bağdaşmasının mümkün olmadığını ancak batılılaşma çabasının sürmesi gerektiğini savunmuş, "Tam Batıcılar" adındaki grup ise, tam anlamıyla batılılaşmanın gerekliliği üzerinde durmuşlardır.

Batıcılık akımının savunucuları, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da etkinliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Söz konusu devrelerde Milli Edebiyat Dönemiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu edebiyatı doğuran **Genç Kalemler Dergisi** ile ilgili de çalışmalar vardır. Bunlardan birkaç tanesi çok önemlidir.[14]

Dönemin diğer önemli dergilerinden biri olan **Türk Yurdu** da çeşitli bakımlardan incelenmiştir.[15]

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası ile ilgili olarak**,** akademik yönden çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birincisi, Hacettepe Üniversitesi'nde 1982 yılında Erol Barın tarafından **Güneş ve Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuaları Üzerine Bibliyografik Çalışma** başlığıyla hazırlanmış lisans tezidir. Bu çalışma, **Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası**'nın bibliyografyası ile sınırlandırılmıştır ve belli başlıkları kapsar.

Söz konusu dergiyle ilgili olarak hazırlanan diğer bir çalışma da, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1993 yılında İsmet Emre tarafından

---

13 Hanioğlu, 1986: 1383- 1384

14 Hüseyin Çelik, (1995) : **Genç Kalemler Mecmuası Üzerine Bir Araştırma,** Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları No: 25- Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 17, Van ; İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, (1999) :**Genç Kalemler Dergisi,** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.xx1; Massamı Araı, (1994) :**Jön Türk Dönemi Milliyetçiliği,** Çeviren: Tansel Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul

15 Hüseyin Tuncer, (1990): **Türk Yurdu (1911–1931) Üzerine Bir İnceleme,** Kültür Bakanlığı Yayınları/1214, Ankara

Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası (İnceleme ve Seçilmiş Metinler) başlığıyla hazırlanmış yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada da, mecmuanın bibliyografyası üzerinde durulmuş, dergideki her konuyla ilgili seçilmiş belli metinler sunulmuş, özellikle dil ve edebiyat yazıları üzerine tematik bir çalışma yapılmamıştır. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1995 yılında Âlim Yıldız tarafından **Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası İndeksi ve Dönemin Edebî Hayatındaki Yeri** başlığıyla hazırlanan yüksek lisans tezinde de yine tematik bir çalışma yapılmamış, mecmuadaki metinlerden örnekler verilmemiş, sadece bibliyografik bir çalışma ortaya konmuştur.

Recep Duymaz tarafından 1991 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan **Celâl Nuri ve Atî Gazetesi** başlıklı basılmamış doktora tezinde de Celâl Nurî'nin **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası**'nda yayımlanan bütün makaleleri ismen sıralanmıştır.

Tezimizin asıl kaynağı olan **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'**nı tanıtmaya çalışalım.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, yayımlanmaya 4 Kasım 1916'da Celâl Nurî (İleri) önderliğinde başlamış, 8 Mart 1919 tarihine kadar yayımlanmaya devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın zor şartlarında yayın hayatına başlayan dergi, bir defa hariç, muntazam olarak çıkarılmıştır. Başlangıçta daha düzenli ve hattâ bazı sayıları resimli iken, sonradan tertip ve kâğıdı bakımından kalitesinde düşüş görülmüş, 2 Haziran 1917 tarihli 31. sayısından sonra yayımına üç ay süreyle ara verilmiş, 32. sayısı 8 Eylül 1917'de yeni bir sayı numarası verilerek, çift numarayla çıkarılmıştır. 86. sayısından itibaren dergi, toplam olarak 110 sayı çıkmıştır.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nın bütün sayıları İstanbul'da yayımlanmıştır. Dergi, haftalık olarak, 108. sayısındaki bir istisnanın dışında, cumartesi günleri çıkarılmıştır. **Edebiyyât-ı Umûmiyye**, sırasıyla Kanaat Matbaası, Matbaa-i Orhaniye ve Âti Matbaasında basılmıştır. Mecmuaya, Celal Nurî, Mehmed Celâleddin ve Giridî Ahmed Sakî müdürlük yapmıştır.

Derginin imtiyaz sahibi olan Celâl Nurî (İleri) önderliğinde çıkan mecmuada tarihî, siyasî, dinî, coğrafî ve içtimâi konulara oldukça geniş yer verilmiş, ancak mecmuanın ağırlığını daha çok edebî konular teşkil etmiştir. Başlangıçta hemen her sayıda Celâl Nuri'nin o günkü edebî, kültürel veya siyasî olayları değerlendiren başmakale mahiyetinde bir yazısı yer almıştır. Ayrıca ilk sayıdan başlayarak 64. sayıya kadar yine her sayıda , " Bir Haftalık Tarih-i Harb" başlığı altında ve "Hey'et-i Tahrîriyye" imzasıyla, o hafta Avrupa ve Osmanlı cephesindeki savaşlarla ilgili önemli gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir. Birçok sayıda Ahmed Refik'in Osmanlı tarihi ile ilgili yazıları bulunmaktadır.[16]

[16] Ekrem Bektaş, (1994): Dimet'ül Cendel Elbise, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** TDV Yayınları, c:10, s. 405–406

“ Muharebe-i hâzıra ile Türklerin tarihinde bir “rönesans” devri açılıyor. Bugüne kadar mut’ab ve galiz bir yeldâ-yı kâbus devam etmekte idi. Şarkî Roma Devleti’ni tahrib, şeref-i inhidâm olan hilafet ve saltanat-ı islâmiyeyi hiçbir padişah-ı selefin yetiştiremediği hudutlara isâl eden Osmanlılar iki sene evveline gelinceye kadar bir devr-i tûfanda bulunuyorlardı. Harb-i Umûmi, bizim mûcib-i intibâh ve teyakkuzumuz oldu. Tevfikât-i ezeliyye-i samedaniyeden istiâne ile bu mübareze-i mukaddese-i istihlasa atıldık. Kapitülasyonları, ecânibin mevcudiyetimiz üzerine vâz’ ettikleri hacr ve hacizleri kaldırdık. Terakki ve teâliye katiyen karar verdik.” [17] ifadesiyle, ilk sayıda, dergi adına yayımlanan yazıda, mecmûanın çıkarılmasının, Türk tarihinde bir devrim olacağı belirtilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nın sıkıntılı dönemlerinde yayın hayatına başlayan dergi, “haftalık siyasî, edebî, ilmî gazetedir” politikasıyla edebî etkinliğini devam ettirmiştir. Dergide, dil ve edebiyatla ilgili olarak makaleler, şiirler, hikâyeler, tiyatro incelemeleri, tenkitler, edebî mektuplar ve biyografilerin yanında, tarih, coğrafya, fen, felsefe, ziraat ve estetik gibi dil ve edebiyat dışındaki konuları kapsayan unsurlarla da ilgili yazılar bulunmaktadır.

Tarihî, askerî tarih, edebiyat, siyaset, maarif konularındaki yazıların, açık mektupların, günlük önemli hadiselerin ve siyasî konularda tercümelerin yer aldığı mecmuanın yazı kadrosunda, Celâl Nurî (İleri), Mehmed Emin (Yurdakul), Faik Ali (Ozansoy), İsmail Hâmi (Danişmend), Hâfız Mehmed Refik, Samipaşazade Sezai, Abdülhak Hâmid , Ahmed Refik (Altınay), Mahmud Nazım, Cenab Şahabeddin, Cevad Rüşdü, Hâlid Fahri (Ozansoy), Mehmed Zeki, Ahmed Sâki, Reşad Nuri, Süleymân Nesîb, Süleyman Nazîf, Vedat Örfî, İsmail Suphi, Mihrünisâ Hanım, Kemâlzade Ali Ekrem Bolayır, Faruk Nafiz (Çamlıbel), Şukûfe Nihâl (Başar), Servet Habîbullah, Sedat Nuri, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Abdülfeyyaz Tevfik, Samih Rifat, Süleyman Şevket, Nigâr Hanım, Kemalpaşazade Seyit, Hüseyin Dâniş, Macit Şevket, Halil Nihat (Boztepe), Fuat Hulûsi, Ahmed Hikmet (Müftüoğlu), Cenâb Muhiddîn bulunmaktaydı.[18]

---

[17] **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası,** c:1, nr:1, s.1

[18] Ziya Bakırcıoğlu,(1997) : Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi,** Dergâh Yayınları, c:2, s.446–447

Mecmuada az sayıda fotoğrafın da olduğunu görmekteyiz. Bunlar, Cevad Rüşdü Bey ve Mahmud Esad Bey'e ait resimler ve Romanya'nın, Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olması ile ilgili olarak kaleme alınan mâ-ba'd makalelerde, yazıyı desteklemek amacı ile dergiye alınmış Romanya köylülerine ait fotoğraflardır. Reklâm ve ilânların da yayımlandığı dergi, bu konuda yeterli materyale sahip değildir. İlân ve reklâmların genellikle derginin arka kapağında olduğunu görmekteyiz.

Çok çeşitli konulardaki yazıları bünyesine toplayarak yayın hayatını sürdürmüş olan derginin, bizim için önemli olan kısmı, dil ve edebiyat yazılarını içeren bölümleridir.

EDEBİYYÂT-I UMÛMİYYE MECMÛASINDAKİ DİL VE EDEBİYAT YAZILARI

(METİNLER)

Edebiyatımızın "Veche-i Azimet"i

Edebiyatımızın garip bir istihale devresinde bulunduğu inkâr edilemez. Asâr-ı hâzıradan biri bilâ-ta'dil bir Avrupa lisanına nakil edilse, muahizîn-i Garb, buna: — Olmamış bir taklid! diyecekleri gibi, aynı eser memleketimizde hâlâ kendilerine biraz çokça tesadüf olunan vâdi-i kadîm müntesibînine gösterilse, bunlar da, derhal: — Pek alâfranga! Muhakemesini dermeyandan çekinmeyeceklerdir. Evet, edebiyat-ı lâhikamız, hem pek alafranga, hem de ziyadesiyle alâturkadır. Hâmid'in "**Finten**"i bu vadinin en enmûzecî bir timsalidir. Bir Alman münekkidi " — **Finten**, ne edebiyat-ı Garbiyye'yi andırıyor; ne de edebiyat-ı Şarkiyyeyi" demişti. Bir zât-ı fahîm bu mütâlâ'aya karşı : " — Hâmid, ne bir İngiliz veya Fransız edîbidir; ne de Nef'î ve Fuzûlî zamanlarının bir şairidir. Hâmid, asrımızın Osmanlısını temsîl eden bir edîptir." demiştir. Görülüyor ki bugünkü Türk edebiyatı, münşeâttan henüz ayrılamamış; kezâlik hâlâ edebiyat-ı garbiyye ile ittihâd edememiştir.

Garb edebiyatını iktibâs edenler ziyadesiyle tasallüfe meyyâldirler: "Renan" tarzı gibi metîn ve fasîh, selîs ve belîğ bir üslûb henüz üdebâmızca ittihâz edilmedi. Kezalik Ten (Taine) varî, sağlam, câbecâ letâif ile ârâste, biraz fennî bir vâdi de taklîd olunamadı. Bunun gibi Lord Mak Ule (Mac Aule) yolunda, musahabe kılıklı, tatlı bir lisân ile efkâr-ı tarihiyye ve felsefiyyeyi de ifade edecek bir edibimiz de çıkmadı. Erbab-ı kalemimiz "cehd-i ekall" kanunu mûcibince sehli't-taklid olan vâdilere ehemmiyet verdiler. Kırık cümleler, mülevven fikirler, nâ-me'nûs ifadeler, sakat fikirler, sakîm hisler, biraz "empresyonizm"i andırır tasvirler, olduğu gibi intihâl edildi. Bunlar edebiyât-ı Garbiyye değil onun döküntüleri veya tortularıdır. Bunların fevkinde hâlâ bir siyaset-i edebiyyeye sâhip olamadık.

Üslûb-ı nahîf, on beş yirmi sene evvel edebiyatımıza dahil olmuştu. Bu, ara sıra alâim-i ihtizâr gösteriyor ise de, yine ba'zen birdenbire canlanıyor, bununla beraber bu mücellâ üslûb müteverrimdir; binaenaleyh mahkûm-i zevâldir. İrfân-ı umûmî yükseldikçe kimsenin kırık cümlelerle, mülevven fikirlerle, nâme'nûs ifadelerle, sakat fikirlerle, sakîm hislerle, biraz

“empresyonizm”i andırır tasvîrlerle iştigâle vakti ve mecâli kalmaz. Bunlar kâmilen bir adamın ilk defa Avrupa’ya seyahat edip avdetinde birlikte getirdiği bir hamûle-i i’tiyâdâta benzer; itiyâdât-ı mezkûrenin ne kâbiliyet-i hayâtiyeleri vardır; ne de tarz-ı iktibaslarında bir isâbet. Seyyah birkaç defa daha Garb’a gidince mişvârını büsbütün değiştirir; kendisinin ilk seferinde ne kadar solak olduğunu anlar. “Aşk-ı Memnû” edebiyatı işte buna benzer.

Vâdi-i kadîm - esâmi zikrinden ihtirâz edelim - başka esâtîzin yed-i sanatında bir oymacılığa, nakkâşlığa mübeddel oluyor. Zannediliyor ki bütün edebiyat bir nükte musâbakası demektir. Kelimelerle çok oynanıyor. Vâkı’â bu sayede lisâna tasarruf ediliyor, Türkçemiz incecik bir sırma teli hâline geliyor; lâkin edebiyat bundan ibaret değildir. Tasannu’ gayr-ı tabii bir haslettir. Ceyyid-i edebiyat daima bundan uzaklaşır. Seneka (Seneca)’ya kadar Lâtin edebiyatı ciyâdetini muhâfaza ediyordu. Bu münşî ile (kable’lmîlâd birinci asır) inhitât-ı edebî Roma âleminde başlıyor. Seneka (Seneca) , eslâfı Lâtin üdebâsı gibi kalemini celâdetle oynatamadığından daima kalanborlar arar, her fikrin aksini, zıddını, nakîzını bulur, üslûbunu sivriltir. Bunların cümlesi bir sıhhat-i edebiyyeye delâlet etmez. Vâkı’â bu vâdi de güzeldir, hoştur, lâtiftir, ekseriyâ zâriftir, belki mûnistir; lâkin bir alâmet-i inhitâttır; birçok hasâilin kahtını imâ eder. Efkâr, ulvî; makâsıd, büyük; ihtisâsât metîn olursa üslûb da bilâ-tasannu’, sanatkârâne olur. Nüktedanlık - tabî’atiyle gelmiş nükteler, sanayi-i lafziye bir taraf- mesâlih-i edebiyede entrika yapmak demektir. (Renan)’ın tarz-ı tahrîrini ne beğenirim! (Renan) , asrının belki en büyük âlim-i lisân ve kelime-şinâsı olduğu halde hiçbir mel’abe-i lafziyeye tenezzül etmemiştir. Üslûbu mevzûn bir şelâle gibi akar. Anatol Frans (Anatole France) de öyle değil midir? İşte bu iki üstâd, en hakîki Fransız üslûbunun mümessilleridir. Cehd-i ekall düstûruna menâfi olduğu için bizde bunların tarzını taklîd edenler çıkmamıştır. Halbuki “Absent” şu’arâsının esâlibi hiçbir türlü murâkabeye tabi olmadığından, derhal temeşşuk edilmiş, meydâna sarı hulyâlar, tirşe emeller, yeşil yurtlar, çarpık “sone”ler, âfiyet-i fikriyeye delâlet etmeyen bir yığın mensûr şiirler, manzûm nesirler, ilâ âhirihî gelmiştir.

Edebiyat bir kuyumculuktan ibaret değildir. Sanat zarîf bir broşta, ince bir küpede, nârin bir bilezikte görülebileceği gibi bir- iki çizgiden ibaret bir krokide, bir tâk-ı bülendde, bir sarayın cephesinde, bir heykelde, bir köprüde, hâttâ bir "afiş"te, bir hadîkada, yemek sofrasında, matbûhatta bile münceli olur. Bir zümre-i üdebâmız ise sanatı münhasıran bir gerdanlıkta, bir oymalı, kakmalı masa üstünde görmek istiyorlar ki insâf değildir.

Şuraya kadar makâlemizi mütâlâ'a tenezzülünde bulunanlar maksadımızı anlamışlardır. Abdülhak Hâmid bir şâzzdır. Müşârün-ileyhin âsârından sarf-ı nazar, edebiyat-ı hâzıramız bir - tecrübe - edebiyatıdır. Muallim Naci'nin edebiyatı, oldukça fasîh olmakla beraber, fünûndan ziyade edebiyâta ehemmiyet veren "lise"lerdeki müsta'id talebenin kitâbet-i imtihân varakalarına benzer. Herhalde bizde edebiyat "tecrübe" derecesini geçmemiştir. Bunların içinde iki formayı mütecâviz bir esere güçce tesâdüf olunur. Şurasını kerrâren söyleyelim ki zamanımız için biz bu edebiyatı da nafî' ve lâzım görenlerdeniz. Eğer bu gibi kalem sahipleri yetişmese idi, maâz-ah, edebiyatımız ve lisânımız pek törpülenmemiş kalırdı.

Gençlerimiz arasında esâmisini saydığımız serâmedân derecesinde erbâb-ı üslûba tesadüf edemediğimizin sebebi ise devr-i Hamîdî'nin efkârı tazyik etmesi olsa gerektir.

Hulâsa, akîb-i feth ve zaferde şu istihâle devrinden bütün bütün çıkmayı, sağlam, sâlim, tecrübe vâdilerinin fevkinde, ezmine-i inhitâtı tesciye [1] eden küçüklüklerden uzak, bir reng-i millî ve mahallîyi hâiz edebiyât vücûda getirmeye bakalım. Bi't-tabi' edebiyat arzu ile veya keyif ve hevesle husulpezîr olmaz. Onun da çâreyâb-ı tevellüd olabilmesi için eşref sâatte intizâr etmesi tabiidir. Lâkin bu muhârebe gibi pek müstesnâ vekâyi'in ferdâsında mümkünse biraz da bu eşref sâati aramak, bizim için bir hak değil midir?

Avrupa mukallidliğinden berî, Acem irticâ'ından ba'îd, melâ'ib-i elfâzın fevkinde, hezeyân-ı mürteiş gibi emrâzdan mücerred bir üslûb-ı nevîn ile,

---

[1] Seciye'den, karakterize mukabili kullanıyorum.

"**İngiltere Edebiyâtı Târîhî** [1] gibi, "**Hıristiyanlığın Menşe'i Tarihi**" [2] gibi, "**Penguenler Adası**" [3]gibi, **File'nin Ölümü** (**Phile'nin Ölümü)**[4] gibi, hattâ **David Koperfild** (**David Copperfield**) [5] gibi bir kitap vücûda getirdiğimiz vakit yalnız lisâniyyât ve edebiyâta değil, sâha-i medeniyette ve hattâ siyâsiyâtta bile kendimizi kurtulmuş addedeceğim.

Celâl Nurî

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 3, 5
Teşrîn-i Sânî 1332 / 1917 / Muharrem 1335, s. 57–6

[1] [Taine]'in
[2] [Renan]'ın
[3] [Anotole France]'ın
[4] [Pierre Loti]'nin
[5] [Charles Dickens]'ın

Edebiyat- ı Milliyye Mes'elesi
1[*]

Son senelerde mevcûdiyet-i milliyemizin idrâkinden doğan birçok canlı temâyüller ve fikirler arasında "Edebiyat millî olmalıdır" telâkkisi de tabi'atiyle doğdu.

Her yeni çıkan meslek ve fikir gibi bunun da etrâfında tabi'i mübâhaseler, münâkaşalar açıldı. Evvelce de, meselâ on altı, yirmi sene evvel, tarz-ı kadîm taraftarlarıyla, Edebiyât-ı Cedîde taraftârları arasında uzun münazaralar olmuştu. Fakat bu seferkilerin mahiyeti büsbütün başkadır.

Onların zamanında bir taraf "Dedelerin yolunu değiştirmeyelim, Arap ve Acem Edebiyatı'nı meşk ittihâz etmekte devâm edelim" diyorlar, diğerleri de "Kemâl ancak Garb edebiyatındadır. Onu adım adım ta'kip etmekten başka kurtuluş yolu yok" diye mukâbele ediyorlar ve böylece iki tarafın nokta-i nazarı arasında sarîh, te'lîf kabûl etmez bir fark bulunuyordu.Halbuki biz bu sefer, esasta bir fark görmüyoruz.. Her iki taraf da edebiyatta milliyet taraftarı. Yalnız bir kısım her nedense açıkgözlülük etti, kelimeyi biraz ziyadece kendine mâl etti.

Evet, edebiyat millî olmasın diyen yok… Yalnız "milliyet" kelimesinde edebiyatta asıl "milliyet" ne olmak lâzım geleceği noktasında uzlaşamıyorlar… Zâten "milliyet" gibi "millî edebiyat" gibi pek mücerred ve umumî kelimeler, birçok tâli fikirlerin mahfazasıdır. Böyle kelimeleri kullanarak konuşanlar, çok kere aynı şeylerden bahsediyorlar vehmine kapılırlar… Halbuki mütekellimin bütün gördüklerinin, düşündüklerinin, okuduklarının, hülâsa bütün mâzisinin, o pek şahsî müdahharâtını hafî bir cereyan ile dimağından geçirerek tahassüne, tahayyülüne, muhâkemesine o andaki reviş ve husûsiyetini veren kelime, karşısındakinde büsbütün başka bir silsile-i efkâr ve

---

[*] 1 numara tarafımızdan verilmiştir. Takip eden makaleler, yazar tarafından 2 ve 3 diye numaralanmıştır

temâyülât uyandırır. Çünkü aynı kelimenin ihtivâsı muhâtab için büsbütün başka müktesebât ve ma'lûmâtın, başka bir yaşayışın ve anlayışın mevlûdüdür ve karşılaştırdıkları büsbütün başka âlemlerin etiketlerinin bir olmasından ihtivâlarının da bir olmasına hükmederek, bu kadar sade noktalar üzerinde anlaşamamalarına şaşarlar. Hâlbuki anlaşmak müşkülâtı sade bunda da değil… Çünkü her iki taraf sonuna kadar i'tidâl ve sükûn ile, içine hakîkat endişesinden gayrı bir âmil girmemiş bir gayret ve niyetle çalışsa, amelî bir fâ'ide te'min edecek kadar olsun anlaşabilirler…Böyle münâkaşaların bir kânûn kuvvetiyle hükümrân bir sıfatı vardır. Mübahese başladığı gibi mevzu' ve maksadı unutulur.Her çihbâd âbâd karşısında gibi susturmak arzusundan başka bir şey kalmaz.Vasattan, hadd-i i'tidâlden ne kadar ayrılmayalım deseniz, yapamazsınız..

Bir bu'ddan ayrılmayan insafsız bir mu'arız, sizi öteki bu'da gönderir. Zâten sekiz on kişi bir olup "İki kere iki dört eder" diye adamın kulağında bağırıp çağırmakta devam etse, "Hayır, beş eder, sekiz eder, bin eder. Fakat dört edemez" diye feryâd etmeyecek sinir çok azdır.

Sanırım ki, bütün münâzaralardaki bu muvaffakiyetsizlik âmilleri, son edebiyât bahislerinin içine de biraz karıştı ve bir zaman daha devam etmesine sebep olacak…

Bu makalede iki meslek erbâbının ayrıldıkları noktaları biraz gelişigüzel karşılaştırarak, hakikaten edebiyatta "milliyet" esasıyla te'lifi gayr-ı kâbil noktalar var mıdır? Bunları aramaya çalışacağız…

İki meslek erbabının ayrıldıkları ilk nokta vezin ve lisân meselesidir.

Hece vezni bir zamândan beri revaç ve ikbâlde olmak i'tibâriyle "aruz" veznine galebe edecek gibi görünüyor. Mamâfih, rağbet-i umûmiye hiçbir zaman pek o kadar şâyân- i'timâd bir mısdak olamaz. Halk kubbelere benzer: Münâsip bir noktadan yükselmiş tek bir sesi derin akislerle tekrar eder… Elbiseler gibi fikirlerin de bir ekalliyet tarafından vaz' edilmiş ve yaşamaları için hiçbir zarûret bulunmayan modaları vardır.

Evet, rağbet-i umûmiyye dâimâ ortaya çıkan şeyin hakîkî bir ihtiyâç ile beklendiğine delâlet edemez. Herhâlde hece veznindeki yaşamak kuvvetinin derecesini daha başka vâsıtalara mürâca'atla ta'yîne çalışmak mecbûriyeti vardır.

Heceyi müdâfa'a edenlerin pek kuvvetli bir delîli var ki şöyle telhîs edebiliriz: " Türkler aruz vezniyle şiir söylemeden evvel hece vezniyle söylediler… Binâenaleyh câiz ki bu vezin, daha kadîm olmak itibariyle, lisânın asıl bünye ve tabî'atından çıkma, hiç değilse ona daha yakın bir şey olsun." Doğru. Fakat yine kat'î bir hüküm vermeye kâfi değil..Bir kere bir şeyin tabiat ve mahiyeti nedir?

Nokta-i nazarımı ispat için değil. Fakat burada uzun uzadıya şerh etmek imkânsızlığından dolayı sadece izâh için bir misâle mürâca'at edeceğim.

Bugün benim birçok temâyüller, i'tiyâdlar, fikirler, ilh…den mürekkeb mu'ayyen bir halim var…Bu hâlimi doğduğum günden beri mâ'rûz kaldığım te'sîrlerin hey'et-i umûmiyesi ta'yîn etti.Fakat doğduğum zamanda birtakım kuvvete isti'dâdlarım, bir tabî'atım, hülâsa bir hâlim vardı ki, bunu da ecdâdımın hayâtı ta'yîn ediyordu… Şimdi bugünkü mevcûdiyetimi, hâlimi ta'yîn eden âmiller arasında asıl benliğimi, asıl tabiatımı bulmak için, ferdî ve neslî hayatımda, ne kadar gerilesem, bu uzun zincirlerin hangi noktasında tevakkuf etsem, kendimi bir tabî'at, bir cevher karşısında değil, yine mürekkeb bir hâl, bir şebeke-i a'râz karşısında göreceğim.

Bu gayr-ı mu'ayyen bir mâziye doğru sıralanan muhtelif hallerden birinin önünde durup " Bu asıl benim mebde' ve tabî'atimdir… Bundan sonraki bütün araz bu esas etrafında çiçeklenmelidir." demeye hakkım olacak mı?...Zannetmem…Ale'lâde bir hâlet-i rûhiyenin sebebini ta'yîn edemeyen alîl idrâkimizle, bu hiç doğru olmaz. "Hece" vezni lisânımızın daha uzun bir mazisindeki vezni, aruz vezni daha yakın bir mâzisindeki veznidir. Sâde bunun için galebenin heceye âit kalacağını iddi'â etmek, yukarıdaki misâlim münâsebetiyle bana: " Senin şu son seneki hâlin asıl tabî'atına uymuyor, on beş yaşındaki temâyüllerin iptidâna daha yakın…Binâberîn onlara rücû' et!" demeye benzemez mi? Hattâ sanıyorum ki "kıdem" bu noktada bi'l-akis aleyhte bir delîl olarak kullanılabilir. Çünkü yakın mâzimin verdiği i'tiyâdlar, temâyüller biraz benim istikbâlimin yolunu da çiziyor demektir… Eski halimi değiştirecek, bugünkü

benliğimi verecek kadar kuvvetli olan âmiller, beni zarûrî olarak mu'ayyen bir tarîki ta'kîbe sevk edecek ve bu yolu fikir ve irâdemin delâletiyle değil, durmadan, gizli gizli çalışan âmillerin sevkiyle değiştirebileceğim. Aruz edebiyâtını cebren içimize girmiş, kendine hürmet ettirmiş bir yabancı olarak kabul ederim. Fakat beş altı asırlık saltanatında, lisânımın yatağında, benim kulağımda bir tebeddül yaptığını da elbet inkâr edemem.

Aruz, kelimelerin, harflerin mesâmelerine nüfûz ederek, onları hafif, ağır uçucu yahut sürüklenen, çırpınan, nefes alan, zîhayat hareketlerle canlandırarak, kalbimizin dârabânlarıyla onların revişi arasında bir ahenk kurarak bir nev'i mûsikî vücûda getirdi.

Hattâ sanıyorum ki, arûz, tekellüm lisânımızda bile yaşıyor. Güzel Türkçeyi en güzel söyleyenler, onun kelimelerin, cümlelerin nescine koyduğu gizli mûsikîyi bilmeyerek ta'kîb ediyorlar! Kim te'min eder ki bu, ecnebî kelimesiydi, lisân heyecânımızın, nidâların ve istifhâmların, o vücûdu ancak yokluğu halinde ta'yîn edilebilen âheng-i mûnisi zâyi' olmayacak; kelimeler bir sâ'atin dakikaları gibi düz bir ıttırâd ile birbirini kovalamayacak mıydı?

Evet, şimdiki halde, arûzda bulduğumuz ahengi "hece" vezniyle yazılmış şiirlerde bulamadığımızı itiraf ederiz. Ma'mâfîh bu, her şeyden evvel bir ülfet ve i'tiyâd meselesidir.Ve pek mümkün ki onda da üstâdlar yetişsin ve vücûdundan şüphe edemeyeceğimiz bir âheng ve mûsikî doğsun…

"Hece" nin muvaffakiyetine yardım edecek daha başka esbâb da var. Meselâ: Bir türlü arûzun çerçevesine sığmayan yahut sığdırmak için şurasını burasını sakatlamak icâb eden birçok kelimeler mevcûttur. Kezalik parmak hesabı ile şiir yazmak, arûz ile yazmaya nispet, çok kolaydır. Vâkı'â kolaylık sanat gibi keyfiyyetin yanında, kemiyyete hiç mevkî' vermeyen bir zeminde, pek o kadar kuvvetle mevzû'bahs olmazsa da, herhalde bir sebeptir.

Sonra kemâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate almak îcâb eden bir noktayı da işaret etmeden geçemeyeceğiz. Arûzun en uzlaşmaz taraftârları bile, eski tantanalı, tumturaklı vezinlere artık tahammül edemiyorlar… Zâten son yarım asrın şiirlerini tarih sırasıyla

tertibe koyarsak, veznin gittikçe hafifleştiğini, imâlelerin, zihâfların ve daha birçok sıkletlerin tedrîcen az olduğunu görürüz. Yalnız bundan da mutlaka kulaklar artık "hece" veznini istiyor, onun için parmak hesâbına rağbet, günden güne artıyor, yolunda bir netice çıkarıvermek de doğru olmaz.

Millî vezinde, mısraların müsâvi miktarda hecelerden doğan ahengine mukâbil, ya yalnız bir harf-i müteharrikten veya bir harf-i müteharrik ile bir harf-i sâkinden mürekkeb hecelerin mu'ayyen bir nizâm dâhilinde teakubundan doğan arûzun âhenginde bir fazlalık vardır ki bu da inkâr edilemez; kezalik bunun tabî'at-ı lisâna mugâyir olduğu da kuvvetle iddi'â olunamaz. Çünkü bugünkü tabî'atında herhalde altı yüz senelik mâzî-i karîbin de tesiri olduğu muhakkak…Binâenaleyh belki hece muvaffak olur.Belki de şimdiki pürüzsüz, hafif ve ahenkdâr âsâra müşabih yeni bir nazım, arûzun düşmüş mevki'ini kuvvetlendirir.Bunlara herhalde zaman cevap verecek….

Reşâd Nurî
6 Teşrîn-i Sânî 332

Matba'a-i Orhaniyye *Müdîr-i mes'ûl: Celâl Nurî*

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 4, 12 Teşrîn-i Sânî 1332 /
28 Muharrem 1335, s. 94 – 96

Îcâd-ı Keli mât ve Telâkki-i Âmme

Tecrübe-i Kalem

Âmmeye ta'alluk eden kavânin-i ictimâ'iyye pek mübhem, pek muğlâk, pek girift, bugün için pek meçhûl, pek muakkaddır. Gustav Lubon (Gustave Le Bon) bu nev' desâtiri biraz tetebbu' etmiş ve içtihâdında muvaffak olmuş ise de fenn-i rûh-şînasının bu mebhası rüşeym halindedir. Elsinenin zuhûr, tekemmül ve inhitâtına ait kavânîn ise belki onlardan daha az tedkîke nâil olmuştur.

Bir lisân nasıl teşekkül ediyor? Bu lisân velev " Urdu" dili gibi yeni olsun, nasıl doğuyor? Sonra nasıl peydâ-yı istikrarla milyonlarca halk tarafından söyleniyor? "Lengüistik" ve "Filoloji" fenlerine dâir elinize hangi kitâbı alsanız mütenâkız ve indî, garîb ve gayr-ı mu'ayyen ârâya, nazariye derecesini geçmeyen efkâra tesâdüf edeceksiniz. Hakâyık-ı eşyâyı örten ridâ-yı keşif gibi. Lâkin bi'ttabi' ondan biraz daha ince bir perde bu mebâhisi de beşeriyet-i hâzıradan gizliyor.

Meydanda demirbaş bir kitap görüyorsunuz: Süleyman Çelebi'nin **Mevlid**'i, Homeros'un "**İliada**"sı, Firdevsî'nin "**Şehnâme**"si. Bunlar, zamânlarına galebe etmişler, muarız ve münekkidlerine, mahall-i tasnîf ve telîflerine galebe etmişler, bir ketîbe-i pür- celâdet gibi şâhrâh-ı istikbâlde hatve-endâz oluyorlar. Niçin, neden? Bunlardan daha güzel yazılmış, daha büyük, daha tıraşîde âsâr yok mu?— Evet var.— O hâlde niçin bu eserler pâyidâr olmuş?— Kim bilir…

Paris'in, Londra'nın, Viyana'nın büyük kütüphanelerini karıştırınız. Mü'ellifîn-i mensiyenin meselâ "La Roşfoku" (La Rochefoucauld) nun hikemiyâtından daha salim ve ceyyid-i durûbuna , " La Fonten" (La Fontaine) in emsâlinden daha derin ve hattâ daha iyi hikâye edilmiş hikâyâtına tesadüf edeceksiniz. Neden bu evvelkiler mertebe-i muhallediyeti ihrâz etmişler de diğerleri edememiş? Lâedrî.

Halkın tabî'atı, mizâcı, hulku, i'tiyâdı, huysuzluğu o kadar anlaşılmaz mesaildir ki her zamânda ve her mekânda bunları bilmeden şu eser mazhar-ı bakâ oldu, şu olamadı çünkü sebebi budur demek biraz sâf derûnluk olsa gerektir.

Akıl insâna dâimâ bedreka olmalıdır. Şu eser güzeldir, doğrudur, cedîddir binâenaleyh kalıcıdır; şu eser çirkindir, yanlıştır, hafîftir binâenaleyh unutulacaktır demek câ'iz değildir; zirâ eseri ibkâ edecek dâimâ onun mezâyâsı değil, halkın seviye ve seciye ve tarz-ı telâkkîsidir.. Hele eser-i pâydâr olmak, "klasik" mertebesine çıkmak için her zamânda ve her türlü halkın mazhar-ı hüsn-i telâkkîsi olmak lâzımdır. Bu ise her telife nasîb olmaz. Bazı muhalledât vardır ki, ancak âmiyâne olduklarından, birtakımları da anlaşılmadıklarından bu rütbeyi ihrâz etmişlerdir. Bazıları da abuk sabuk olduklarından. Çünkü halkın ale'l-ekser bu gibi muharrerâta da ihtiyâcı yok değildir.

Kelimât da aynıyla âsâr gibidir. Görürsünüz ki güzel, meselsiz, doğru, lüzûmlu bir kelime, bir mü'ellif tarafından kabûlgâh-ı âmmeye arz edilir ve hiçbir tesîr icra etmeden unutulur gider.

Kabûl-gâh-ı amme bir girdaba benzer. Ona mukâvemet edebilmek için muhtelif anâsırın imtizâc ve ittihâdı şarttır ve bu anâsır her vakit değişir. Cumhûrun bir dakîka-i asabiyeti yeni anâsır tevlîd eder. Bunların cümlesini bilmek ise - büyük sözüme tevbe - belki muhaldir.

Lisânların bir devr-i teşekkülü vardır. O evânda icâd edilen kelimâtın ekserîsi hazmedebilir. Lakin ondan sonra bir devr-i tevakkuf gelir. Neşv ü nemâ durur. İnsanların bedenen neşv ü nemâsı da böyledir. Bir insân doğduğu vakit küçücük bir şeydir. Sonra serîân büyür. Yirmi, yirmi beş yaşında ise tenemmüv durur. Ondan sonraki tahavvülât cüz'îdir.

İşte bir insân hep tufûliyyet ve şebâb esnâsında seciyesini ihrâz, kabiliyetini takviye, lisânını ta'allüm, ahlâkını tanzîm ettiği gibi, elsine de, ünfüvân-ı zuhurlarında pek çok tekâmül ve tahavvül edebilirler; ondan sonra hengâm-ı tevakkuf gelir.

Türkçemiz, teessüs ve takarrür zamanı çoktan, hattâ Osmanlıların zuhûrundan evvel, Selçukîler ahdinde geçmiştir. Binâenaleyh bugün Türkçe'ye kemâl-i serbestî ile istediğimizi kabûl ettiremeyiz. Yeni kelimât, yeni terkîbler veya terkîbsizlikleri lisân suhûletle hazmedemez.

Her gün, gayret-verân erbâb-ı kalem, düzinelerle kelime uyduruyorlar veyâ uyduruyoruz. Lâkin, âmme bunların cümlesini telâkkî-i bi'lkabûl etmediğinden, ertesi gün kendimiz bile zâde-i icâdımız olan elfâzı anlamıyoruz. Bu hâl, mi'rât-ı adîde ile başıma gelmiştir. "Alteroist" kelimesini Süleyman Paşazâde Sami Bey şifâhen "diğergâm" şeklinde tercüme etmiş ve ben de derhal bu kelimeyi yakalamış, neşir ve i'âşe etmiş olduğum hâlde lüzûmundan, güzelliğinden sarf-ı nazar onun tâbi'iyet-i Türkiye'yi ihrâz etmesine kudret-yâb olamadım.[1] Halbuki caractère mukabili "seciye" Şemseddin Sami Bey'in en eski lügat kitâplarında bile münderic olduğu ve ehibbâdan birkaçı tarafından isti'mâl edildiği halde karar kılamamış idi. Sonra ben bu kelimeyi ele aldım. Çok kullandım. Görüyorum ki lisân artık bunu kabul etti; manâsını bilen ve hattâ bilmeyen de isti'mâl ediyor. - Seciye - den caractériser mukâbili -tesciye- yi de anafora attım, zannediyorum ki mukâvemet edecek.

Türkçemiz Arabî'den ve Fârisîden müstefîz oldu. (Fransızca'nın Arabîsi Latince, Farisî Yunanca; İngilizce'nin ise Arabîsi Fransızcadan fâidemend oldukları gibi) Türkçe Arapça'ya intisâb ve tereddüt ettiği vakit muhâcemât-ı ehl-i salîb ve onu veli eden fetret-i hükûmet Arapların terakkiyatını durdurmuş ve artık Arapça lisân-ı ilim ve fen olmaktan çıkmış idi. Onun için – Arabî terakkiyât-ı ulûm ve fünûn ile mütevâziyen ilerlemediğinden – bugün, Fransızca'dan, Almanca'dan, İngilizce'den geri kalmıştır. İşte biz, evân-ı mensiyetinde Arapça'dan müstefîd olduğumuz için bugün tedvîninde mübrem lüzûm olan ıstılâhât-ı cedîdeyi îcâdda müşkilât çekiyoruz. Hâlbuki elsine-i selâseden telâkki-i elfaz edenler ise – Ulahca, hattâ Bulgarca, İskandinav lehçeleri – bu hususta bizden daha tâli'lidirler.

Préfixes (pîş edat) ların bizde adem-i vücûdu, suffixes (pes edat) ların [2] ise nedret lisanımızın zenginleşmesinin esbâbından biridir. Organe, organ-iser, réorganiser des-organisn, organ-isateur ila ahire, gibi kelimât, Fransızca'da pek sühûletle doğuyor. Ma'at-te'essüf Türkçemizin böyle bir kâbiliyet-i velûdiyesi yoktur. Külfetlerle taharriyyât icrâ edilse ve birkaç pîş ve pes edat uydurulsa, bunlar da takarrür edemiyor;

[1] Hattâ, geçen gün bu kelimeyi İkdam'ın bir baş makalesinde kullandığım halde musahhih anlayamamış ve binâenaleyh yanlış çıkmıştır.

[2] Bu iki ıstılâh eserimizdir.

çünkü lisân – yukarıda söylediğimiz gibi – artık küllî tasarrufâta mütehammil değildir. Bununla berâber Arabî'den ve Farsî'den henüz istifademiz bitmemiştir. Şimdiye kadar aldığımız kelimâtın hemen bir nısfı kadarını daha ahzedebiliriz. Bi'ttabi' iktibâs ederken onlara kemâl-i serbestî ile tasarruf ve lâzım gelen ta'dîlâtı icrâ ederiz.

Ya mukâbilleri Arabî'de ve Farsî'de bulunmayan mefhûmları Türkçemizde nasıl ifâde edeceğiz? Felyahrir.

Celâl Nurî

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 6, 26 Teşrîn-i Sânî 1332 / 13 Safer 1335, s. 115 – 117

Türkçemizin Havâic-i Sarfiyye, Nahviyye, Beyâniyye ve Bedî'iyyesi

Lisânımızın sarf ve nahvine henüz müdevven diyemeyiz. Türklerden evvel ba'zı müsteşrikler, birtakım tecâribde bulunmuşlardı. Onlardan sonra Cevdet Paşa merhûm, meydana bir sarf getirdi. Müşârun-ileyh bir de "**Belâgat-ı Osmaniyye**" ile mantığa ait Türkçe "**Mi'yâr-ı Sedad**" ünvânlı bir eserin musannifidir. Cevdet Paşa'dan sonra Ahmed Rasim Bey, Şeyh Vasfi Efendi, Ali Nazima Bey, Hüseyin Cahid Bey, Ahmed Cevad Bey gibi gayret-verân sarf ve nahvi tedvîn için himmetlerde bulunmuşlardır. Lâkin - fikrimizi vâzıhan söyleyelim - bu zevât-ı kirâmın te'lîfâtı mahzâ çocuklara kavâid-i sarfiyye ve nahviyyeyi öğretmek için yazıldıklarından bir mâhiyyet-i ilmiyyeleri yoktur. Hâlbuki lügat gibi sarf kitabının da tedvîni bir lisân için vecâ'ibdendir. Birtakım mesâ'il vardır ki hâlâ bir sûret-i hilyeye iktirân edememiştir: "dir" bir edat mıdır? Yoksa mühmel bir masdarın tevlîd ettiği bir siga mıdır? İki nefy bir tasdîk makâmına kâ'im midir? İlâhire. İşte "filoloji" kavâ'idi muktezâsınca lisânımız tâ'mîk edilmediğindendir ki, bugün iki ve hattâ daha ziyâde sarf ve nahve, iki ve daha ziyâde beyân ve bedî'aya mâlikiz. Hâlbuki bu gibi âliyyâtın birden ziyâdesine sahib olmak bir servet değil, bir fakrdır.

Lisân gittikçe bir sâdelik peydâ ediyor. Müverrih Saâdeddin Efendi'ye pek mülâyim gelen ba'zı ta'bîrât ve terkîbât artık mu'asırînce kullanılmıyor. Kâ'ide-i ıtrâha tebe'ân birtakım desâtîr-i sarfiyye ve nahviyye dökülüyor, düşüyor; yenileri onların mâkamına kâ'im oluyor. Acabâ bu yeni kavâ'id kesb-i resmiyyet etti mi, etmedi mi? Bunları bilmek biraz müşkildir. Öyle garîb mesâil karşısında kalınıyor ki bir münekkid bir fıkraya yanlıştır veyâ doğrudur; demekte güçlük çekiyor. – Buradadır – yerinde eskiden – bundadır – denmekte idi. Ermeniler şimdi bu tâ'bîri kullanmaktadırlar. Abdülhak Hâmid Bey defaât ile – bundadır – demiştir. Acabâ bu tâ'bîr doğru mudur, değil midir?

Kâ'ide-i tezkîr ve te'nîsin Arapçası da var, Türkçesi de, Fârîsîsi de. "El-nezaretü'd-dâhiliyye" Arapça, " Nazâret-i Dâhile" Farisî, "Nezâret-i Dâhiliye" Türkçedir. Bir muharrir bu üç tarzdan her üçünü de isti'mâl etse, biz ona bu dakîkada ta'rîz edemeyiz.

Her Arabî ve Fârisî kâ'ide-i sarfiyye ve nahviyye muktezâsınca Türkçe'de tasarrufâtta bulunabilir miyiz? Buna "evet" ve "hayır" diyenler de var. Hacı İbrahim Efendi merhûm " اكتبمق " masdarını bile kabul edermiş! Sarfsızlık lisânda bir anarşiyi tevîd etmektedir. Nitekim lügâtımızın taht-ı inzibâtta bulundurulmaması erbâbı-ı kaleme vâsi' bir hürriyet bahşetmiştir. Bir zât **Kâmûs-ı Fîrûzâbâdî**'yi, **Ferheng-i Şu'ûrî**'yi bir iki saat karıştırsa ve birkaç Türkçe fâ'il ve edât ilâve ederek bir ibâre uydursa buna Türkçe değildir hükmünü veremeyeceğimiz gibi Çağatayî'den alınmış birkaç kelimenin i'ânetiyle bir sahîfe yazsa ona karşı da ecnebi duramayız. Bu hâle, asr-ı hâzırda, elsine-i medeniyyeden hiç birinde tesâdüf edilemez.

Sarf, nahiv, beyân, bedî'i kavâ'idinin mazhar-ı tedvîn olmaması erbâb-ı kalemimizi fesâhat husûsunda lâkayd bulunduruyor. Bu vaziyet karşısında ise muâhez ve münekkidler de vazifelerini ifâ edemiyorlar.

Beyân ve bedî'i Arapça'dan iktibâs edilmek üzere, vaktiyle Cevdet Paşa tarafından tecrübeten tedvîn edilmişti. Bu tecrübe hiçbir netice vermedi. Zamân, sür'atle zevki değiştirdi. Aramızda ancak otuz sene fâsıl olduğu halde Namık Kemal bize pek uzaktır.

Gariptir ki lügat mesâili ile tevaggul eden zevâta tek tük tesâdüf edildiği halde sarf ve nahve i'tibâr edeni görmüyoruz. Zannediliyor ki sarf ve nahiv münhasırân - ta'lîmî - didactique ulûmdur. Halbuki mebâdînin fevkinde, filoloji mu'terizesine dâhil olmak üzere büyük bir sarf ve nahiv ilmi, bir sarf ve nahv tahlîli, bir de mukâyeseli sarf ve nahv vardır.

Lisânımızın târihi meçhûlâttandır. Fransa'da meselâ bir Peti dö Julvil (Petit de Julleville) Fransız lisânının târîhine dâir ciltlerle eser yazdığı hâlde biz henüz böyle bir şu'be-i ma'rifetin vücûdundan bîhaberiz.

Eşkâlde rûnüma olan bu teşevvüş efkâra da sirâyet ediyor. Efkâr ceyyîd bir sûrette ifâde olunabilmelidir ki ondan bir fâide tahassul etsin.

Lisânımız evvelâ nahven biraz tedkîke muhtaçtır. Nahiv, bir dilin kadrosudur. Bu çerçeve selâmet-i tâmme ile yapılabilmelidir ki onun içine kelimâtı dolduralım.

Bu noksân, ma'al-esef, bugün hissedilmiyor. Buna binâendir ki eskiler şöyle dursun yenilerden en büyük üstâdların eserleri bile bir tahlîl-i sarfî ve nahvîye dayanamıyor.

Yine bu noksâna binâendir ki bir ibârede bir kelimeyi iki veyâ daha ziyâde imlâ ile yazdığımız gibi bütün muharrerâtımızda birden ziyâde kaideye mürâ'âtkâr oluyoruz. Lisândaki bu teşevvüş bizi intizâm-girîz etmektedir.

Üdebâmızın ekseriyeti kavâidi benimsemiyor. Bu lâkaydlık, musâmahakârlığı tervîc ediyor.

Eğer bugün belli başlı bir Fransız veya Alman edibi bizim dâima yaptığımız hatalardan yalnız bir tanesini irtikâb etse ertesi sabâh bütün matbû'ât, bütün mahâfil-i edebiyye, kâffe-i kâri'in i'tirâzâtı, istihzâ ve kahkahayı ayyûka çıkarırlar.

Bundan takrîben yüz gün evvel "İkdam" ile münteşir bir makalemde Osmanlı târîhini yazmadan evvel Osmanlı târîhinin bibliyografyasını tanzîme sa'y etmeliyiz fikrini ileriye sürmüş idim. Mürekkebe dâîma basîtten gidilir. Biz de muhîtü'l-ma'âriften evvel lügatin, lügatten evvel de sarf ve nahvin tedvîn edilmesi gerektir.

Sarf ve nahv i'tibâriyle bize neler lâzım; ne kadar kelimeye muhtâcız; terkîbâtın ne kadarı fazladır? Bu hutût-ı umûmiyyeyi çizmeliyiz ki ona göre ne kadar ne gibi malzeme-i lisâniyyeye müftekır olduğumuz tezâhür etsin.

Memleketimizde bir tek olsun "filolog" bilmiyorum. İyi Arapça bilenlerimiz var. Fârisî-şinaslarımız da yok değil. Kezalik Avrupa lisânlarından hemen umûmuna vâkıf erbâb-ı kemâlimiz de mevcuttur. Bununla beraber bütün bu lisanlar ile mukâyesâtta bulunup Türkçemizin zevâid ve nevâkızını takvîm edecek ulemâ yetişmedi.

Hâlbuki Türklerden bi'n-nisbe daha az olan milletlerin ve hattâ ba'zı milel-i şarkıyyenin sarfı, nahvi, lügati, beyânı, bedî'ii bizimkilerden daha mazbûttur.

Lisâna hizmet ve himmet etmeyi vatanperverlik telâkki eden üdebâmızın biraz mor hülyâlardan, tirşe hayâllerden, yeşil yurtlardan, katmerli cümlelerden, beyaz gölgelerden sarf-ı nazar ederek lisâniyyâta atf-ı ihtimâm etmeleri ne kadar arzu olunur!

Celâl Nurî

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.1, nr. 7, 3 Kânûn-ı Evvel 1332 /
20 Safer 1335, s. 133 – 135

Edebiyat-ı Milliyye Mes'elesi

- 2 -

Lisân

İlk makâlemde vezin meselesini gözden geçirmiş, " Arûzun gayr-ı millî olduğunu, binâenaleyh artık edebiyatımızda yaşamaya hakkı kalmadığını" iddi'â edenlerin fikrini niçin doğru bulmadığımı izâh etmiştim. Bunda da vezinden çok daha eski bir sergüzeşt sâhibi olan "lisan meselesine" seri' bir nazar atfettikten sonra bahsin "şekil" e ait kısmını bitirerek mevzû ve ilhâm meselelerine geçeceğim.

"Islâh-ı lisân" meselesi ma'hûd şark mes'elesi kadar eski ve müzmîn bir hikâyedir. Yarım asırdan beri vakit vakit alevlenir, bî-sud dedikodularla ortalığı velveleye verdikten sonra muvakkat bir zamân için söner, küllenir. Bu bahsin iyi kötü bir netîceye erememesinin muhtelif sebepleri vardır:

Bir kere böyle meselelerde neticeyi şunun bunun keyif ve arzusu değil, zaman ve tabî'at-ı şu'ûn daha açık bir ta'bîr ile millet üzerinde icrâ-yı te'sîr eden celî, hafî âmillerin hey'et-i umûmiyesi ta'yîn eder. Zaten ilim, hâdisâtın mecrâsını değiştirmekle değil sadece göstermekle mükelleftir.

"Islâh-ı lisân" mes'elesini ortaya atanlar bir türlü bu noktayı anlamak istemiyorlar ve indî kâ'idelerle lisânı olduğundan ve olacağından başka bir şekle sokmak imkânına samîmî sûrette inanıyorlardı. Misâl olmak üzere "Tasfiyeciler"i alalım. Bunların başlıca maksatları Arabî ve Fârisî kelimeleri lisândan çıkarmak, yerlerine bugün ruhlarımızda uzak ve gizli bir yâdı bile kalmayan bir mazide yaşamış, hayat devrelerini itmâm etmiş kelimeleri ikâme etmekti. Demek ki bütün millet ağız birliği edecek, Meclis-i Me'bûsân yerine kurultay, ateş yerine od, Allah yerine çalab diyecek ve bu sûretle koca memleket böyle kelime-bekelime yeniden lisân öğrenecekti! Tarihte böyle bir hadîsenin kaç misâli vardı? Lisân gibi şekil ve hayâtını ihtiyâr ve tasarrufumuz hâricinde bî-nihâye mü'essirlerden alan mürekkeb uzviyetlerde "ibtidâ'î safvete dönmek" ne demekti? Sonra şu'ûna tasarruf mümkün bile olsa, ölmüş kelimeleri

tekrâr tedâvüle çıkarmakla ne fâide, ne güzellik te'mîn edilecekti? Nihâyet dünyâda hangi lisân vardı ki içine ecnebî kelime girmemiş olsun?

Böyle hayât ve tarihin en basît kanunlarından tegâfül edilerek bu kadar sâdedilâne bir şekilde ortaya atılan bir da'vâdan tabîî müsbet bir netice beklenemezdi. Nitekim de öyle oldu ve "tasfiye" meselesi bir zaman ortada çalkalandıktan sonra gülünç bir hâtıradan başka bir iz bırakmadan söndü, gitti.

*

*   *

Islâh-ı lisân meselelerinde en ma'kûl ve ilmî cereyân bir zaman evvel "**Genç Kalemler**" tarafından idare edilen "Yeni Lisan" cereyanı oldu. Yeni Lisan'cılar bir kavl-i mücerrede, keyfî bir kâ'ideye değil bir müşâhadeye, bir vâkıaya istinâd ediyorlardı. Îzâh edelim:

Şinâsi'den evvel lisânın bütün güzelliği kelimelerin ve cümlelerin âhenk ve ihtişâmından ibâretti.

Avrupa edebiyatını oldukça anlayan Şinâsi lisânı müstakil bir ziynet, bir gâye gibi değil fakat asıl güzelliğini fikir ve hayâlden alan bir ifâde vâsıtası gibi telâkki etti. Evvelkilerin lisânı ile Şinâsi'nin nesri arasında şekil i'tibârıyla çok farklar vardı. Meselâ eski lisânda cümleler duraklar, fâsılalarla ayrılmıyor, bi'l-hassa biraz ciddi yazılarda merâm tamamıyla ifâde edilinceye kadar cümlelerin birbirine bağlı kalması bir kâ'ide hükmünde bulunuyordu. Şu hâlde zihinde teselsül eden kazıyyelerin tertîbi kâğıt üzerinde zabtedilen cümlelerin tertîbine uymuyor ve muharriri fikirlerinin asıl nizâmını bozarak tahrîr lisânını yeniden tanzîm etmek mecbûriyetinde bırakıyordu. Hâlbuki başka lisânlarda ve bugün söyleyip yazdığımız lisânda cümlelerin zihin ve tekellümdeki tertîbleri yazıdaki tertîblerinden çok fark etmez.

Muharririn, zihinde mu'ayyen bir nizâm içinde teselsül eden fikirlerini tahrîr tertîbine sokmak için ihtiyâr ittiği bu ikinci ameliyye bir nev' tercüme oluyor ve fikirleri doğuşlarındaki harâret ve hayât ile ortaya çıkmaktan men' ediyordu. İfâdenin rûh ve

samîmiyetine dokunan sebeplerden biri de tekellüm lisânında çok geçmeyen uzun Arabî ve Fârisî terkiblerdi.

Şinasi bütün bu zincirleri kırdı. Ma'mâfih kelimecilik ile olan alâka birdenbire kesilemezdi. Vâk'ıâ nesirde artık "seci" denilen kâfiye hüküm sürmüyordu. Fakat buna mukâbil yine cümlelerin revişinde bir nev' "kadans" (cadance), yapılarında, birbirlerine nisbetle, bir nev'i tenâzûr ve tenasüb câri bulunuyordu.

Edebiyat-ı Cedîde fikir ile lisân arasındaki münâsebeti bir derece daha samîmîleştirdi. Bu nesil Fransız Edebiyatını hemen hemen aynen taklîd etmiş ve bu edebiyat mevcût fikirleri, tabîrleri, cümlelerin mantıkî şekillerine varıncaya kadar bütün hûsusiyetleriyle lisânımıza intikâl etmişti. Eskiden Arabî ve Fârisî kavâ'idini epeyce bilmeden yazı yazılamazdı. Hâlbuki Edebiyat-ı Cedîde bu cihete ehemmiyet vermedi, yabancı kelimeleri lisânımızın kendi kâ'ideleriyle yazmaya, şairleri şu'arâya, edîbleri udebâya, hikâyeci kelimesini hikâye-nüvîs ta'bîrine tercih etmeye başladı. Bu nesil kezalik terkîbleri de müstakil bir güzellik addetmiyor; fazla kelimeden teşekkül eden terkîbleri hafifleştiriyor, ba'zen büsbütün çözüyordu.

Lisân ve ictimâ'iyyât meselelerini pekiyi tetebbu' etmiş bir üstâd sâdeliğe doğru olan bu temâyülü fark etti ve ıslâh-ı lisân meselesini canlı ve ilmî bir şekilde mevkî-i münâzaraya koydu. Üstâd evvelkiler gibi indî bir kâ'idenin kabûlünü teklif etmiyor, esâsen mevcûd bir vâkı'ayı izâh ve tefsîr ederek istikbâli görmeye çalışıyordu. "Yeni Lisan" cereyanının esâsını şöyle telhîs edebiliriz: " Lisânımızda son yarım asırda yazılmış eserlere atf-ı nazar olunursa Arap ve Acem kavâ'idine rağbetin tedrîcen azaldığı, terkîblerin gittikçe hafîflediği görülür. "Demek ki gizli bir mü'essir lisânı sâdeliğe doğru sevk ediyor ve muhtemel ki bu cereyan yirmi, otuz, kırk sene sonra hülasâ er geç bir gün, lisânın ecnebi kâ'ideler ve terkîblerden tamamıyla tecerrüdünü intâc etsin… Şimdi mümkün değil mi ki tabî'atın mesaisine kendi şu'ûrî fa'âliyetimizi de inzimâm ettirerek bu tebeddül ve tekâmülün daha yakın bir istikbalde husûlüne yardım edelim." Görülüyor ki maksad yeni bir cereyan yaratmak değil, esâsen mevcûd bir cereyanı kuvvetlendirmeye çalışmaktan ibârettir.

Esâs i'tibârıyla çok doğru bulduğumuz bu mü'tâla'âyı ma'tte'essüf yanlış anlayanlar, tasfiyecilerin da'vâlarıyla karıştıranlar çok oldu. Meselâ yeni neslin pek güzîde bir kalemi lisânın sâdeliğe meyli hakkındaki iddi'âyı zengin ve sâde yazılarıyla bi'l-fi'il ispât edip dururken i'tirâza kalkıştı. âhenklerine o kadar alıştığımız kelimeleri bırakıp yerlerine tozlu kâmûslardaki Uygur, Çağatay kelimelerini kullanmayı bir türlü anlayamayacağını söyledi. Hâlbuki lisânımızda yaşayan ecnebî kelimelere zâten i'tirâz eden yoktu. Elverir ki onlar lisânımızın hudûtlarından geçerken tâbi'yetlerini değiştirsinler, sarfımızın, fonetiğimizin kaidelerine riayet etsinler. Yeni lisanın yanlış telâkki edilmesi sebeplerinden biri de onu hemen tatbîke kalkanların biraz fazla gayretkeşliği olmuştur. Zâten pek kuvvetli olmayan bu kalemlerden çıkan yazılar hem i'tiyâdlarımıza dokunmak, hem de bir tasannu' ve ca'liyyet kokusu taşımak i'tibârıyla zevkimizi tatmîn edemiyorlardı.

Fi'l-hakîka garb, Acem terkîblerinden, kâ'idelerinden âri yazı yazmak için sadece terkîbleri bozmak, kelimeleri Türkçeleştirmek kifâyet edemezdi. Bu noktayı bir iki misâl ile izâh edelim: " Mazi-i hayatının bu yâdigâr-ı tahassüsüne bakarken o gizli cerîha-i şebâbının tekrâr sızladığını duyardı." Eskice bir romandan rasgele aldığımız bu satırları yazan zât istikbâle tekaddüm etmek istediği halde, cümlesini şu şekle sokmakla maksada varmış sayılabilir miydi? " Bu hayâtının mâzisinin tahassüsünün yadigârına bakarken şebâbının o gizli çerçevesinin tekrâr sızladığını duyardı." Kezalik: " Metânet-i üslûbu selâmet-i fikir, rikkât-i hüsn ve servet-i hayal ile mezcetmişti." şeklindeki bir ibâreyi "Üslûbunun metânetini fikrinin selimliğine hissinin rakîkliğine hayâlinin servetine mezcetmişti." şekline sokuvermekle Türkçeleştirmiş olabilir miyiz? Tabii değil… Birincisinde tetabu' eden izâfetler ikincisinde zihnimizin, kulağımızın itiyâdlarını bozan garâbet ve ahenksizlik, bunlara hüsn-i kabûl göstermemize elbette mani olur. Aynı fikri başka bir şekilde daha güzel ifâde etmek imkânı yok değildir. Fakat, birinci hâlde, fikirlerini doğdukları kisve ile kâğıt üzerine nakleden muharrir, ikinci hâlde maksâdını ifâde etmek için yeni bir cümle şekli bulmak mecburiyetinde kalacaktır. Hâlbuki iş bununla da bitmez:

Arap, Acem terkîb ve kâ'idelerinin lisândan çıkması mukadder olduğu hâlde şimdiki cümlelerin şekl-i mantıkîlerinde de bir tebeddül husûlü zaruri olmak iktizâ eder. Bu yeni fikir kalıplarını ise bizim kendi tefekkür ve icâdımız değil, lisânın bizim hemen

hemen tamâmıyla tasarrûf harîcinde kalan kendi cereyan ve hareketi ta'yin edecektir. Evet, bir vâkıanın müşahedesi bize " İstikbâlde lisân sâde olacak" demek hakkını verebilir. Fakat istikbâldeki cümlelerin şekl-i mantıkîleri şu olacak diyebilmek için elimizde hiçbir delîl ve esâs yoktur.

*

*   *

Evvelki makâlemde istikbâlde galebenin arûz ile heceden hangisine ait olacağı kestirilemez demiştim. Fakat lisân bahsinde biraz daha kuvvî bir zann olmak üzere diyebileceğim ki " parlak" tantanalı üslûbun hayatı artık bitmiştir. Bundan sonra üslûp bütün husûsiyetini ifâde ettiği fikirlerin tabî'atından alacak ve söz için söz devri bir daha avdet etmeyecektir. Bence istikbâlin lisânı, bütün güzelliğini ancak ince ve hassâs hâlet-i rûhiyeleri ifade ederken gösteren tekellüm lisânımıza müşâbih, ma'neviyâtımızı en ince tafsîlâtı, en uçucu renkleriyle tercüme edecek canlı, serî' bir lisân olacaktır.

Reşâd Nurî

Sarâçhâne Başı ***26 Teşrîn-i Sânî 332***

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası c. 1, nr. 9, 17 Kânûn-ı Evvel 1332 /
5 Rebî-ül-Evvel 1335, s. 169 – 172

Edebiyat İlmi

Edvâr-ı kadîmede, “ümmî” aslâ câhil demek değildi. Bir adam okumak, yazmak, bilmemekle berâber pek mütehayyiz, pek tecrübe-dîde – hatta, kelimeyi isrâf etmiyoruz – pek âlim ve belki de allâme olabilirdi. Şuabât-ı marifet eski zamânlarda - fennen - idare edilmiyordu. İrfân, fennî tahlilâta henüz mazhar olamamıştı. Binâenaleyh edebiyat ve fenniyât gelişigüzel gidiyordu. Bununla beraber gerek edebiyatta, gerek fenniyâtta, a’sâr-ı sâlifede, pek değerli zevât zuhûr ediyordu. Şu kadar var ki on altıncı kurûn-ı İsevîyenin evâ’iline doğru her şu’be-i ma’rifet, hattâ edebiyat tahlîl edildi; muhtevi oldukları mevâddın her biri desâtîre ircâ’ olunmak istendi. Buna binâendir ki, bugün romantik fünûn olamaz. “Buffon” zamanında ilm-i hayvânât romantik veya edebî idi. Şimdi ise bu üslûb ile hayvânâta dâir eser yazmak mümkün değildir. Kezalik edebiyat da, sırasıyla “Klasizim”den “Romantizm”e ondan da “Natüralizm”e münkalib olmuştur. Hülâsa, edebiyat desâtîr ve kavânîni de ilim olmak üzere tedvîn edilmiştir. Kurûn-ı sâlifede fünûn-ı harbiyyeye vukûfu olmayan müsta’id ve kâbiliyetli bir zât pek büyük bir kumandan olabilirdi. Tarih bunların emsâli ile doludur. Hattâ diyebiliriz ki pek yakın bir zamana kadar hemen bütün cihângîrler ve serdârlar hep kendi kendilerine yetişme idiler. Fi’lvâki’ İskender-i Kebîr, Aristotales gibi bir feylosof-ı vahîdin şakirdi idi; lâkin, bu büyük asker, fenn-i askerîyi hiçbir üstâddan taallüm ve tederrüs etmemiş idi.

Fakat bugün mektep görmemiş bir Hinderburg (Hinderburg) veya Jofer (Joffere) tasavvur olunamaz. Buna kıyasen, artık, mahzâ kendi kesb ve sa’yi ile bir “Dante”’nin, hatta bir “ Jan Jak Ruso” (Jean Jacques Rousseau)’nun yetişmesi mümkün değildir. Hukemânın en başıbozuğu olan “ Niçe” (Nietzche) bile ulûm-ı âliyyede mütebahhir, Yunâniyyâtta üstâdlık menziletini hâiz idi. Hülâsa, asrımızda alaylı âlim ve şair olamaz.

İddi’âmızı tekrar edelim: Bulunduğumuz şu 1917 senesi içinde ulûm-ı edebiyyeye, edebiyat-ı umûmiyyeye vâkıf olmayan bir edîbin, hattâ -sadece- şairin; “konservatuvar” dan geçmeyen bir hânendenin; “atelye” lerde, üstâd huzurunda taallüm

etmemiş, mümarese görmemiş bir artistin muvaffak olabilmesi pek, pek, pek meşkûktur.

Fünûn beyne'l-mileldir, edebiyat ise, beyne'l-milel olmamakla berâber, usûl ve kavâ'id-i umûmiyye i'tibâriyle her yerde birleşiyor. Geçen gün, Osmanicher Lloyd refîkimiz de üstâd-ı mûsiki "Lanke" nin muhtelif mûsikilerin reng-i millî ve husûsîlerini aslâ inkâr etmemekle berâber dünyâda mûsiki - vâhid - dir diyordu. Muhterem mûsiki-şinâsın bu fıkrasını tazmîn edelim: Muhtelif edebiyat(lar)ın reng-i millî ve hususîlerini aslâ inkâr etmemekle beraber dünyada edebiyat da - bir - dir. Yani beşeriyet-i mu'âsıraca kabûl olunmuş edebiyatın hutût-ı umûmiyyesininin hâricine çıkılırsa meydana konacak âsâr biraz safderûnâne olur.

Kezalik edebiyatın da - ta'assur - [1] etmesi vâcibâttandır. Mu'âsırlarımızdan birkaçı hâlâ Hoca Sadeddin Efendi'ye reşk-âver olacak bir üslûb ile mensûrat, Baki'ye nazîre olmaya lâyık manzûmât vücûda getiriyorlar. Eğer bunlar münhasıran bir tuhaflık, bir nâzirecilik, bir mukallid (posticheurlik) dâiresinde kalsa idi, pek o derece zararları olmazdı. Lâkin, mü'ellifleri, bıyık altından biraz gülümseyerek edebiyatın o vâdide yazılmış şeylerden başka bir türlüsü olamayacağını, edebiyat-ı hâzıranın safsatadan gayri bir sûretle telâkki edilemeyeceğini iddi'â etmektedirler.

Birçok üdebâmız, hattâ meşâhîrimiz, henüz "rationnel" edebiyatın vücûduna kâni' değildirler. Bunların içinde pek güzel âsâr meydana getirenleri vardır. Camekânlarda hıfzedilen mertâbanîlere, çeşm-i bülbüllere, Beykoz billûrlarına, elmastıraş evâniye, Çin tabaklarına, fağfûr kâselere, incecik Acem seccâdelerine şebîh olan bu traşîde edebiyat pek hoştur, pek lâtîf ve zarîf, şirîn ve zengindir; lâkin o kadardır!

Edebiyat-ı hâzıramızı mütekâmil bir lisâna nakledecek olursak müthiş bir inkisâr-ı hayâle uğrarız! Bizim törpülenmiş cümlelerimiz, nârin ibârelerimiz esnâ-yı nakl ve tercümede düştükten sonra meydanda hiçbir şey kalmadığını görürüz. Sukût, sukût, büyük bir sukût bu üslûbu tesciye eder. Aheng-i elfâz ortadan kalktıktan sonra büyük bir fikrî ve manevî ahenksizlik okuduğumuz fıkralara müstevli olur.

---

[1] Asr'dan

Fikir i'tibâriyle edebiyatımız râcil ve hattâ müflistir. Şinâsi Efendi'den beri üdebâmız bizde kaç fikir tevlîd ettiler. – Hattâ, biraz mütevâzi' olalım – kaç fikrin neşrine himmet buyurdular? Edebiyattan maksat, evvel be-evvel, efkârdır. Kelimât herhalde derece-i sâniyede kalır. Manzûmeler bile, lafzî birer – spekülasyon – oldukları halde yine fikre istinâd etmek mecburiyetindedirler.

Edebiyatımız bir "amatör" edebiyatı mahiyetinden uzaklaşmıyor. Bir edîbimiz, bir maksad tahtında değil, ya vakit geçirmek, yâhûd, bazen biraz azîzlik etmek niyetiyle eline kalemi alıyor. Onun içindir ki edebiyatımızda "fantezi" asıldır, üst tarafı fer'dir.

Edebiyat, henüz diyârımızda meslek ve sanat olmamıştır. Evliya Çelebi merhûm, **Seyahatnâme**-i meşhûrunda, esnâf alaylarını tasvîr ediyor. Her tabaka, her sınıf halktan uzun uzadıya dem-güzâr oluyor. Bu alayın içinde erbâb-ı kalemi aradık aradık bulamadığımız gibi zamân-ı hâzırada da bu taharriyâta giriştik, ma't-te'essüf yine maksadımıza nâ'il olamadık.

Garîbdir ki edebiyat (bir) şu'be-i ma'rifet, ulûm ve fünûn ise (bir diğer) şu'be-i irfân telâkki ediliyor ve her ikisinin arasında bir nisbet ve karâbet aranmıyor. Bu, doğru değildir ve yalnız memleketimizde böyle telâkki ediliyor. Edebiyat, her şeyden evvel, efkârın tarz-ı tavzîh ve tesbîti demektir. Pek yakın zâmanlara kadar bizde târîh bile pek o kadar edebiyat addedilmiyordu. Bir sâhib-i kalemimiz meydana Taine'nin veya Macaulay'in külliyâtı gibi bir silsile-i nefâis koysa onun i'râb-ı edebiyattan mahali olmuyordu da, köhne, mübtezel birtakım mevzû'lara dâir müstefi'lün, fâi'lün yolunda bir şeyler düzen bir zât edîblik fervesini lâbis oluyordu. Bu, büyük bir haksızlıktır.

Edebiyat, zannettiğimizden daha ciddi, daha müfîd, daha mazbût, daha umûmî, daha şumûllüdür. Kalem ma'rekesinde daha mücehhez olmamız arzu olunur.

Celâl Nurî

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 10, 24
Kânûn-ı Evvel 1332 / 12 Rebî-ül-Evvel 1335 / 1917, s. 184 – 185

Edebiyat-ı Milliyye Mes'elesi

- 3 -

İlhâm

Evvelki makâlelerde şekil mes'elesini gözden geçirmiş, lisân ve vezinde sâdeliğe doğru bir temâyül görüldüğünü kaydetmiştik. Bu temâyülü tefsîr etmek lâzım gelirse zannederim en akla yakın faraziye şu olur: Şekil gâye mevki'inden vâsıta mevki'ine iniyor. Tahassüs ve tahayyül zevki, lisân ve üslûp mi'mârisinin te'min ettiği zevke tefevvuk ediyor ve bi'n-netîce şekil ve rûh arasında bir yakınlık vücûda gelmeye başlıyor. Bu hareketin ikisinin tamâmıyla bir olmasıyla neticelenmesi ve lisân mes'elesinin de bu sûretle kendiliğinden hallolması pek mümkündür.

Bu makalede rûh ve ilhâm i'tibârıyla edebiyatta milliyetin ne olduğunu, nazariye ve kâ'ide ile ilhâmımıza bir istikâmet vermek mümkün olup olmayacağını tedkîke çalışacağız.

*

*   *

Edebî eserler kuvâ-yi rûhiyeden hangilerinin, ne suretle işlemelerinden doğar? Maksada varmak için evvelâ bu noktayı - velev ki en basît şeklinde - gözden geçirmek icâb eder. Edebî eser yazmak ameliyesinde nazar-ı dikkate alınacak iki cihet vardır: Evvelâ sanatkârın fikirleri ki bunları müddâhar bir sermayeye teşbîh edebiliriz. Sâniyen: Fikirlerinin birbirlerini dâ'vet etmesi, birbirlerine zincirlenmesi hâdisesi ki buna da "İlhâm" diyeceğiz. Bunlardan birincisi bir varlık, ikincisi bir fi'ildir.

Şimdi fikir ve ilhamı sıra ile tedkîk edelim.

İlm-i rûhtaki “fikir” kelimesinin konuşurken kullandığımız “fikir” sözünden daha vâsi’ bir ma’nâsı vardır, onunu için bu kelime üzerinde biraz duracağız.

Havâss-ı hamse vâsıtasıyla hâricten aldığımız ihsâsâtın hâtıralarına “hayâl-image” deniyor. Şu halde evvelce gördüğüm bir rengi, bir çehreyi düşündüğüm zamân gözümün önüne gelen silik, mübhem renk ve çehre, bir çağlayanı, bir kemanı hatırladığım zaman duyuyor gibi olduğum sesler, bir menekşe hâtırasının meşâmmımdan geçirdiği gizli koku, basarî, sem’i, şemmî hayallerdir. Hayâller olmasaydı ruhumuz bomboş kalacak ne bir fikir, ne bir tahassüs kırıntısı, hiçbir şey bulunmayacaktı. Hayâller zihnimizdeki varlıkların sermâyesi, mevâdd-ı ibtidâiyyesidir.. Onların en umûmî hâssaları haricteki mukâbilleri gibi sabit bir nizamda kalmamaları, zihinde lâyenkati’ hareket ve inkilâb hâlinde bulunmalarıdır. Akarsuyun üstüne eğilmiş çiçekli bir ağacı sarsınız, biraz evvel her biri bir dalda mu’ayyen bir mevkî’de duran çiçeklerin suya döküldükten sonra karıştıklarını, bir kısmının battığını ötekilerin cereyanın tabî’atına göre dağıldıklarını göreceksiniz. Bir kısmı burada suya uzamış bir çalının yanına kümelenecek, diğerleri ötede bir adacığın etrafına taç örecek, daha başkaları akıntının içinde turnalar gibi dizi dizi sür’atle akacak… Hâriçten nefsimize intikâl eden hayâller de tıpkı onlar gibi zihinde, ilmin daha ta’yîn edemediği gizli cereyanların sevkiyle harekete gelirler, bir kızın başına âit hayâl bir balığın gövdesine takılır, deniz kızı olur, bir mâtemin hayâli gecenin karanlığıyla bir goncanın hâtırası bir dudağın ibtisâmıyla birleşir.

Hülâsa hâriçte birbirlerinden ayrılmayan sıfatlarıyla sâbit bir varlıkları olan mevcûdlar zihinde - temâyüller, i’tiyâdlar ve tahassüslerin idaresi altında - ayrılırlar, dağılırlar, birbirlerine benzeyenler, birbirlerinin zıddı olanlar birleşirler. Ve böyle bin türlü inkilâblarla terkîb ettikleri yeni varlıklardan ikinci bir âlem doğar. Bu ikinci âlemin mevcûdlarına fikir diyeceğiz. Fikirler tamâmıyla hâriçten alınmış hayâl unsurlarından terekküb eder. Meselâ menekşe fikri gördüğümüz bütün menekşelerin hayâlinden çiçek fikri, gül, sünbül, leylâk, şebboy ilh… bütün bildiğimiz çiçeklerin hayâlinden doğmuştur. Nebât fikri yalnız çiçeklerin değil aynı zamanda otlar, ağaçlar, ilh.’in de hayâllerinden teşekkül etmiş daha mürekkeb bir hayâldir. “ Zî-hayât” kelimesine gelirsek onun daha umûmî ve mürekkeb bir fikir olduğunu görürüz. Çünkü bütün yaşayan mevcûdların fikirlerinden mürekkebdir.

Fikirler ne kadar çok mürekkeb ve umûmî olursa göz önüne o kadar az vâzıh hayaller getirir. Meselâ yukarıdaki misâllerde menekşeyi düşündüğümüz zaman onu rengiyle, şekliyle, bütün husûsiyetleriyle görür gibi olduğumuz halde “çiçek” dediğimiz vakit gözümüzün önünden daha mübhem hayaller geçer. Çünkü çiçek, ne münhâsıran menekşe, ne gül, ne zambaktır. Fakat hepsine de şâmildir. Nebât kelimesi de öyle. Zî-hayât fikrine geldiğimiz vakit ise fikrin hayâl ile hemen hemen alâkası kalmamış gibidir. Fakat istersek onu tahlil etmek, zî-hayât fikrini teşkîl eden nebâtları, hayvanları birer birer gözümüzün önünden geçirmek elimizdedir. Hülasâ kânûn, ahlâk, itâ’at, ubûdiyyet, şefkat, gülmek, yürümek, düşünmek gibi ne kadar mücerred ve umûmî fikirler varsa hepsi görmek, işitmek, okumak, ilh. gibi vâsıtalarla müşâhede ettiğimiz mevcûdlar ve hadiselerin hayallerinden toplanmış mürekkeb hayâllerdir. Basît hayâller ile umûmî fikirler arasında bir tabî’at farkı olmadığı için bütün rûhî varlıklara “fikir” dedik. Bundan sonra da bu kelimeyi aynı ma’nâda kullanacağız.

Fikirlerin bu basît tahlîlinden çıkaracağımız netice şudur: İnsanlar ancak doğduklarından beri gördükleri, işittikleri eşya hakkında “fikir” taşıyabilirler. Pagodları bilmeyen bir Avrupalı onlar hakkında ne düşünebilir? Kezalik görülmüş birkaç resim, kitaplarda okunmuş bir miktar îzâhât ile edindiğimiz “ Pagod” fikri de tam bir fikir değildir. Bir fikrin doğruluğu, zenginliği onu terkîb eden hayâllerin kesretine, teferru’âtına tâbi’dir –kitaplardan aldığım “Pagod” fikri bi’z-zarûre filân şekilde bir binâ tasavvur etmekten ve Avrupa insanlarının ibadete geldiğini bilmekten ibâret kalacaktır. Hâlbuki gerek ale’l-âde tefekkürlerimizde, gerek edebiyatta bu fikri faydalı bir sûrette kullanabilmek için “ Pagod” kelimesinin zengin hatıralar, müşahedeler, tahassüslerle dolu bir mahfaza olması lâzım gelir. Evet, edebiyatta yalnız ihtivâ ve zevkine vardığımız fikirler tam semerelerini verir, muvaffak olurlar. İnsanda bütün teferru’âtını bilmediği şey hakkında kelime olur, fakat fikir olamaz. Olanları da asıl benliğimizden doğmuş, yaşamaya müsta’id canlı şeyler değil yabancı topraklardan rüzgârın getirdiği akîm, ölü yapraklardır.

*

* *

Gelelim ikinci cihete, yani zihnin fikirleri birbirine zincirlemesi, onlardan bir küll teşkîl etmesi ameliyesine… Fikirlerin birbirini uyandırması hâssasına ilm-i rûhta teselsül-i efkâr deniyor. Bir memleketin ismi manzarasını, manzarası insanlarını, insanları âdetlerini ilh. akla getirebilir. Ezberlenmiş bir şiirin ilk mısrası ikincisini, üçüncüsünü ilh. düşündürür. Kar fikri, beyaz, soğuk, kış ilh. fikirlerini, beyaz siyahı, siyah geceyi, gece yıldızı ihtâr eder. İlm-i rûh bu teşârük ve tedâînin kânûnlarını arıyor. Fikirleri birbirlerine bağlayan rabıtaları zaman ve mekânda ittisâl, teşâbüh, tezad ilh. gibi kânûnlarla ta'yine çalışıyor. Bize bu cihetler lâzım değil. Yalnız şu noktayı kaydedeceğiz ki fikirlerimiz nasıl doğduğumuz günden geçirdiğimiz hayât ve ma'rûz kaldığımız te'sîrlerin mahsülü ise onların arasındaki rabıta da öylece tecrübelerimizin mahsûlüdür. Ateş ve yakmak, ana ve şefkat, yılan ve zehir fikirlerini tecrübelerimiz birbirine bağlamış, hemen bütün hükümlerimizin, muhâkemelerimizin zeminini o hazırlamıştır.

Teşârük ve teselsül efkâr-ı ameliyesini mefrûz bir misâlde, meselâ bir sirkatin fâ'ilini bulmak için yapılan zihnî muhâkemede takîb edelim:

Ev sâhibi kasasının kırık, içinin boş olduğunu görüyor.Bu hâdise derhal sirkat fikrini da'vet ediyor. Sârik kimdir? Sirkat bi'l-farz gündüz vuku' bulmuştur.

Ev sâhibi gündüzün hırsız girmediği bütün meşhûdât ve mesmû'âtı ile bildiği için sirkat ve dışarıdan girmiş sârık fikirleri birbirini nefyediyor. Demek ki hırsız evdekilerden biridir. Ev sahibinin hırsızlık fikriyle ihtiyâç fikrini teşrîk etmiş bir adam olduğunu farz edelim.

Şu halde sârik hizmetçiler fikrini uyandırıyor. Hizmetçilerden biri o gün me'zun idi. Binâenaleyh ondan şüphe olamaz, bir başkası eski emektârdır, efendinin birçok senelik müşâhedeleri o hizmetçinin fikrini istikamet fikrine bağlamıştır…

Ev sahibi böylece öteki hizmetçiler hakkında edindiği fikirleri (yani mâzideki teşârükleri) nazar-ı dikkate alarak, onların hallerini, vaziyetlerini tedkîk ederek (yani kabâhatli ile alâmetleri arasındaki sâbık teşârüklere mürâca'at ederek) bir neticeye varıncaya kadar muhâkemesine devam eder.

Bu misâl bir târîh mes'elesine, bir ictimâ'iyyât bahsine bir hendese da'vâsına, hülâsa herhangi bir düşünce ve muhakemeye tatbîk edebiliriz. Demek ki muhâkeme, tefekkür, fikirlerin – bazı sabit esasların idaresi [1] ve dikkatin kontrolü altında – mâzîdeki teşârüklere göre birbirini da'vet etmesidir.

Şiir yazmak da aşağıda göreceğimiz üzere pek başka bir ameliye değildir. Şiirde dikkat kuvveti durur, düşünülen şeyin nefsü'l-emre mutâbakati endişesi söner, tasnif etmek, bir neticeye varmak gibi mülâhazalar susar ve fikirler zihnin kat'i kontrolüne tabi' olmayarak, sırf temâyül ve tahassüsün fantezisinin idaresi altında birbirini takibe başlar. O vakit zihin tabiat levhalarının kuru, dürüşt tafsîlâtını hedef eder. Sert, kat'î hudutları hafîf bir rüya ibhâmı içinde mülâyimleştirir. Hakîkatte en birbirine uzak, en yabancı hayâl unsurlarını birleştirir. Saham çöllerinde öksüz mezarlar üstünde gird-bâddan servler yetiştirerek serâbların seyliyle büyütür. [2] O vakit vücûda gelen eser bir muhâkeme eseri değil bir şiirdir. Şiiri terkîb eden fikirlerin sanatkârların dimağında birbirini da'vet ve ta'kîb etmesi hadîsesine ilhâm demiştik. İlhâm kuvvetini tahassüs ve temâyülden, istikâmetini şairin mâzisindeki teşârüklerden alır. Demek ki şiirde mâzinin (muhit, terbiye, ilh.) en büyük bir rolü vardır. Bunun için bir vâkıa karşısında bir muhâkeme eseri vücûda getiren şahıslar pek çok noktalarda bi'z-zarûre birleştikleri hâlde bir aynı vak'ayı, manzarayı, hâlet-i hissiyyeyi şiirlerine mevzu' ittihâz eden sanatkârlar birbirlerinden büsbütün ayrılabilirler

*

*   *

Şiirde fikirlerin sanatkârın temâyüllerine ve mâzideki teşârüklerine göre zincirlenmesi hadisesini "**Yakazât-ı Leyliyye**" mânzumesinde bir derece daha îzâha çalışalım. Hakîkî veya tasavvurî bir yaz gecesi şiire mebde olmuştur.

---

[1] Sâbit esâslar çok kere düşündüğümüz, bildiğimiz halde tatbîk ettiğimiz mantık kanunularıdır. Meselâ yukarıdaki misâlde ev sahibinin kasayı kırık görür görmez derhâl bunu bir kıran olduğuna hükmetmesi "mü'essirsiz eser olmaz" ve kezalik o gün mezun olan hizmetçiyi şüphe hâricinde tutmak "bir şey hem var, hem yok, aynı zamanda hem orada hem burada olamaz" esâslarından neş'et etmiştir

[2] Deşt-i gamda hâk-i kabrim üzere serv-i gird-bâd
Çekse baş ol servden su kesme ey seyl-i serâb

Fuzûlî

“Gel bu akşam serbeser güzelim
İhtizâzât-ı leylî dinleyelim”

Güzel bir yaz gecesi fikrine bağlanan ilk temâyül ihtizâzât-ı leylî onunla baş başa dinlemek fikri oluyor. Şiirde teselsül-i efkâr mekanizmasını “ilhâmı” harekete getiren haricî bir hâdise, bir gece levhası ve uzak bir piyano olduğu gibi idare ve sevk eden de yine hâricî hâdiseler “çalınan bestelerdeki tahavvüller” dir. Piyano sesi şaire mübhem surette onu çalanı taze parmakları düşündürüyor.

Çalınan parçadaki hususiyet hüzün ve yorgunluk fikirlerini, otlarda hazan fikrini davet ediyor ve bu ses:

Gecenin ka’r-ı pür sükûnunda
Zulmet-i ebkemin derûnunda

Ağlayan bir şey oluyor… Hâricî ihsâsdaki tahavvüller şimdi teselsül-i efkâra şöyle bir mecrâ veriyor: Ses alçalıyor, inceliyor, titriyor, bu hal (belki müşâbehet alâkasıyla) şairde dağılan bir bülbül sesi hayâli uyandırıyor sonra sesin mest bir irti’âşı uyumuş boşlukları dolaşan bir şühka oluyor.

Burada zincir kırılıyor ve şairde birden bire hâdisenin sebebi merakı doğuyor: Kim ve niçin çalıyor,

Onu kim dest-i ra’şe-dârıyla
Çalıyor perde perde inletiyor?
Onu kim böyle gamla söyletiyor,
Tellerin lahn-i inkisârıyla

Hangi metrûke böyle inletiyor
Hangi mâtem bu sesle söyletiyor?

Mantığın kanunlarını ta'kîbe mecbûr olmayan şairde bu merâk ve sû'âllerin cevabı mübhem ve şâirâne faraziyeler hâlinde hemen gelmiştir: Kaderini mûsikisinin lisânıyla söyleyen metrûkeler, matemler… Bu birkaç mısrâ şairde uyanmış gizli hâ'ile hayallerinin bir ifadesidir. Seslerle beraber fikirler yine değişiyor… İnce bir ses gecenin içinde sürükleniyor, bir figân, sonra bir hıçkırık oluyor… Nihayet o kadar alçalıyor ki o görerek tebâh olacak bir mahlûk zannediliyor.

Piyano sesi metrûk bir kadın fikri uyandırmış, şairin muhâyyilesinden iniltiler, ihtilâclar, öksürüklerle bütün bir mâtem sahnesi geçirmiştir. Burada fikirlerin silsilesi tekrar kırılıyor… Bu muhakkak bir metrûkedir, fakat derdi ne?

Kimbilir, kimbilir neler söyler
Bu süreksiz, hevesli zemzemeler
Bu susup durma, sonra söylemeler
Bu yarım cümleler, yarım kelimât
Belki leyl-i hamûşa yalvarıyor
Belki bir tûf-i tesliyet arıyor

Ve fikirler böylece – hiçbir kat'î mantık râbıtası aramadan, sırf şairin fantezisine tâbi' – akıp gidiyor. Yalnız son mısra'larda bütün intibâ'ları hülâsa eden bir netîce kokusu var:

Onu bî-şübhe bir kadın çalıyor,
Mûsikîden cevâb-ı ye’s alıyor,
Dinle ey rûhum işte ağlayan o!

Daha yukarılarda “Eseri teşkîl eden fikirler havâs vasıtasıyla hayât ve muhîtten alınmış fikirlerdir” demiştik. Bu nokta-i nazardan birkaç mısrayı gözden geçirelim. Şair piyanoyu görmemiş, dinlememiş olsaydı işittiği sesi başka bir mûsîki âletine atfedecek, mûsîki âletlerini hiç tanımasaydı, bunu bir mahlûkun, belki bir gece perisinin terennümü sanacaktı. Kezalik piyanonun nasıl çalındığını bilmeseydi, “Taze parmakların teması” fikri gelmeyecekti. Nağmelerin sanatkârda sıra ile uyandırdığı bülbül sesleri, şehîkler, metrûkeler, figânlar, öksürükler hepsi dimağının evvelce kaydettiği fikirlerdir.

Gelelim teselsüllere… Niçin piyanonun sesi metrûkeleri, matemleri düşündürüyor da başka bir fikir silsilesi uyandırmıyor? Bu pek mümkün bir keyfiyetti. Bir saatte matem fikri uyandıran bir fikrin bir başka saatte meselâ bir karpuz hayâli uyandırması pek mümkündür. Fakat her iki hâlde de harekete gelen fikirleri şairin yaşayışı hazırlamış, birbirlerine bağlanmaya nâmzet etmiştir. Mâtemler, metrûkeler, öksürükler o vakit ki İstanbul’dan o kadar bol ve kolay toplanmış hayal unsurları ki ilk fırsatta küçük bir vesîle ile, birbirlerine zincirlenerek böyle levhalar vücûda getiriyorlar.

“Şiirde bir mu’ayyeniyet vardır, filânca nev’i hâdiseler bi’z-zarure filânca tarzda bir silsile-i efkâr uyandırır” demek istemiyoruz…. Şair serbesttir… Fakat tahassüsü, zevki, terbiyesi, ilh. dediğimiz teşârüklerinin hudûdu içinde. Karanlıktan gelen ses Cenab’a yakında işittiği bir mâcerâyı, ölmüş bir sevgiliyi, bir emeli, bir tasavvuru, yâhûd bi’l-farz çalınan bestenin mevzû’undan intikâl ile **Lâdâm Okamelya** (**La Dame Aux Camelias)**’ı, Faust’un **Margeret**’ini, **Julyet** (**Juliet**)’i filan da düşündürebilir. Fakat meselâ ömrünü ezel, ebed, esrâr düşünceleriyle geçirmiş bir miystique gibi bu terâneleri gaybın sesleri addetmesine, karanlıktan hilkâtin esrârını sorarak ilahî rüyâlara boğulmasına pek az ihtimal vardı. Evet şair en kendine munis, en tahassüsât ve temâyülâtına yakın fikir silsilelerine mecrâ verir… Meselâ Cenâb’ın yerinde bütün hayatını denizde, deniz kenarında geçirmiş, ona ait en küçük hâdiseleri öğrenmiş ve

sevmiş bir şair olsaydı karşısındaki levhanın onun için ihâta eden bir deniz olması pek mümkündü. O vakit piyanonun hafif sesleri kumlarla, çakıllarla söyleşen su dudakları, daha ağır terâneler, derinliklerin uğultuları, sert, kesik kesik olanları küpeşteleri döven dalgaları düşündürecekti. Nağmelerdeki tahavvüllere göre gözünün önünde mehtâblar, sularda yüzen kotralar, tatlı sesiyle yolcuyu yolundan çeviren sirenler, deniz perileri, suda yıkanın kadınlar, ummanda kaybolmuş gemiler, deniz idilleri, hâ'ileler, denize âit bin türlü levha ve menkabe canlanacaktı… Bir çoban olsaydı mutlak köyüne, koyunlarına, sevdiklerine ait düşüncelere dalacak, Kemal Bey mazlûmların ahını, Ekrem, Nejad'ını, Hâmid, Fatması'nı düşünecekti.

*

*   *

Ne demek istediğimiz zannederim ki anlattık: Şiirler sanatkârdaki fikirlerin nev' ve servetine ve hayâtın o fikir arasında hazırladığı teşârüklere tâbi'dir.

Sâniyen: Sanatkâr tamamıyla serbest olmalı, tasnîf etmek, neticeye varmak gibi âdi mantık mülâhazalarından, ilhâmını filân veya falan memleketten, filân veya falan sanattan almak veya almamak gibi kâ'idemsi endişelerden âri kalmalı. Tâ ki rûhumuz gayr-ı şu'ûrî zenginliklerine birbirini ifşâ etmek imkânını verebilsin. Aksi hâl, rûhumuzun asıl muhteviyyâtını tanımayarak, bir kâ'ideyi tâ'kîp, bir maksada hizmet ederek şiir yazmak, göre göre kendini yübûsete ve akâmete mahkûm etmek demektir. Bir İstanbulludan bir deve şiiri isteyiniz. Zavallı devenin resmini, belki kendini görmüştür. Onun hakkında biraz da ma'lûmâtı vardır. Şu halde kendini zorlaya zorlaya yazabileceği şey "Develerin yanık çöllerde sırtlarını tümsekleterek melûl ve mütevekkil gittiklerini, baygın, kara gözlerini bâdiye kızlarının öptüğünü" söylemekten ibâret olacak… Hâlbuki birikmiş ne hesapsız hayâller, hatırâlar, tecessüsler vardır.

Bütün bu sebepleri göz önüne alarak düşünüyorum ki, mâzi-i karîbimizi bir gurbet ve menfâ hayâtı sayarak eski iller ve zamânlar dâü's-sılasını çekenler yanılıyorlar. Zevklerinde değil, çünkü bundan güzel, bir exotique edebiyat çıkabilir.

Fakat edebiyatın zamânlar ve mesâfeler ötesinden ilhâmını almak şartıyla millî olacağını iddi'â da…

Rûhumuz ihtivâ ve istikâmetini yaşadığımız hayattan ve ma'rûz kaldığımız te'sîrlerin hey'et-i umûmiyyesinden aldı. Binâenaleyh ilhâmımızı başka zamânlar ve mekânlardan almakta bırak ki hiçbir fayda yok. Fakat buna imkân da tasavvur edilemez. Bugün hayâtımız Şark âdetleri ile Garb âdetlerinden bir halîtadır. Edebî şu'ûrumuz da Fuzulî, Nedîm, Hâmid ve bi'l-hassa Garb edebiyatları var. Evet, henüz daha kat'iyetle ta'ayyün etmiş temâyüller yok… Fakat bunun için başımızı eğmeyelim. Dünyada millî şu'ûruna yabancı unsur girmemiş millet yoktur… Bizimki inkâr edilemez ki çok karışık, temasta bulunduğumuz ecnebî edebiyatların her birinden birçok yabancı unsurlar girdi… Fakat bu edebî olmayacak ve bugünkü tereddüt içinden millî edebiyat tabî'atiyle doğacak. Bir edebiyat ki bugünkü rûhumuzun muhteviyâtına, zevkimize, yaşayışımıza mutâbık, millî husûsiyetlerimize temas ettiği noktalarda, piyasada bir tabir ile kıymet hükümlerinde tamamıyla millî fakat şe'niyyet hükümlerinde Avrupa edebiyatı ailesine girmekten korkmayan bir edebiyat… Hülâsa nazariye ve kâ'ide ile millî bir edebiyat yapabileceğimizi zannetmiyorum. Kudretten nazariyeci birine, hâdi yerine memleketinin dağınık rûhunu, mübhem ihtiyaçlarını bir mihrâk gibi nefsinde toplayarak tevzi' edecek birkaç edîbi daha isteyelim. O yolunu aydınlatacak meş'aleyi kendi elinde getirir.

Reşâd Nurî

Sarâçhâne Başı ***25 Kânûn-ı Evvel***

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 17,11 Şubat 1332 /
2 Cemâzi-yel-evvel 1335 / s. 184 – 185

Lisân ve Devlet

Celâl Nurî Bey'in **Türkçemiz** isminde ufak bir kitabı çıktı. Bugün buhrân içinde ve bir istifhâm işareti şeklinde duran lisanımızın bir risâleye değil, bin cilde bile ihtiyâcı var. Celâl'in eserindeki ehemmiyyetlerin en şayân-ı kaydı, bu ihtiyâca mukaddime-i te'min olmasındadır.

Ben umûmî, hâiz-i vahdet ve bütün ırka şâmil bir Türkçe bilmiyorum: Fakat ekserisini bildiğim pek çok Türkçe'nin mevcûdiyetini biliyorum! Her lisân böyledir ve dünyada tek bir lisân yok, çünkü her birinde pek mütehâllif ve gittikçe birbirinden uzaklaşan şiveler çoktur. Bunların teşekkülâtında evvelâ zamânın, sâniyen mekânın ve bi'n-netice ihtilâtın tesîri var. Lisâniyât ulemâsı sun'î lisân olamayacağını ve hiçbir dilin istenilen bir şekle ifrâğ edilemeyeceğini meydana koymuş, sonra "Esperanto" acîbesinin bir forma tutmayan ve ancak bir kurşun kalem bitinceye kadar yazılan o gülünç târîhi de bu eski iddi'âya yeni bir misâl olmuştu. Tekrarı beyhûde olması icâb eden bu müte'ârifeleri Celâl'e tekrîr ettiren, son zamânlarda İstanbul lehçesine biraz yabancı gelerek biraz da birkaç yerin mâverâsını ihtâr eden ve şiveden ziyâde üslûba benzeyen tarz-ı tahrîr oldu. Bu hikmet-i zuhûru bir türlü anlaşılmayan sebep olmasa idi, yeni risâleyi son sınıflara bir kırâ'at kitabı telâkki ederdim.

Lisânların tarihinde şâyân-ı dikkat bir cihet görülür: Ayrı bir vahdet-i coğrafya, nasıl ayrı bir devlet ve hattâ ayrı bir millet vücuda getirirse, yine muhitin öyle bir vaz'iyeti ayrı bir lisân da icâd eder: Bu yeni dil âdetâ teşekkül ettiği muhîtin ve tabî'atın sadâsıdır, ve asırlardan sonra, aslıyla olan alâkası, gittikçe iştikâka inhisâr eder gibi olur. Her iki şîveye âşîna olarak söylüyorum, Trablusgarp ve Suriye lehçeleri arasında, İtalyanca ile Fransızca'nın karâbeti derecesinde olmasa bile her halde ona yakın bir mübâyenet vardır! Bugünkü Rumca ile "Omer" in lisânı beyninde nasıl fark varsa, eskiden de Yunanca ile "Bizansça" arasında ona yakın sayılır bir uzaklık varmış. Târîhin bu tecelliyâtına istinâd olunursa, lisanın milletten ziyâde devletle alâkadâr olduğunu iddi'âdan başka çare kalmaz, bu i'tibâr ile her dil bir lisân-ı resmî demektir. Muhit ve husûsiyle ayrı bir vahdet-i coğrafya aynı ferdi ne derece tebdîl ederse, onun bütün alâ'im-i hayâtını da o kadar değiştirir: Meselâ, biri kısır, öteki tavilü'r-re's iki çocuğu, iki muhtelif yerden alıp sekiz yaşında Amerika'ya götürseniz, on beş, yirmi

sene sonra eşkâl-i re'siyeleri tekârüb ederek, mutavassıt iki Amerikan başı görürsünüz; muhitin maddiyâta olan tesiri mâneviyâta daha çok olduğundan, çocuklardan biri İngiliz olduğu takdirde, eski lisânının yeni bir şiveye inkilâbını da fark edersiniz! Bu sûretle, ayrı bir vahdet-i coğrafyanın bir lisânı aslından uzaklaştırdığı sabit olur: Urdu lisânının hikmet ve târîh teşekkülü buna Babil Kulesi kadar yüksek bir delîl olabilir! Muhtelif İslav lisânlarını zamândan ziyâde mekân vücûda getirmişti; zaten ulemâ, elsine-i mevcûdenin menâbi'ini üçe ircâ' eder: Bu i'tibâr ile insân tahvîl-i mekân ettikçe tebdîl-i lisân da etmiş ve etmekte demektir.

Devletle lisânın arz ettiğim alâkasına, iki devletle iki lisân en doğru şâhitlerdir: Fransızların Fransızcasıyla, aynı lisanı konuşan Belçikalıların lehçesi arasında hem telâffuz, hem üslûb itibârıyla âşikâr olmuş bir fark vardır. Bunun gibi, İngilizlerin İngilizcesiyle, sonradan tebdîl-i muhit eden Amerikanların lisân-ı beyninde de ince ayrılık görülür. Bu sebeple bir Fransız ile bir Belçikalı, bir İngiliz ile bir Amerikalı konuşurken lisânla devletin derece-i irtibâtı pek kolay belli olur.

Bu nokta-i nazar ihmâl edilmezse, dilimiz, Türk aile-i lisâniyesinden Osmanlı lehçesi demektir, yani Türkçenin Osmanlıcasıdır ve bu hususta bir umûm ve husûs-ı mutlak vardır.

Burada Celâl Nurî Bey'in bir su'âlini tekrâr ile cevâbını reddetmek mecbûriyetindeyim; mü'ellif, - tedâbîr-i sa'be ile lisânın ıslâhı kâbil midir? dedikten sonra : "Evet, şîme-i takib ile, edebiyata şimdikinden biraz fazla ehemmiyet vermekle elbette şu fasıla-i fesahat devri kapanabilir." mütâla'asında bulunuyor.

Târîh tenkîd edilmez ve ona karşı gidilmez.

…Bu itibâr ile bu cümle, kitabın muhteviyât-ı sâ'iresine karşı isyân etmiş gibidir.

İsmâîl Hâmi

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 17, 11 Şubat 1332
Cemazî-yel-Evvel 1335, s. 295–296

Süleymân Nazîf Bey'in Üslûbu

Biz-zât Nazîf Bey'den duydum: Şu'arâ-yı aslâfımız iki kısımdır: Doğrudan doğruya İran serâmedân-ı nazmından iktibâs-ı sanat eden eâzım, bir de bunlardan intihâl-i hüner eden ikinci derecede şairler. Yani evvelkiler doğrudan doğruya Hâfızlar'dan, Sa'dîlerden, Firdevsîlerden, Enverîlerden ilâh, diğerleri ise dolayısıyla yine onlardan müstefîz olanlardır. Nazîf Bey birincilere tâbi'în, diğerlerine tebe-i tâbi'în demek istiyor. Yine biz-zât Nazîf Bey'den duydum: Kendi üslûbunun revnâk bulmasında en ziyâde Acem şair ve münşîlerinin mütâla'a-i âsârı büyük bir tesir icra etmiştir.

Yine kendilerinden duydum: Nazîf Bey'in üslubûna, efkârına Garblılar içinde en ziyâde "Viktor Ügo" (Victor Hugo) icrâ-yı nüfûz etmiştir; ilâveten bir de şunu söyleyelim ki ale-l -umûm romantiklerle Süleyman Nazif'in başı hoştur.

" Piyer Loti" (Pierre Loti)'nin Fransa'da " Roşford" (Rochefort)'daki villâsının, bu villanın içindeki salonların, mefrûşâtın resimlerini görmüş idim. Zannederim, bunların nüsha-i asliyyesi Reşad Fuad Beyefendi'nin nezdlerindedir: Alâfranga bir salon, leb-â-leb alâturka isâs ile, yanlar, divanlar, şâmkârî masacıklar, nargileler, levhalar, tesbîhler, şallarla dolu. Bu, bütün bütün alâfranga değil, çünkü olanca mefrûşât ve müzeyyenâtı şarktan gelmiş. Bütün bütün alâturka da değil, zirâ olanca confort moderne ile mücehhez: Telefonu, asansörü, elektriği, elektrik çıngırağı, sıcak ve soğuk akarsuyu, ilâ-âhire, hep mevcûddur.

Süleymân Nazîf Bey alâfrangaya geç intisâb ve tereddüt ettiğinden, telâffuzunda bir husûsiyet olanlar gibi, doğrudan doğruya esâtîz-i İran'ın halefi olduğu hâlde vehle-i ibtidâiyyede ca'lî zannolunabilecek alafrangalıklara mâliktir.

Macaristan'da "Orsova"nın karşısında, saltanat-ı seniyye'nin Tuna ortasında a'zamet-i târîhiyyesinin bir yâd-dâştı olan "Adakale" var. Bu ufak cezîrenin önünden geçildiği vakit, bir tarafta, bütün levâzım ve a'nâsır-ı cedîde-i medeniyyesiyle bir Garb şehri, diğer tarafta, alçak hâneleri, mütevâzı' meydancıkları, küçük bir cami'-i şerîfi ile

bir Asya kasabası nazar-ı hayrete çarpar. Süleymân Nazîf'in üslûb-ı beyânı a'ynıyle bunun gibidir.

Edebiyatımızın hiçbir sahîfesinde Şark ile Garb, yeni ile eski bu derece yaklaşmamıştır.

Nazîf Bey'in edebiyatında asıl olan kelime, cümle terkîbdir. Acemin aheng-i elfâzına "**Batarya ile Ateş**" müellifi meclûb ve meczûbdur.

Edebiyatta asıl olan ma'nâ değil, elfâzdır.

Elfâzda asıl olan ifade değil, "tannâniyyet"tir.

Elfâz ma'ânî için değil, ma'ânî elfâz için mevzû'dur.

Fikrin bir kadr ve ehemmiyyeti olamaz; çünkü mantık bir silsile-i safsasiyâttır, fikre kuvvet-bahş olan kelimâttır.

Hayat bir mal'abe-i lafzıyyeden i'bârettir.

Nükte hakikate mukaddem ve müreccahtır.

Bir nükte, hattâ bir - kalanbur - en köklü hakîkatleri nefy ve iclâya kâdirdir. İnsan bir hayvân-ı mütefekkir değildir, bir mâhlûk-ı kâtibdir.

Edebiyatta ancak bir kuvve-i mübdi'a vardır, o da Abdülhâk Hâmid'dir.

"Brahma", − Vişnu – (Vishnu) şeklinde de münceli olduğu gibi Abdülhâk Hâmid de ara sıra Cenâb Şahâbeddin şekline temessül edebilir.

İşin nükteli cihetini bırakıp amelî kısmına ihâle-i nazar edelim:

Süleymân Nazîf Bey münekkid ve muâhizlik ettiği vakit muvaffak olamaz. Arcak onun muvaffak olması tirâşîdekârlık etmesine mütevakkıftır.

Su'âl: Süleymân Nazîf Bey'in üslûbu metin, hoş, rengîn, fasîh midir? Cevab: evet!

Su'âl: Süleymân Nazîf Bey'in üslûbu ihtiyâcât-ı âtiyyeye muvafık, tekâmülât-ı fikriyyemize hâdim, inkişâfât-ı milliyemize müsaid midir? Cevab: Hayır!

Su'âl: Bununla beraber bu üslûbun edebiyat-ı hâzıramızda bir mevki'-i mahsûsu var mıdır? Bu tarz-ı kitâbet bize fâide-âver olmuş mudur? Cevap: Evet! Şu ciheti şerh edelim: Nazîf Bey fesahât husûsunda pek titizdir. Ona, bu i'tibâr ile takaddüm edecek kâtibimiz yoktur. İşte bunun içindir ki Süleymân Nazîf Bey Türklere fesahât-bahş olmuştur. Lâkin bu üslûb ile zâde-i vakt olan efkârı, ihtisâsâtı, mu'âdelat-ı zihniyeyi, fürûku, dekâiki ifade edemeyiz.

Nazîf Bey "Aşk-ı Memnû" üslubûnu taklit ettiği vakit şivesizliğe gidiyor.

Süleymân Nazîf Bey'in üslûbu kısadır; bu üslûb ile bir formalıktan fazla yazı yazılamaz. Nazîf'in kaleminden çıkmış yirmi beş, otuz sahîfelik bir makâleye henüz tesâdüf edemedim.

Bununla beraber eşyânın küçükleri, ufakları, hattâ hurdaları da pek değerli olabilir: İnci taneleri gibi.

Eski hattatlarca ale-l-umûm kabul edilmiş bir kâ'idedir: İyi sülus karalayan güzel rik'a yazarmış. Bu kâ'ideye tevfîkan biz de diyelim ki Süleyman Nazîf'in yazısını temeşşuk eden, bilâhare, fikriyât ile de mütevaggıl olursa, pek metin bir üslûb sahibi olabilir. Binâenaleyh Nazîf Bey'in her sayfası şâyân-ı tavsiye ser-eserlerden m'adûddur.

Bâb-ı Âli Caddesi ***Celâl Nurî***

21 Şubat 1917

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 18, 9 Cemâzi-yel-Evvel 1335 / 3 Mart1917, s.305, 306

Îcâz

İngiliz başvekillerinden birkaçı, hiçbir eseri-i edebî yazmadan, târîh-i siyâsîde olduğu kadar vatanlarının tarih-i edebiyatında da parlak yerler işgal etmişti, hemen her memlekette bir meslekten iki sanat çıkarmış böyle bahtiyâr adamlar bulunabilir. Bunlar en ziyâde, bir ve ba'zen birkaç saat devâm eden nutuklarıyla ta'bîri câi'zse, edîb oluyorlar. Meselâ Fransız ricâlinden Deşanel (De Shannel)'in, sosyalistlerin pîri Jores'in sözlerini milletleri unutamıyor! Bir nutuk ise, enderen bir cilt olabilecek kadar uzun olur. Beş on gün evvel, Celâl Nurî Bey bu hâli üslûbun nekâisinden gibi ilân etmişti. Bu sözün karşısında biraz düşünülmelidir.

Celâl Bey Süleymân Nazîf'in üslûbunu tenkît ederken, kısa lâfla itham ettikten sonra, onunla "Bir formadan fazla yazılamaz."diyordu! Eğer bu hakîkaten böyle ise, nakîse değil meziyet olur: Çünkü mahdûd olmayan güzellik yoktur. Sâde sanat değil tabî'at bile bu kânûnun misâlidir. Eğer bunların hüsn-i mahsûsu âlem-şümûl olsa idi, Celâl Bey birkaç sene evvel vatanından kutb-ı Şimâliye gitmek ihtiyâcını hissetmezdi ve eğer kısalık kusur ise İstanbul'un güzel boğazlarında da bu nâkıse var demektir:

Bu lâtifeyi edebiyata tatbîk edersek, pek muvafık bir hakikat olur: Dünyanın en güzel şaheserleri mutlaka küçüktür ve bir cilde bâliğ olanları ya manzûmelerden ya mensûrelerden mürekkebtir. Buna birçok misal irâdı zâil olur. İkinci derecede âsârın da birkaç cilt olanlarındaki meziyet-i edebiyye, herhalde bir cilde inhisâr edenlerinkinden azdır. Farazâ Fransa'nın son üslûb-ı e'âzımı, ve bilhassa Loti, Anatol Frans (Anatole France) ile hemkalemleri, romanlarından hiçbirini, mesela bir Kısaviye dö Montepen (Xavier de Montepin) gibi, iki cilt olarak yazmamışlardır. Eğer Loti "**İzlanda Balıkçısı**"nı, yahud "**Âzâde**"yi birkaç yüz sayfa daha uzatsa ve Anatole Frans (Anatole France) da "**Teis**"i üç cilt olacak kadar tafsîl etse idi, eğer Renan **İsa'nın Hayatı**'nı beş kitaba çıkarsa idi herhalde bir şey ibda etmiş olmazlardı! Edebiyatta gittikçe "kısa"lığa doğru bir temâyül vardır. Aynı mevzunun birkaç kitap olması, bugün pek eskimiş bir adet-i edebiyye olduğu gibi, bir cildin nihayet dört yüz sahîfeden ziyâde olmaması da nadiren görülür. Bugün belâgatle îcâzın irtibatı artık aşikâr olmuştur. Bu i'tibâr ile lisâna hizmet için, mutlaka bir mevzû'un bir cilde iblâğı icâb etmez: Kitapta her şeyin yeri varsa da makâle ve risâlede o kadarı yoktur!

Yevmî gazetelerimizin baş makâleleri, lisânımızda bir üslûb-ı siyasî teessüs etmediğini ispât eder; bizde bir "Burjuva" değil, hâlâ bir "Tardiyö" (Tardieu) bile çıkmadı: Çünkü onlar uzun zamanların, lisânlarındaki çok ve muhtelif istihâlâtın mahsûlü ve muhassalasıdırlar. Süleymân Nazîf'in üslûbu, âtide bu ihtiyacımızın temînine metîn bir asıl olacaktır ve en büyük ehemmiyyeti bu meziyetindedir. Bu sebeple Nazîf'in üslûbunda, Celâl'in söylediği gibi ma'nâ bile olmasa, yine bir kıymet-i târîhiyye vardır. Hâlbuki Nazîf Bey elfâzı kolay ve güzel istimâl ederek onlara mazide bulunmayan yeni bir hareket vererek, onlarla efkâr arasında kâbil-i ihmâl olmayan bir karâbet vücûda getirmiştir: Meselâ Nâmık Kemâl'in üslûbuyle her endişe-i siyasînin ve birçok mülâhazât-ı târîhiyyenin ifâdesi kâbil olmazdı, fakat Süleymân Nazîf'in üslûbu, o sahayı o günden beri pek çok tevsî' etti.

Eğer uzun yazılmıyorsa, nakîse üslûbun değil sahibinin demektir. Çünkü mufassal yazmak, ancak sabır ile kâbildir.

Eğer münekkidînin söylediği gibi, Nazîf Bey tenkît etmekte muvaffak olamıyorsa, kabahat üslûbunda değil, o husûsa adem-i isti'dâdında demektir! Fakat bunu söylemek, Celâl için kendi âsâr-ı müstakîllesiyle tenkit ettiği üslûbunun müstakil muâhezâtı arasına bir hâ'il vaz'ına benzer.

İsmâîl Hâmi

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.1, nr. 20, 23
Cemâzi-yel-Evvel 1335 / 17 Mart 1917, s. 345 -346

Türkçemiz

Mesâil-i Hâzıra-i Lisâniye ve Edebiye Hakkında Müsabahât ve Mütalâat

Eser: Celâl Nurî
Konstantiniye, Cemiyet Kütübhânesi -1917

Muharrir-i zî-himem Celâl Nurî Bey'in geçenlerde "Türkçemiz" ünvânlı şâyân-ı dikkat bir eseri intişâr etti. Hacmen yedi-sekiz formalık, fakat temâs ettiği mevzû' itibariyle pek mühim olan bu eser, son senelerde matbû'âtımızın yevmî veya mevkût sahaifindeki en hâr ve hayatdâr mebâhis-i lisâniyye ve edebiyyemize serî' bir nazar-ı tedkîk atf eden bir mecelle-i lisâniyyedir. Muhterem kâri'leri şu risâle-i mühimmeyi umûmî bir surette gözden geçirmeye davet edersem onların vakitlerini izâa etmeyeceğime mutmainim. Eser o kadar mühim ve bahsde lisân ve edebiyâtla, ale-l-umûm fikriyâtla uğraşanlar için o derece ihmâl edilebilmekten uzaktır.

Celâl Nurî'nin kalem-i kudretkârını kârilere tanıtmaya teşebbüs edecek değilim. Zirâ o bir cür'et olurdu. Âlem-i neşriyâtımızın, son senelerde âsâr-ı kalemiyye ve fikriyyesiyle hakîkaten yektâ bir müellifini, az çok okuyan herkes tanır. (**İttihâd-ı İslâm, Kadınlarımız, İlel-i Ahlâkiyyemiz, Tarih-i İstikbâl, Tarih-i Tedenniyât-ı Osmaniyye Mukadderât-ı Tarihiyye**) vesaire gibi en mühim ve en nazik mebâhis-i fikriyye, siyâsiyye ve içtimâiyyemiz üzerinde 20 - 30 cilt dolusu Türkçe ve Fransızca yazı yazan, neşriyyât sahasının sımâh-ı vukûfa en ziyâde çarpan gazetecilik kısmında en yüksek bir kâbiliyet-i îlâdiyye ve neşriyye gösteren bu büyük "publiciste"miz memleketimizin gazete, mecmua ve kitap ile meşgûl bütün mehâfili ve bütün efrâdı nezdinde ciddî bir âşinâî peydâ etmiştir. Ben onu ne tanıtmak ne de muârızlarına karşı müdafa'a etmek niyetinde değilim. Ben sade son eserinden bahsedeceğim. O eser ki, Celâl'in diğer müellifâtı gibi bir mu'tâd etrafında vâsi' bir gulgule-i münâkaşa ve mübâhese icâd edeceği muhakkaktır. Ben yalnız, bazılarının pek ziyâde uğraştıkları ve

üzüldükleri bir noktaya, şöyle geçerken temâs kabilinden, iki kelime ile dokunmak istiyorum.

"Celâl Nurî, Avrupa'daki manâsıyla bir âlim midir, bir mübtehir veya bir edîp midir? Ne için, her biri başlı başına vâsi bir mebhâs-ı ilmî ve fikrî olan eserlerini öyle sür'atle çırpıştırmış, neşr edivermiştir? Bu mühîm mebâhisi hatâ ve zühûl endişesi olmadan ortaya atmak fazla cesaret değil midir? Celâl Nurî'nin buna selâhiyyeti var mıdır? Ve ilh…" gibi sûâller var ki kâh açıktan açığa ve kâh alttan alta ortada dönüp dolaşıyor ve hemen her fikri az çok gıcıklamaktan hâli kalmıyor. Bunlara derhâl ve vuzûhla cevap vereyim:

Celâl Nurî Avrupa'daki manâsıyla, o diyâr dâr-ül-fünûnlarını dolduran a'lem-i ulemâ sırasında değildir. Bir ilim ve mebhasın mütebahhiri, mütehassısı da değildir. O hiçbir zaman böyle bir iddi'âda bulunmamıştır, bulunmayı da hâtırına getirmemiştir. O bir "Publiciste"dir. Nâşir mi , muharrir mi, gazeteci mi dersiniz!..O muktedir ve yüksek bir gazetecidir. Yazı yazmak ve neşr etmek onun sanatıdır. Bizde ekseriyetle görüldüğü gibi, öyle keyf ve heves için "amatör" vâri yazı yazmaz. Muntazaman çalışır. Zihnine tebâdür eden, matbûâtta ve sâha-i vukûâtta tesâdüf olunan mebâhis ve hadisât üzerine yazar, neşr eder, tekrar yazar, tafsîl eder, tenkîd eder, ve-l-hâsıl dâ'imâ yazar. Bu yığın yığın yazıların kimisi yevmî gazete sahîfelerinde unutulmak, kimisi mecmûa sahîfelerinde bi'n-nisbe yaşamak, kimisi kitap halinde ve hayatdâr kalmak mukadderdir. Ciltler ve gazeteler dolduran yazılarında Celâl Nurî hep musîb midir? Hatâsı, zühûlu yok mudur? Kendisinin böyle bir iddi'âda bulunduğunu görmedim. Niçin bazıları Celâl'e fazla cesaret ve selâhiyet a'tf ediyorlar? Neden yazılarında bir iddi'âkârlık, bir lâ-yuhtîlik şemmesi istismâm ediyorlar? Bunu bilemem. Fakat herhalde hakkındaki bu fikirlerin, hüsn-i niyyet fıkdânından değilse bile, alışmamaktan mütevellîd ve yanlış olduğuna kâniim. Evet sû-i niyyetten ve tarafgîrlikten değilse adem-i istinâstan mütevellid yanlış fikirler. Çünkü bizde, Celâl'in tavır ve mesleği pek iyi anlaşılmıyor. Ekseriyetle zannediliyor ki âlem-i matbûât ve neşriyâtta bazı âlimler ve mütehassıslarla bazı muharrirler vardır. Bu ulemâ ve mütehassısîn yalnız kendi dâire-i iştigâl ve ihtisâslarında yazı yazar, eser neşrederler, hârice çıkamazlar. Muharrirler ve gazeteciler de yalnız şöyle böyle mebâhis-i âdiyye ve siyâsiyyeye temâs ederler, fazla yükselemezler. İşte bu kadar.

Celâl Nurî gibi kalemini daha yüksek ve daha mütenevvi, daha mühim mebâhiste yürütenler ve her bahse girip – velev ki serî birkaç darbe-i tahlilkâr ile - oradan kâr'ilere umûmî, muhtasâr ve müfîd, hülâsa edilmiş, iğlâkiyyât-ı ilmiyyesi giderilmiş ve sadeleştirilmiş kucak kucak yazılar yazan muharrirleri pek çok görmedik de ba'zılarımıza garîp geliyor. Derhâl ilim, tecrübe, selâhiyyet, isâbet veya hatâ noktalarını mevzu-ı bahs ediyoruz. Dünyaya âlim veya râcil hiç bir muharrir ve müellif gelmemiştir ki lâ-yuhtîlik iddi'âsını edebilsin. Elbette Celâl de bir değil, müteaddîd, hattâ çok hatâlar etmiştir ve edecektir. Ancak onu kendi nev'inde, Frenkçe tabiriyle kendi "genre"ında almalıdır. Celâl bir gazetecidir ve bu i'tbârla her bahse az çok girip anlayabildiği, keşf ve tetebbu edebildiği kadar, fakat iddi'âsız ve mütevâzı yazılar neşr eder ve etmelidir.

Celâl Nurî'yi ben coğrafya kâşiflerine benzetirim. Fikriyyât ve ilmiyyât, içtimâiyyât ve siyasiyyât sahalarında ve daha sâir sahalarda cesûrâne ve metîn-âne yürür, gider ve ekserîsi memleketimiz için nâ-şinîde veya az me'lûf, az bahs edilmiş noktaları, gözümüz önüne kor, bize sûret-i umûmîyyede tanıttırır. Şüphesiz ki bu bahislerden her birisi vâsi tedkîkâta zemîn olabilir. Nasıl ki kâşiflerin yalnız keşif ve târif ettikleri yerler sonradan parça parça derin keşfiyyât ve tetebbuâta sahne olmuştur. İşte Celâl böyle âlem-i neşriyâtımızda, serî ve çâlâk, vâzıh ve tenvîrkâr, pürüzsüz ve tereddütsüz kalemiyle kârilerinin önünde her gün bir başka mebâhisle keşşâflık eder. O Osmanlı kârilerine bir rehberdir ki gösterir geçer. Çok tevaffuğa vakti yoktur. En nazik mebâhiste, en hatırnâk nikâta sokulmaktan ihtirâz etmez ve kârilerini de beraber çeker götürür. Hülâsa çabuk ve çok yazan, bizi daima ikâz eden ve tenvîr eden, kemâl-i cesâret – kimin ne diyeceğini ve muğlâkiyyet ve mu'dilliyyetini düşünmeyerek – bir bahsi zulmet-i nisyândan çekip çıkaran ve saha-i tetebbû ve münâkaşaya fırlatan pek faal ve bir velûd* bir muharrir ki onu ancak kendi nev'inde telâkki ettiğimiz takdirde kıymet ve hizmet-i kübrâ'-yı neşriyyesini takdîr ve tekrîm edebiliriz!

*

*   *

* "وبرلود" basımında hata olduğu düşünülerek 'bir velûd" şeklinde okunmuştur.

Bi'z- zarûre biraz fazla uzayan bu neşriyâttan sonra sadede gelelim: **Türkçemiz** eserinde, Celâl Nurî kitabın kabına yazdığı gibi, mesâil-i hâzıra-i lisâniyye ve edebiyyemize dair birbirinden ayrı birtakım musahabât ve mütalâ'âta girişiyor. Eser klasik tarzda ebvâb ve fusûle taksîm edilmiş değildir. Müellif-i muhteremin hemen tekmîl te'lîfâtında tuttuğu tarzda yani bir meselenin nikât ve mebâhis-i muhtelifesi ayrı ayrı makâleler tarzında teşrîh edilerek, zâhiren birbirinden müstakil kısımlardan bir nkitap vücûda getirilmiştir. Ve müellif eseri okurken pek âlâ hissolunuyor ki mevzu'ı olan lisânımızı muhtelif nikât-ı nazardan gördüğü gibi göstermeye çalışmış, bundan umûmî kâideler ve nazariyeler istintâcı iddi'âsına kadar gitmemiştir. Nitekim mukaddimede muharrir diyor ki:

" Lisânımızın zâbıtasızlık hastalığıyla musâbız, garîp bir anarşi lisânın tekemmülâtını işgâl* ediyor. Türkçemiz " tebelbül" etmektedir… Türkçe ile daha ciddîyetle iştigâl etmenin vakti gelmiştir… Edebiyâtımıza biraz "ümmî" edebiyâtı - alâylı edebiyâtı- diyeceğim geliyor. Lisânın ismi hakkında bile ihtilâf var… Şîme-i takîb ile sa'y-i mütemâdi ile edebiyâta şimdikinden biraz fazla ehemmiyet vermekle, elbette, şu fâsıla-i fesahât ve ıttırâd devri kapanabilir… Lisân, hâfız-i milliyyet olduğundan ona edilecek ihtimâmın da vatanperverlikten ma'dûd bulunduğu şüphe götürmez… Bir milletin lisânından büyük müessesesi olabilir mi acaba…?"

"Bi-t-tab'i bu risâle bir girîzgâhtır ve ondan başka bir şey de olamaz. Binâenaleyh - muarızına hitâb ediyorum - burada ileri süreceğimiz müddeiyyât henüz bir müddeiyyât tecrübesi mahiyetindedir. Yoksa, mesele veya meselelerin ne kadar giriftde, ne derece çetin, ne mertebe mu'dil olduklarını biliriz… O hâlde niçin bu risâleyi yazıyoruz? Ne yapalım, madem ki lisânımız ve edebiyâtımız öksüz çocuk gibi boynu bükük, mahzûn, melûl bir vaziyette kalıyor; biz de ona karşı bütün bütün lakayt kalacağımıza, biraz mütebessim bulunur isek pek o kadar hadd-i nâ-şinâslık mı etmiş oluruz?"

"Gayelerimizden en büyüğü mehmâ emken tevlîd-i mübâhesât ve münâkaşâttır. Mütâlâalarımız biraz muhakeme edilsin. Galat-âlûd veya serâpâ galat iseler bunlar

---

* Metinde "اشكال " geçmekle birlikte tarafımızdan "işgâl" olması gerektiği düşünülmüştür.

kendiliklerinden düşer. Değiller ise, elbette birkaç tanesi kalır. Onların hakk-ı bekâyı ihrâz etmelerini cehdimizin mükâfâtı addederiz."

İşte müellifin mukaddimesinin maksadı müfîd ve en bâriz parçaları. Bu satırlar, muharririn lisânından ispât ediyorlar ki **Türkçemiz** eseri, lisânımıza dair zaten öteden beri kaynaşıp çalkanan mebâhisi daha mütebellir ve kat'i şekiller altında daha yeni bir nokta-i nazara göre cem' edip bir tecrübe-i fikr ve kalem tarzında saha-i bahs ve münakâşâya atmak için yazılmıştır.

Mukaddimeden sonra eserin birkaçar sahîfelik kısa mebâhisi bir sinamatograf sür'at ve vüzûhüyle tevâli ediyor ki bunları gelecek hafta gözden geçirmeye gayret edeceğiz.

Subhi Soysallı
4 Mart 1917, Cağaloğlu

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.1, nr.19,
16 Cemâzi-yel-Evvel 1335 / 10 Mart 1918, s. ,329- 332

Tevfik Fikret Hakkında

Memleketimizde, âlem-i edebiyatta, Tevfik Fikret Bey merhum kadar tazimlere ve düşnâmlara mazhar ve giriftâr olanlar azdır.

Tevfik Fikret Bey hakkında yazılmış mensur kasidelerin hemen cümlesini okuduğum gibi, aleyhine sert ve der-miyân edilmiş muâhezâtı da gözden geçirdim. Mezâyâsı lâyuadd olan üstadımızı medh ve senâ için başka bir fırsattan istifâde edeceğimi kârilerime arz ile bu fıkramda tenkîdi üç mütâlâ'a yürüteceğim.

Tevfik Fikret Garb'ı pek sever. Garb'da da ikinci, hattâ edebiyat-ı umûmiyyede üçüncü derecede şairlerden "Fransuva Kupe" (François Coppée) **Rübâb-ı Şikeste** nâzımının perestîdesi, muktedâsı, pîri ve şeyhidir.

Fikret edebiyat-ı efrenciyyeyi olduğu gibi telâkki etmiş, lâkin, luzûmu derecesinde hazm edememiştir. Binaenaleyh bu keyfiyyet **Halûk'un Defteri** şair-i ebed-zübdesini ba'zı mertebe şivesizliğe sevk ediyor. Bir cümle-i şi'riyye görüyorsunuz ki Türkçe değil. Fransızca da olamaz. O halde nedir? Bu bir mütâlâ'a veya tasvîr-i indî midir? O da değil, çünkü üzerinde bâriz bir yabancılık var.

Fikret Bey merhûmun mütâlâ'ası çok değildi. Eğer "**Sis**" bedîiye-kârı Kupe (Coppée) derecesinde daha birkaç nâsir ve şair tanısa idi elbette tasannu'u bu derece ileriye götürmezdi.

*

*   *

Verve kelimesinin Türkçesi'ni biliyorum. Şemseddin Sami Bey buna cerbeze, vüs'at-ı karîha diyor. Haydi biz Süleymân Nazîf Bey'le beraber – âteş-i karîha – diyelim.

Verve sahibi olarak tanıdığım en büyük edîb, el-hakk, Abdülhak Hâmid Bey'dir. Hâmid düşünmeden, uğraşmadan, yorulmadan yazı yazar ve meydana ser-eserler getirir.

Hâmid çok uğraşırsa güzel bir şey yazamaz. Hâmid yalnız ilhâmına tâbidir. Ondan başkasıyla mukayyed değildir. Binaenaleyh tiraşîdekârlık kaydı kendini it’âb etmez.

Tevfik ise çok uğraşır. Bir kuyumcu gibi beyitleri ile, mısrâ’ları ile, cümle ve kelimeleriyle meşgul olur. Onları törpüler, eğeler, rendeler. Lâkin, ekseriyetle bu ameliyyat esnasında mürg-i ilhâmı kafesinden kaçırır…

Verve Tevfik merhûmda noksandır veya yoktur. Bu itibar ile “**Rübâb-ı Şikeste”** ve “**Finten**” müellifleri zıdd-ı kâmil teşkil ederler.

*

*   *

Tevfik lisana hâkim ve mutasarrıf bir şairdi. Lâkin kelime husûsunda aslâ isabet-i intihâba mâlik değildi. Kullandığı birçok kelimeyi onlara iâre ettiği tezyînâttan sarf-ı nazar lisan kabul etmemiştir. Binaenaleyh aradan pek az sene geçtiği halde Tevfik Fikret’in zâde-i ihtirâmı olan lafızlar hepimize yabancı geliyor. Kelimâtının sun’iyyeti, Fikret edebiyatına bir ca’lîlik vermiştir. Cenâb Şahâbeddin de bu itibar ile Fikret’le hemderttir.

*

*   *

Fikret hakkındaki üç nokta-i tenkîdiyyemizi arz ettik; lâkin bi’l-ilzâm emsile irâd etmedik. Şu kadar var ki kâri’lerimizden her kim Fikret Bey merhûmun muhalledâtını açacak olursa vaz’ ettiğimiz nazariyât dairesinde kolaylıkla tatbikâta girişebilir.

Helvacızâde

25 Mart 1917

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 1, nr. 22, 8 Cemâzi-yel-Âhir 1335 / 31 Mart 1917, s. 380

Tasnîf-i Elsinede Türkçe Hangi Sınıf Lisândan Ma'dûddur *

Türk lisânıyla Türklerin aslî mes'elelerinin birbirine münâsebeti olduğundan Türkçe'nin hangi sınıf lisandan ma'dûd olduğunu doğru olarak ta'yîn eylemek şüphesiz bizim için pek mühimdir. Hâlbuki fikrimizce Avrupalılar aslımız gibi lisânımız hakkında dahi hatâ etmekte ve bu hatâ ise kitaplarımıza aynıyla derc edilmekte olduğundan hakîkat-ı hâlin lâyıkıyla tezâhürü için bu birkaç satırı yazmayı milletimize karşı bir hizmet ve vazife addeyledik. Avrupalılar Türk ırkını cins-i asfer ile cins-i ebyaz beyninde mutavassıt ve melez bir ırk ve Türkçeyi dahi Çin lisanıyla Avrupa lisanları arasında mutavassıt bir lisan olarak tanımak istiyorlar.

Malûmdur ki Avrupalılar elsine-i mevcûdeyi üç sınıfa ayırırlar: Bir heceli lisanlar "Langues monesyllabiques", iltisâkî lisanlar "Langues agglutinantes" ve mütehavvilü'l-asl olan lisanlar "Langues a flexions".

Bu üç sınıf lisanın tarîflerini "Klod Öje" (Claude Eugee)' nin gramerinden ber-vech-î zîr tercüme ediyoruz: " Bir heceli olan lisanlarda ne keyfiyyet, ne kemmiyyet, ne zaman, ne sîga, ne vasl, ne hurûf-ı cerr, ne levâhik-i ibtidâîe prẻfixes ve ne levâhık-ı intihâiyye suffixes vardır. Bu lisanlarda muhtelif cezirler birbirleriyle olan münâsebâtları her ne olur ise olsun hiçbir tahavvüle uğramaksızın elfâz-ı mücerrede halinde yan yana dizilerek ifâde-i merâm ederler. Bu ibârede ne kadar cezir var ise o kadar da kelime bulunur."

"Bir heceli lisanların en meşhurları Çin, Annam, Siyam, Birman ve Tibet lisânlarıdır."

"İltisâkî lisânlarda kelimeler bir heceli lisanlarda olduğu gibi yalnız birer cezirden ibâret olmayıp belki birbirleriyle iltisâk eylemiş müte'addid cezirlerden terekküb ve teşekkül ederler. Bu cezrlerden biri kelimenin ma'nâ-yı aslîsini ifade eder

---

* Bu me'seleyi Celâl Nurî Bey – Türkçemiz – ünvanlı eser-i âhirinde mevzu' bahs etmiş idi. Bu makâle nûmâ-ileyhin nokta-ı nazarını teyid eder.

ve diğerleri levâhık namı altında şahsiyyet, kemiyyet, keyfiyyet ilâhire gibi husûsâtı iş'ar ederler."

"Japonca, Macarca, Türkçe, ve Bask lisânları elsine-i iltisâkiyyedendir."

"Mütehavvilü'l - asl olan lisânlarda bizzât cezir tahavvül edebilir ve bu tebeddül-i şekil, tebeddül-i ma'nâyı mûcib olur."

"Bu sınıf lisânlar üç büyük şubeye ayrılırlar: (1) Elsine-i Sâmiyye: Arabî ve İbranî gibi; (2) Elsine-i Sâmiyye: Kadîm-i Mısrî ve Berberî lisânları gibi; (3) Ârî veya Hindu Avrupâî lisânları: Sanskrit, Zend (Kadîm Fârîsi) Fârisî, Yunan, Latin, Selet, Fransız, Alman, İngiliz, Flâman, Rus ilâhire lisanları gibi ."

Şimdi bu nazariye yanlıştır, çünkü tatbîki yanlış neticeler vermektedir. Fi'l-hakîka birbirine pek yakın olan Türkçe ile Fârisî lisânları bu nazariye ile muhtelif sınıflara ayrıldığı halde yekdiğerlerinden pek farklı olan Arabî ve Avrupa lisânları bir sınıftan addediliyordu.

Fikrimizce tasnîf-i elsinede en doğru olan nazariye şudur: Bir heceli lisanlar, elsine-i hecâ'iyye "Langues syllabiques" ve elsine-i harfiyye "Langues consonnantiques".

"Bir heceli lisânlar" bâlâda beyân olunduğu üzeredir.

"Elsine-i heca'iyye" Elfâz-ı muayyeneden teşekkül eden lisânlardır. Bu lisânlarda birtakım heceler ve lâfızlar bir başına bulunarak veyahut birbiriyle birleşerek cezirleri, levâhıkı, muhtelif kelimeleri ve edatları teşkîl ederler. Bu sınıftan bazı lisanların ef'âlinde iki veyâhûd daha ziyâde cezir bulunabilir; bazı ef'alde avâm lisânı hatâsı veya esbâb-ı sâireye mebni müstesna cezirler olabilir; bazı lafızların hurûf-ı sâ'itesi hafif iken sakîl veya bilakis sakîl iken hafif olabilir; velhasıl bu lisânların kelimelerinde şeklen az veya çok tebeddülât vukû' bulabilir; fakat her hâlde onların esası " elfâz-ı muayyene" den ibaret bulunur. Hususiyle ef'âlde bu tenevvü' ve taaddüd-i cüzûr, tahavvül demek değildir. Ve hem cezrin lafzı sıyag-ı muayenede daima sabit

kalır. Yani bu kısım lisanlarda kelimelerin esası hurûf-ı sâmite ile hurûf-ı sâ'iteden terekküb eder.

Türkçe, Sanskrit, Zend, Fârisî, Yunan, Lâtin ve bi'l-cümle Avrupa lisânları bu sınıfa dâhildir. "Elsine-i harfiyye" hurûf-ı sâmite-i muayyeneden teşekkül eden lisânlardır. Bu lisânlarda hurûf-ı sâ'itenin ve binâenaleyh elfâzın hiçbir hüküm ve istikrârı olmayıp onlar ma'nâya göre mütemâdiyyen tahavvül ve tebeddül ederler. Bu lisanlarda birtakım hurûf-ı sâmite "hurûf-ı asliye" nâmıyla cezrleri, envâ'-ı kelimâtı ve edatları teşkîl ederler ve levâhık mevcud olmayıp bunların yerine "hurûf-ı zâ'ide" kâim olur.

Elsine-i mezkûrede aynı asıldan müştakk birçok kelimât beyninde kısm-ı müşterek olmak üzere cezr olabilecek hurûf-ı sâmiteden başka hiçbir lafza ve harf-i sâ'ite tesadüf edilemez. Binâenaleyh bu lisanlarda yalnız mahâric-i hurûf Les articulations lisânın esâsını teşkil eder.

Arabî ve İbranî lisânları elsine-i harfiyedendir.

Elsine-i hecâ'iyyede "iltisâk-ı elfâz" ve elsine-i harfiyyede ise "iltisâk-ı hurûf" esas olduğuna nazaran "iltisâk" kelimesi tasnif-i elsinede mikyâs olamaz.

Şimdi de bir parça yalnız Türkçe ile elsine-i Âriyyenin en mühimlerinden olan lisân-ı Fârisî'yi birbiriyle mukâyese edelim. Bu iki lisân beyninde başlıca fark, Türkçe fiillerde yalnız bir cezir ve Fârisî fiillerde iki cezir bulunması ve bir de Türkçe'de hurûf-ı cer olmamasıdır.

Tasrif cihetine gelince malûmdur ki lisân-ı Fârisî'de isimlerin tasrîfi olmayıp yalnız fiillerde tasrîf vardır; halbuki Türkçede gerek ef'âl gerek esmânın tasriflerindeki vüs'at, dünyada başka hiçbir lisanda yoktur. Dokuzu basit ve on üç veya on dördü mürekkeb olan hâlât-ı tasrîfiyye hangi lisanın isimlerinde vardır? Tasrîf-i ef'âl ise hemen bî-hadd ve pâyândır.

Türkçe ile Fârisî'de zamâir-i muttasıla ve Türkçe'de "imek" fiil-i esâsisi ile Fârisî'deki edât-ı rabt, haber tesmiye olunan fiil-i esâsînin zaman halini teşkîl eden elfâz-ı muttasıla beyninde pek çok müşâbehet vardır.

Ef'âlde bu iki lisanda dahi fiillerin âhirinde zamâir-i muttasıla isti'mâl olunur.

Fârisî ile Türkçe'de keyfiyyet ve harf-i tarîf yoktur.

Muzâf-ün-ileyhler bu iki lisânda dahi aynı "y" yani "kesre" edâtını alırlar. Gerçi terkîb-i izafîler ile terkib-i tavsîfîlerin suret-i tertibinde mezkûr lisanlarda ma'kûsiyyet var ise de birçok Avrupa lisânlarında bu husus tamamıyla Türkçe'de olduğu gibidir.

Mezkûr iki lisanda dahi cem'ler müfred kelimelerin âhirlerine ilave olunan birer edât-ı lafziyye vasıtasıyla teşkîl olunur.

Ve nihayet kaziyyelerde bile bu iki lisanda evvelen mübtedâ, sonra haber ve nihayet de fiil gelir.

Makâlemize hitâm vermek üzere Türkçe'de "etimoloji" mesele-i mühimmesinden bahsetmek isteriz. Ma'lûmdur ki bu bâbda Türk kelimâtı asla nazar-ı dikkate alınmamış ve Türk kelimelerinin cezrleri ile levâhıkı ve sâir lisan kelimeleriyle mukayeseleri hemen meskûtün anh kalmış ve hattâ son derece mühim olan eski Türk cezrleri ekseriyetle metrûk kalarak unutulmuştur.

Türk cezirlerinin ehemmiyetini bir misal ile anlatmayı tercîh eyledik:

Meselâ Türkçe telâffuz-ı hafîf ile "eş" (ech) ve telâffuz-ı sakîl ile "aş" (ach) cezri sûret-i umûmiyyede "hareket" manasını ifade eder: "Eşmek" (echmek) (yürümek, girmek); "eşkin" (hayvanların ağır yürümesi ve eşmesi); "eşek" (dâbbe, merkeb, hımâr); "aşmak" "taşmak" [Türkçede cezirlerin ilk harfleri bazen tebeddül edebilir] ; "aşıkmak" (şitâb etmek, sür'atle hareket etmek); "aşkın"; "taşkın" gibi.

Sûret-i husûsiyyede ise mezkûr cezr bazen “es” (es) veya “as” (as) şekline girerek ve bazen de yalnız “ş” veya “s” harflerine müncerr olarak ve muhtelif levâhik alarak hemen bi’l-cümle lisânlarda “mâşî hayvan, binek hayvan, dâbbe, merkeb, esb, deve, katır” manalarında kelimeler teşkil eder:

Türkçe	eşek	(eş-(e)k)	echek	hımâr.
Ermenice	eş	(bilâ-lâhıka)	ech	esb.
Sanskrit	aşva	(aş-va)	echva	esb.
Zend	âspâ	(as-pa)	aspa	esb
Afgan	as	(bilâ-lâhıka)	âs	esb.
Hindistânî	asb	(as-b)	asb	esb.
Litvanya lisânı	azva	(az-va)	aszva	esb.
Lâtince	asinus	(as-inus)	asinus	hımâr.
İngilizce	as	(bilâ-lâhıka)	ass	hımâr.
İspanyolca	asno	(as-no)	asno	hımâr.
Fransızca	an	(aslı asen)	âne (asn)	hımâr.
Gotik	asilus	(as-ilus)	asilus	hımâr.
Eski Almanca	assel	(ass-el)	assel	hımâr.
Rusça	askol	(as-kol)	ascol	hımâr.

Cedîd Almanca	ezel	(es-(e)l)	escol	hımâr.
Fars	esb	(es-b)	esb	esb.
Kürtçe	hesp	(h-es-p)	hesp	esb.
Fars	ester	(es-ter)	ester	katır
Yunanî	ippos	(ip-pos)	hippos	esb
İngilizce	stîd	(s-tîd)	steed	esb.
Fars	şütür	(ş(ü)-tür)	chutur	deve.
Kürtçe	üstür	(üs-tür)	ostour	esb.

"Aş" (ach) cezrinin Türkçe'de diğer bir ma'nâsı ma'lûm olduğu üzere "ta'âm, ekl olunacak şey" demektir ki bundan (aşçı) ve (aşevi) kelimeleri gelir. Sanskrit ve Fârisî lisânlarında dahi mezkûr cezr aynı ma'nâyı ifade eder. Arabîde bu kelime (âşet), Lâtincede "esse" (esse) ve Almancada "essen" (essen) olur.

Etimoloji husûsunda Türk cezrleri o derece mühimdir ki hakîkaten kadîm olan bir Türk cezrini Sanskrit, Yunan, Lâtin veyâ sâir lisânların birinde ve bazen birkaçında bulmamak hemen mümkünsüzdür diyebiliriz.

Mütekâ'id Erkân-ı Harbiyye Ferîki

Enver

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 2, nr. 32- 1,
2 Zi-l-ka'de 1335 / 8 Eylül 1917, s. 97–100

Gazel Tarzı ve Tayyâre

Gözümün nûru Celâl,

Evvelki gün pek zeki bir genç ile görüşüyordum. Söz eş'âra intikâl etti. Ben şiiri terk ettim dedi. Sebebini sordum, eş'âr-ı kadîmemizin ahengini pek beğenmiyorum, okutturmuyorlar. Yenileri teklif ediyorlar; ben de bunlardan hazzetmiyorum, ruhum kesb-i inbisât eylemiyor. Beni zevk hissine nâil etmeyen bir sözü niçin okuyayım? Bundan dolayı hem kadîmi, hem cedîdini terk ettim; cevabını verdi.

Bundan sekiz on sene evvel "Diyarbekir Kırâathânesi" nde görüşmüş olduğum bir genç de aynıyla böyle söylemişti. Filhakîka böyledir. Biz şiirimizin kâfiyesini, meâlini öyle i'vicâclı, öyle anlaşılmaz yollara soktuk ki gençlerimiz yollarını şaşırdılar. Kadîm zamanda yazılan şiirleri okuyamaz oldular. O güzel ta'lîk yazısını bile okumak sûretini unuttular. Hâlbuki yeni söylenen sözlerin pek çoğunu söyleyenler de anlayamıyorlar. Yekdiğerine ödünç olarak evet alâdır, evet alâdır! diyorlar. Tabl ve kös gibi sadâlarını mele'-i a'lâya îsâl ediyorlar. Bari tabl ve kösün bir kuru deri ile bir münhanî tahta paresi vardır. Bu boş sözlerde o da yok! Elde çomak vazîfesini gören kalem var ya! İşte bu kâfi…

Ulûm ve fünûn Avrupa'da terakki etti, "sabah-ı ma'rifet dünyayı tuttu", "cihan cihan-ı terakki, zaman zaman-ı ulûm" oldu. Şimendiferler, elektrikler, telefonlar, fotoğraflar, tayyareler, telsiz telgraflar, daha neler… daha neler… Birbirini veliyy ederek sâha-ârâ-yı uyûn-ı hayret oluyor. Acaba ediplerimiz bu gibi terakkiyât-ı medeniyye hakkında nazmen ne gibi ma'nâlar, mazmûnlar icat ettiler? Hiç! Çünkü Osmanlı dilâverlerinin Garben Polonya şehirlerini feth ve teshîr ettikleri ve Şarken İsfahan sahralarında at oynattıkları zaman edebiyatımız yine bu edebiyat idi. Edebiyatımız bu ma'âlî-i fütûhâta mâni' mi oldu? Bizim esbâb-ı tedenniyâtımız maneviyat kandili yağının azalmasında ve biz ecdâdımızın hâ'iz oldukları ulûm ve ma'ârifte tedenni ettikçe ecnebilerin terakki etmelerinde aramalıyız. Birtakımları buralarını nasıl arayabilirler? Çünkü sepette pamuk yok.

Varsınlar “Nihâyet Osmanlı Türkleri eski İslâm medeniyeti dâîresinde muhâfaza edemeyeceklerini anlayarak veyahut “Garp Türkleri’nin edebiyatı da; çoktan, Şark Türklerinin edebiyatı gibi şarkı ve gazel girdâbı içinde mahvolup gidecekti.” diyenler olsunlar. Tesâdüf bu ya! Osmanlı dilâverleri tarafından idâre olunan bir tayyâre sür’at- berkıyye ile melâ-i a’lâya doğru yükselip gidiyordu. Kemâl-i hayretle bakarken o mübârek tayyâreye hitâben şu beyit hâtırıma geldi:

Böyle ey tayyâre bâlâya su’ûdundan murâd
Halka mi’râc-ı Resûlullah’ı söyletmek midir?

Bu beyit bana cesâret verdi. Acabâ tayyâre hakkında başlıca bir gazel yazamaz mıyım? dedim. Kalemi elime aldım. Şu gazel zuhura geldi. Takdîm ediyorum. Sonra şimendifer, elektrik, fotoğraf, telefon, telsiz telgraf gibi terakkiyât-ı medeniyyenin mahsûlü olan sâir âsâr-ı bedî’a hakkında dahi bir çok şeyler karaladım. Kabûl buyururlarsa onları da sırasıyla takdîm ederim. Nûr-ı aynım.

Ali Emîrî

Gazel

Tayyâreye binmişti bugün naz ile cânân
Seyreyler idi sanki felekde meh-i tâbân

Derdi bana mihmân geliyor işte o mehrû
Mesrûr idi eflâkde hurşîd-i dırahşân

Tayyâreyi gördükçe havâda sanırım ben
Güyâ ki havâ üzre gezer taht-i Süleyman

Kuşlar kadar olsun yoğ imiş kudretimiz âh
Hâlî duruyordu göz önünde koca meydan

Erbâb-ı fünûn eyledi tayyâreyi îcâd
Şimdi ederiz âlem-i bâlâları seyrân

İnsanlara verdin ne büyük kudret İlâhî
Îcâd ediyor ma'rifetinle neler insan

Güyâ arıyorlar eser-i pây-ı Burak'ı
Tayyâreler oldukça havâ üzre şitâbân

Biz de edelim gayret edüb bir hüner ibdâ'
Vâsi' duruyor sâhire-i âlem-i irfân

Bir necm-i münevver görünür her biri güyâ
Tayyâreler ettikçe şu âfâkda cevelân

Yâ her biri tayyârelerin bir gül-i şâhî
Âfâk-ı avâlim dahi şâhâne gülistân

Lâyık mı "Emîrî" sana hâlâ hünerin yok
Doldu hüner ve sanat ile sâha-i imkân

Ali Emîrî

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 2, nr. 37–6
25 Zi-l-hicce 1330 / 13 Teşrîn-i Evvel 1917, s. 181–182

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.50–19)

Cedd-i âlîsinin nâm-ı muazzamına nisbetle mübahî diyar-ı
vatanda bedâyi' ve irfânın hâmi-i münevveri devlet-me'âb
ve necâbet-penâh Abdülmecîd Efendi İbni Abdülazîz Han
Hazretlerinin hâk-pây-ı âlîlerine tekaddüme-i şükrân

S. N.

Muârazayı pek ziyâde seven bir muhibbim [1] üslûb-ı ifademi tedkîk ve tenkîd ile şeref-yâb ederken takdîrden ziyâde ta'rîzi tazammun eden bir lisan ile, İran eş'ârının nesirlerimde te'sîr-i bârizini müşâhede ettiğini söylemiş ve hattâ benim, bilmem ne münasebetle, kendisine olan bazı i'tirâfâtımı senet ittihaz etmişti. Ben bu iddi'âdan - ki hakikat-i mahza olmasını temenni ederim - fevk-al-âde memnûn ve müftehir oldum. Çünkü muhtelif derelerden, gelişigüzel toplanmış miyâh-ı serseriye benzettiğim medd-i edebiyâtıma, bu dostum gayet asîl bir menba' tevcîh etmek inâyetinde bulunuyordu. Öyle bir menba' ki zülâl-i irfanını Şark ve Garb'ın binlerce tabâyi'-i müsta'iddesi bin seneden beri kana kana veya kanamaya kanamaya içmişler ve yine tüketememişlerdir.

Menşe'i mâzinin zalâm-ı ibhâmında kalan o büyük edebiyâtın bu gece ne târîhçesini tanzîm edeceğim, ne te'sîr-i cihân-şümûlünü îzâh. On üç yaşımdan beri okuduğumu anlamaya ve anladığımı yazmaya çalışırım. Otuz beş senelik hayat-ı tetebbu'un efkârımda teressüb ettirdiği kanâ'atleri bir hasbıhâl sûretinde hüzzâr-ı fâzılaya bildirmek istiyorum. Sözlerimde bu müsâmere için kitaplardan toplanmış ma'lûmât ve emsile değil, senelerin idrâk ve hissiyâtıma hakîkat olarak kabûl ettirmiş olduğu şeyler görünecektir.

Edebiyat-ı İraniyye hakkında mücmel, fakat esâslı malûmât istihsâl etmek isteyenlere bu vâdîde ciddi bir üstâd-ı mütebahhir olan Hüseyin Dâniş Bey'in "**Serâmedan-i Suhen**" ile "**Talîm-i Lisan-ı Fârisî**" ünvanı altında âhîren intişâr eden eserlerinin kısm-i râbi'ini bi'l-hassa tavsiye ederim. Hüseyin Dâniş Bey İranî bir

[1] Celâl Nurî Bey

dûdmân-ı necîbin İstanbul’da yetişmiş bir ferzend-i fazâ’ilnihâdı ve bu itibâr ile her iki diyâr-ı İslâm’ın pek kıymetli ve hayırlı evlâdıdır. Eser-i âhîrini Mekâtib-i Sultaniyye’nin programı kadrosundan çıkararak daha ziyâde tevsî’ ile İran’ın mufassal bir tarih-i edebiyatı şekline ifrâğ etmesi pek ziyade arzu ve temenni olur.

Edebiyatımızın İran edebiyatını, fakat nâkıs ve perişan sûrette, taklit etmekle başlamış olduğu herkese malûmdur. Bu taklit niçin ve nasıl başladı?... Başka bir muktedâ bulamaz mı idik?... İşte burada bu sû’âllere cevab olabilecek birkaç söz söylemek isterim:

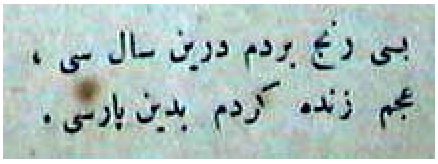
Henüz tarihen tekzîb edilemeyen bir iddi’âya göre, kurûn-ı ûlâda şiir ve hikmet, Hindistan’dan neş’et ederek birçok yerlerde âvâre ve bîkarâr geşt ü güzâr ettikten sonra, biri Garbî, diğeri Şarkî olmak üzere iki noktada temerküz etti. Merkez-i Garbîsi Yunan, merkez-i Şarkîsi İran’dır. Kurûn-ı ûlânın birkaç asrını cezr ü medd-i muhâsamât ile bî-huzûr etmiş olan şu iki kavim arasında tesâvi-i marifet olmasaydı, ara sıra ne ketîbe-i Yunan, İran’ın kalbgâhına sokulur, ne leşker-i İran Atina’nın pîrâmenini sarar ve sarsardı. Her iki medeniyetin kendilerine mahsus olan dinlerini ref’ ile teferruât ve zevâhirce farklı, fakat esasta müttehid bir din üzerinde tevhîd veya telîf-i itikad eden Hazret-i Musa’dır. Yunan, irfanını Hrıstiyanlığa yadigâr etti; İran’ın meâsirine de Müslümanlar varis oldular.

İran’ın âsâr ve menkûlat- ı kadîmesinden tarihe pek az şey intikâl etmiştir. Buna sebep, o feyyaz fakat bedbaht kişvere zaman zaman vâki’ olan taarruzların huşûnet-i günâgûnu oldu. İran-ı kadîmin büyük bir medeniyeti bulunduğu muhakkaktır. Zerdüşt gibi bir şâri’ hekîm, yüksek bir medeniyete mâlik bir kavimden zuhûr edebilir. Sâsânîler, İranîlerin malikâne-i mevcûdiyetini Araplara devrettikleri zaman, tâk-ı kisrâ azametinde âbidât-ı eş’ârın da bu muhallefât meyânında bulunması îcâb ederdi.

از نقش ونکار درودیوار شکسته
آثار پدیداست صنادید عجمرا .

Böyle olmasaydı Firdevsî-i Tûsî, Fürs-ı cedîdin ilk eser-i hayatını “**Şehnâme**” gibi hem kemiyyeten, hem keyfiyyeten - hususiyle keyfiyyeten - büyük bir dâstân-ı muhteşem tarzında gösteremezdi. **Şehnâme** gösteriyor ve ispat ediyor ki İran’da kable’l-İslâm büyük bir edebiyat varmış.

Araplar İran’a iki kuvvetle istilâ ettiler: Kılıç ve Kur’ân. Kılıçla şevket-i Sâsânîyân, Kur’ân ile de edebiyât-ı İran yıkıldı. Zaten ömr-i edebî hayat-ı siyâsiyye ile hem-devâmdır. Berikinin inkıtâ’ıyla öteki de munkatı’ olur. Veyâhûd inkişâfına öyle bir zaaf ve batâ’et tareyân eder ki istiklâl-i siyasîsine sahip bir lisâna senelerin attırdığı hatevât-ı terakkiyi bazen asırların mesâisi tahrîk edemez. Bununla beraber İran’ın şecere-i irfânında nasıl bir nesg-i hayat muhtefi imiş ki üç asır izmihlâlin tef ve tâbı onu kurutamadı. Firdevsî’nin otuz senelik mesaisi Acem rûhunda ba’s-ü ba’d-el-mevtin husûlüne kifâyet etmiştir. Bunu şair-i bînazîr şu beytiyle ne güzel ifade ediyor.

بسی رنج بردم درین سال سی ،
عجم زنده کردم بدین پارسی .

Firdevsî’nin “ زنده کردم ” demesinden de anlaşılıyor ki İran’ın mürde veya hâbîde edebiyâtı var imiş.

Araplar, İran’ı zabt ettikleri zaman, Kur’ân-ı azîm-üş-şân başka birtakım meta’-ı eşâra da mâlik idiler. Ve bunlarla pek ziyâde iftihâr ederlerdi. Fakat gerek Kelâm-ı Kadîm, gerek eş’âr-ı hadîse Acem’in rûh-i aslîsini teshîr edemedi. Teshîr etmek şöyle dursun, toprağın fâtih ve mâliki, ahlâk ve avâidin mağlûb ve memlûku oluyordu. Ekâsire-i İranın debdebeleri, hulefâ-yı Abbâsiyye’ye aynen intikâl etmişti. Artık Dicle nehrinin dalgaları, mülûk-ı İran’ın Medâyin beldesindeki saraylarından akseden hây u hûy ezvâkı, Abbâsîlerin üç-dört saat kadar daha şimâlde vücûda getirdikleri Bağdat şehr-i zî-ihtişâmından toplayarak, Bahr-i Ummân’a ve ummân-ı zamana döküyordu.

Şu’arâ-yı Câhiliyye ve Emeviyye’nin hamâsiyyâtı makâmına ahenkdâr, tarab-efzâ hayallerle meşhûn ve müzeyyen, şehvetnâk, raksân ve murakkas bir şiir kâ’im olmuştu. Galip olan Arap, mağlûbun göğsü kendi dizinin ve boğazı kılıcının altında çırpınırken bile, Acem’in esîr-i meâsiri oluyordu. Ve bunun böyle olduğundan - zavallı neşve-i galibiyet!...– o bî-haberdi.

[Mâ-ba’dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 2, nr. 50 – 19, 28
Rebî-ül-Evvel 1336 / 12 Kânûn-ı Sânî 1918, s. 385 – 387

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.51–20)

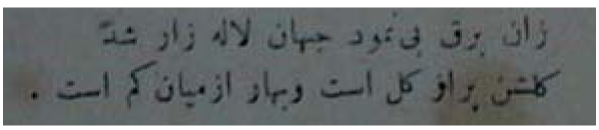
- Mâ-ba'd –

Pây-ı taht-i hilâfet, Şam'dan Bağdât'a intikâl etmeseydi, Arap'ın şîme-i kadîmesi payidar olacak veya kendi istidâd-ı cibillîsi dahilinde devam ve tekamül edebilecek mi idi?...Zannetmem. Ve öyle zannediyorum ki bu sefer de melâz-ı temeddünlerini Yunan, Roma, Bizans medeniyetlerinin enkâzından vücûda getireceklerdi. Hattâ Yunan-ı kadîmin felsefesi, Me'mûn devrinden bugüne kadar vicdan-ı İslâm'ın bir hakim-i mütehakkimi bulunuyor. Akvâm-ı mahkûmeyi râm etmek, hatta râm etmek değil, ona râm olmamak için yalnız galebe-i seyfiyye kifâyet etmez. Galibiyet-i temeddüniye de lâzımdır. Tarihte hiçbir kavm-i müstevlî görülemez ki zabt ettiği, yıktığı, yaktığı yerlerde kendine mütefevvik bir cemiyet-i mütemeddineye tesadüf edince onun, az çok, mahkûm-ı me'âsiri olmasın.

İşte Arab'ın Acemle tesâdüm ve ihtilâtından da bu netice hasıl oldu.

İslâm'ın en büyük hukemâsı İran'ın ırk-ı necîbinden zuhûr ediyordu. Vâkı'a bunlar Arapça yazdılar fakat Acemce düşündüler; Acem gözüyle gördüklerini, Acem kalbiyle duyduklarını Arap lisânıyla ifade ediyorlardı. Her şeyden ziyâde edebiyâtıyla mübâhî bulunan ve felâsife-i Yunan'ın âsârını ahz ederken Yunan-ı kadîmin eş'ârını kendi şiirlerinin fevkinde tasavvur edemediği için iktibâs ve tercüme etmekte ihmâl ve gaflet etmiş olan Arap, Acem'in lisân-ı sâkıtı henüz doğrulmadan gördü ki kendi şiirinde…. Mümteni-ül-tenzîr ve bî-nazîr zannettiği şiirinde Fürs-ı kadîmin rûh-ı şâiki terennüm-sâz oluyor.

Bin tarihinden sonra gelen şuarânın en büyüklerinden olan Şevket-i Buharî'nin şu güzel beyti bu satırları yazarken de hatırama geldi. Zavallı şehzâlde-i derbeder der ki:

زان برق بی نمود جهان لاله زار شد
گلشن پراز گل است وبهار ازمیان کم است .

Evet, bir bahâr-ı gâibin âb u tâb-ı feyyâzı Arab'ın gülzâr-ı eş'ârında yeni lâleler ve yeni güller ibdâ' ediyordu.

Arap'la Acem'in ihtilâtından sonra iki kavim arasında mütevâli bir mübâdele-i elfâz ve efkâr oldu. Arab Acem'e kelimât, Acem de Arap'a ma'nâ i'âre ediyordu. Ve bu sayede hem eski Arab'ın, hem İran-ı kadimin ruhunda bir teceddüd, bir halet-i husûsiyye hâsıl oldu.

Arapların Acemistân'a idhâl ettikleri Kelâm-Ullah'a en büyük tefsîr yazanlar: Fahreddin Râzî, Allâme-i Zemahşerî, Kadı Beydâvî ve emsali e'âzım-ı müfessirîn hep Acem idiler. Hattâ din-i mübînin usül ve ahkâmını ilk tedvîn etmiş olan İmâm-ı A'zam bir Acem şehzâde-i muazzamıdır. Arab kendi Kur'ân'ının, kendi imanının rumûz ve gavâmızını bile Acem ulemâsından öğreniyordu. İşte o koca Arap, kılıcıyla, Kur'ânıyla fethettiği diyar-ı tarihinin satvet-i zekâsına pek az zaman içinde teslîm-i seyf ve kitâb etti.

Bu böyle iken, yani Arab İran'a siyâseten ve dînen hâkim olduğu halde fikren ve ma'nen musahhar olmuşken, bizim gibi ne bir mütefevvikaya, ne de din gibi, mütefevvik-i zekâ gibi vesâit-i galebenin birisine mâlik olmayan bir ırk…Türk ırkı, onun me'âsir ve bedâyiine karşı bîhiss ve müstakil kalabilir mi idi?... Kalmadı. Ve elhamdülillah ki kalamadı!...

Türkler daima İran'ın etrafında dolaştılar. Şimâlinde, şarkında, garbında, hattâ cenûbunda, derece-i kesâfeti mütefâvit, akvâm-ı Türkiye min-el-lkadîm sakindir. Bunlar ba'zen i'mâr, ekseriya tahrîb ettiler. Aktâr-ı Türkiye'nin merkezinde kalan İran da, bir güneş gibi, ekser tenvîr, bazen de ihrâk ediyordu.

İster beni fıkdân-ı ilim, ister noksan-ı his ile itham etsinler, iddia ve ısrar ederim ki Türklerin edebiyatı ve hattâ tarihi Osmanlılarla başlar. "Edebiyat" kelimesinden burada murâdım, mazbût olan ve ilmen müdevvin eşkâl-i beyâne az çok mutâ'bakat arzetmekle beraber â'sâr içinde seyr-i tabî'îsini icrâ ile âsâr-ı tekamül göstermeye çalışan mahsülât-ı efkârdır. Yoksa perîşân nağmelere Hotantolar, Eskimolar arasında bile tesadüf olunur.

"Türklerin tarihi Osmanlılarla başlar" dedim. Evet, Gaznevîler ve Selçukîlerle beraber büyük-küçük diğer mülûk ve tavâif-i mülûk, Türk ırkına necâbet-bahş olsalar bile tarih-bahş olamazlar. Bugünkü sülâle-i Kaçariyye İran huzurunda ne ise, o hanedânlar da idare etmek istedikleri akvâm karşısında o idiler. Bu Türkler ya Arapça, ya Acemce hükûmet ettiler. Lehçe ve müessesât-ı resmiyyeleri bu iki kavimden birisine ve bazen birlikte her ikisine merbût idi. Arapça ikrâm veya Acemce idâm ederlerdi.

Sultan Mahmûd-ı Gaznevî'nin in'âmıyla yazılmış olan **Şehnâme-i Firdevsî** bile, ekâsire-i İranın medâyihini ve bu - söz aramızda kalsın - Sultan Mahmud-ı Gaznevî'nin mensub bulunduğu Türk ırkına ithaf edilmiş şütûm-ı muhallediyi muhtevidir. Dâr-ül-fünûn-ı Osmânî'de muallim, hem de tarih muallimi bulunan birisi, beş sene evvel benimle olan bir mücadele-i kalemiyyesinde **Şehnâme**'nin bir Türk padişahına medyûn-ı vücûd olduğunu beyân ile iftihâr etmek istemiş idi de onun için söylüyorum. Yoksa ne şahsıma sorulursa mahzûz olurum, ne ırkıma.

Gaznevîlerle Selçukîlerin hükümetleri ne kadar Türk idi?... Bunu bir misâl ile izâh edeyim:

Ben memleketimde geçinemediğim için ailem halkıyla birkaç hânenin efrâdını beraber olarak, meselâ Amerika'ya, Kanada'ya gitsem ve orada sekenesi birbiriyle didişen, boğuşan (böyle şeyler bize mahsustur. Oralarda olmaz ama, ben misal ve farz-ı muhâl olarak söylüyorum) bir köyün tepesine, yumruğumun kuvvetiyle üstüne at kuyruğu takılmış bir bayrak dikerek, altına pek fena bir Fransız'dan başka bir lisan ile emr ü tehi etmesem Kanada Kıtası Tûrân mı olur?... ve Niyagara çağlayanı Baykal gölüne mi insıbâb eder?...

Âl-i Cengiz ile Timur'un te'sîs ettikleri devletlere gelince: Onların bizim Türklerle münasebet-i menfîyyesi müsbettir. Bundan başka birisi dinimin, diğeri devletimin düşmanı idi. Şarkın harâbî-i hâzırında bu iki musibetin en büyük âmil olduğunu bilenler, onları sûret-i gayr-ı tabiiyyede aile-i Türkiyye miyânına idhâl etmekten izzet-i nefs-i millî nâmına ictinâb ve teberrî etmelidirler. Benim tarihimde onlara sahâif-i kabûl yoktur. Meğer ki şikâyet-i tel'in ifade eden satırları muhtevi ola!...

İşte efendiler, tarihimin mebdeini bu sûretle ve kemâl-i iftihâr ile ta'yîn ve tespît ettikten ve hem devamlı, hem şerefli bir devlet-i millîyye te'sîs etmeye Türkler içinde yegâne muvaffak olan Osmanlılar'ın tarih-i beşerle hem-devâm olması dualarını an-samîm-il-kalb tekrar ettikten sonra sadede geliyorum.

Osmanlılar'dan evvel vücûda getirilmiş olan mensûr ve manzûm bazı âsâr-ı Türkiyye belki tarih ve ilm-i elsine meraklılarını müstefîd edebilir. Fakat rûh-ı millînin âmâlini ve eşvâk ve ihzâzını ihtivâ veya terennüm edebilmekten pek uzaktırlar.

Çağatay şuarâsından "Harezmî" nin "**Muhabbetnâme**" adlı nâdirün-nesh bir eser-i mazmûnu vardır. Ekser aksâmı nâkıs bir nüshasını gördüm. Bu eser, Hicret'in yedi yüz dört senesinde, yani müessis-i devlet Sultan Osman'ın evâil-i saltanatına müsadif bir zamanda Türkçe olarak yazılmak istenilmiş ve o suretle başlanmış iken tedkîk ettiğim nüshanın muhtevî olduğu ebyât arasında yüzde yetmişten fazla Fârisî beyit mevcuttur.

Uluğ Tanrı'nın atın yâd kıldım
Muhabbetnâmeyi bünyâd kıldım

Dokuz kat zer-nigâr eyvân-ı vâlâ
Etti altı günde Hakk te'âlâ

Kara topraktın sünbül yarattı
Tikenler arasında gül yarattı

Sınık taşdın kılur gevherini peydâ
Kurunudın kılur şekkerni peydâ

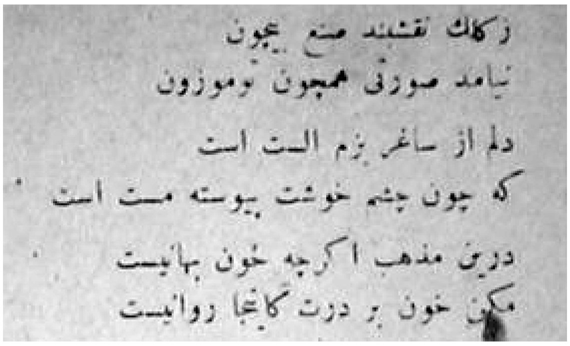
Yir üzre kudreti deryâ yarattı
Sadefte lülü-i lâlâ yarattı

tarzında başlayan birçok beyitlerle demgüzâr olduktan sonra,

Sabrdın yahşı yoktur bîşe kılsam
Bu yolda sabr yok endîşe kılsam

Eyâ âhû nazarlar şehriyârı
Hüsün meydânınıng çâbük-süvârı

gibi masâri' ile ifhâm-ı garâm etmek isterken, lisanının anâsır-ı beyânını teybin-i merâma kifâyet edemeyecek derecede görmekten mütevellid bir zarûretle Fârisî'nin lütf-ı vesâtetine yani lisân-ı ırkını terk ile lisân-ı hasene iltica ediyor. Bu artık rekîk'ül-ifade* ibtidai bir şair değil, üstâd-ı suhen bir Harezmî'dir. "Hüsün meydânınıng çâbük-süvârı" na.

ز کلک نقشبند صنع بیچون
نیامد صورتی همچون تو موزون
دلم از ساغر بزم الست است
که چون چشم خوشت پیوسته مست است
درین مذهب اگرچه خون بهایست
مکن خون بر درت کانجا روایست

nâleleriyle arz-ı hâl ediyor.

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 51 – 20, 6
Rebî-ül-Evvel 1336 / 19 Kânûn-ı Sânî 1918, s. 401 – 404

* اورکیك الافاده basım hatası olduğu düşünülerek tarafımızdan rekîk'ül-ifade şeklinde okunmuştur.

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.53–22)

- Mâ-ba'd -

Hâfız'ınki:

یوسف کمکشته باز آیدبکنعان غم مخور
کلبهٔ احزان شود روزی کلستان غم مخور
ای دل غمدیده حالت بهشود دل بدمکن
وین سرشوریده باز آید بسامان غم مخور

کر بهار عمر باشد باز برتخت چمن
چتر کل برسرکشی ای مرغ شبخوان غم مخور

هان مشو نومید چون واقفانهٔ از سرغیب
باشد اندر پرده بازیهای پنهان غم مخور

دور کردون کردورزی برمرادما نکشت
دائما یکسان نباشد حال دوران غم مخور

در بیابان کرز شوق کعبه خواهی زدقدم
سرزنشها کر کند خارمغیلان غم مخور

ای دل ارسیل فنا بنیاد هستی برکند
چون ترانوحست کشتیبان زطوفان غم مخور

کرچه منزل بس خطرناکست ومقصد ناپدید
هیچ راهی نیست کانرا نیست پایان غم مخور

حال مادر فرقت جانان و ابرام رقیب
جمله میداند خدای حال کردان غم مخور

حافظا درکنج فقر وخلوت شبهای تار
تابود وردت دعا ودرس قرآن غم مخور

İbrahîm Bey'in gazeli:

Hicrin visâl olur yine pâyânı gam yeme
Her derdin erişir yine dermânı gam yeme

Ağlamanın son ucunu gülmek eden hekîm
Düşvâr ile bile kodu âsânı gam yeme

Her lâhza bir karâra değil bu cihan işi
Çarhın muhâlif olsa da seyrânı gam yeme

Yakûb eğerçi firkat ile yakdı bağrını
Âhirde buldu Yûsuf Ken'ân'ı gam yeme

İhvânı gerçi Yûsuf'u çâha bırakdılar
Takdîr, Mısr'ın eyledi sultânı gam yeme

Gönlün evin belâ ile ger yıkdı hak ise
Ma'mûr kıldı genc ile vîrânı gam yeme

İbrâhîm oyna canını ma'şûk yoluna
Vaslın ivaz verir sana cânânı gam yeme

Hâfız-ı Şirâzî, rahmet-i Hakka 794 senesinde intikâl etti. Zâtını görmese bile İbrahîm Bey zamanını idrâk etmiştir. Bundan anlaşılıyor ki Hâfız henüz ber-hayât iken diyâr-ı Rum'da tanınmış, sevilmiş ve muktedâ ve mukalled ittihâz olunmuş idi.

İ'tikâdımca ilk şair-i mütekâmilimiz Veliyy-üd-Dîn-zâde Ahmed Paşa'dır. Ondan evvel, Bağdatlı veya Diyarbekirli bulunduğu muhtelif-fîh olan Nesîmî varsa da,

Ahmed Paşa’nın üslûb-ı beyânındaki insicâm bunda görülmez. Kemâl Bey bir mektûbunda der ki:

“… Fâtîh zamanında, tezkirelerin rivâyetine göre, Buhâra’dan Alî Şîr Nevâ’ î’nin birtakım âsârı gelmiş, Ahmed Paşa ona taklîd etmiş; güya o zamandan i’tibâren bizde şiir söylemeye başlamış.”

Kemâl Bey bu rivâyetini tezkirelerden naklettiğini söylediği için sıhhat ve sehâfeti hakkında kendisine mu’âheze teveccüh etmez. Fakat bunu takîb eden mütâlâât-ı zâtiyyesi muhtâc-ı tedkîk ve müstelzim-i tereddüttür. Diyor ki:

Halbuki gerek Alî Şîr’in, gerek pâdişahı olan Hüseyin Baykara’nın,

اشرقت من عکس شمس الکأس انوار الهدی
Bâr-i aksin meyde gördü câmdan çıktı sadâ

veya

Hattının târi düşübdür la’l-i meygûn üstüne
Eblâ kim cân-ı riştesi bir katre-i hûn üstüne

beyitleri kadar olsun tağyîr ile kâbil-i ıslâh olacak bir şey söyleyememişler.

[Mâ-ba’dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 53 -22,
20 Rebî-ül-Âhir 1336 / 2 Şubat 1918, s. 435 – 437

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.54–23)

- Mâ-ba'd -

Zann-ı cür'et-kârâneme göre Kemâl Bey'in bu mütâlâası mecrûhtur.

Evvelâ, Ahmed Paşa zaman i'tibâriyle Ali Şîr Nevâî'den müteehhir değil: Muâsır idi; sâniyen: Ahmed Paşa'nın da Nevâî kadar doğrudan doğruya Acem'den iktibâs me'al ve mazmûn edecek kadar lisâna vakıf ve beyâna sahip bulunduğumu âsârıyla müstebdir. Hattâ Hâfız-ı Şirazî'nin bir mısraını bilbedâhe ve gayet zarifâne tazmîn edecek kadar Fârisîşinâs olduğunu da aşağıda göreceğiz.

Sâlisen, Dîvân-ı Nevâî'den cem'an küçük olmayan Ahmed Paşa külliyâtında pek güzel parçalar vardır:

Kârbân-ı dil ü cân oldu revân sen gideli
Ne garîb olmuşam ey munîs hân sen gideli

veya

Cânıma bir merhabâ sundu ezelden çeşm-i yâr
Şöyle mest oldum ki gayrın merhabâsın bilmedim

veya

Ol ser ü nâz taze dahi nâz eder dirîg
Ehl-i niyâza merhâmetin az eder dirîg

veya

Cân ne ârâm eylesün ârâm-ı cân mıdır giden
Dil nice sabr eylesün ki dil-sitân mıdır giden

veya

Sor dil-i miskînimin hâlin perîşân zülfüne
Hâlini bilmez perîşânın perişân olmayan

veya

Senin bazâr-ı aşkında eder dellâl-i cân feryâd
Metâ'-ı akl kâsiddir harabdâr olmasun kimse

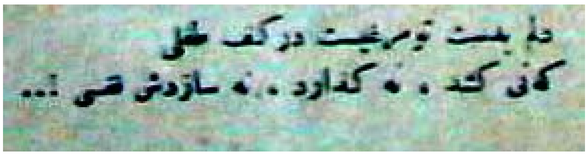
gibi Nevâî'de, Baykara'da görülmeyen insicâm-ı elfâz ile vücûda getirilmiş ebyât-ı âşıkâne Ahmed Paşa Divanı'nda mebzûlen mevcûttur.

Alî Şîr Nevâî ırken Türk olduğu ve Çağatay lehçesiyle koca bir divan vücûda getirerek bu lehçede inşâd-ı nazm eden şairlerin büyüğü bulunduğu halde bence tab'an ve kâbiliyyeten Acem'dir.

İşte iki beyiti ben okuyacağım. Siz istediğiniz gibi telâkkî ve istediğiniz gibi hükmediniz: Türkçe bir beyti:

Bir lebin cân aldı andan kim birisi bilmedi
İmdi bildim kim aralarında yardur şekerâb

Ma'şûkanın leblerinden birisi Ali Şîr Nevâî'nin cânını öyle bir sûrette alıyor ki diğer dudağı bilmiyor. Ve şair bu iki lâ'l-i yârin arası şekerâb olduğunu bundan istidlâl ile ilân ediyor. Bir de şu Fârisî beyte bakalım.

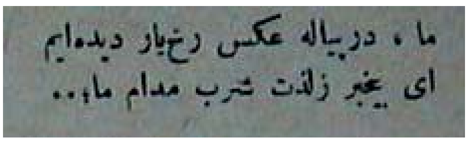

دل بدست تو مرغیست در کف طفل
که نی کشد، نه گذارد، نه سازدش قفسی!..

Zavallı Çağatay ve koca Acem şairi! Cânânın elinde gönlünü bir çocuğun yed-i hevesindeki kuşa benzetiyor ki ne öldürür, ne bırakır, ne de barındırır.

Bu iki beytin aheng-i ifâdesiyle kudret-i teblîği arasındaki tefâvüt-i azîmi nazar-ı dikkate almasak bile meâl ve ma'nâdaki fark, bizi teshîr etmeye kâfidir.

İşte Türk eş'ârının büyük bir üstâd-ı kadîmi olan "**Muhakemet'ül-Lugateyn"** adlı eseriyle kendi lisânını zebân-ı Acem'e fâik göstermeye çalışmış bulunan Alî Şîr Nevâî bile Türkçeden ziyade Acemcede muvaffak oldu. Şunu da söyleyelim ki zavallı Çağatay lehçesi beş yüz seneden beri Ali Şîr Nevâî derecesinde bir şair daha yetiştirememiştir. Biz Uygur ve Çağatay şairlerinden değil, doğrudan doğruya Acem şuarasından ahz-i sanat ettik. Nevâî'den çok evvel Osmanlı lehçesi ve Acem evzânıyla eser vücuda getirmiş şairlerimiz ve hattâ Nesîmî gibi üstatlarımız vardır. Tezkirelerin gelişigüzel rivâyetlerine isnâd-i kanâat etmiş olan Nâmık Kemâl ve Şemseddin Sâmî Beyler ile - Allah daha ziyade etsin mi? diyeyim, yoksa hadd-i makûlüne mi irca' buyursun - günden güne tekessür etmekte olan birilerinin iddi'âları kabûl edilmekle vesâik-i tarihiyye - esbâb ve fevâidini bir suretle anlayamadığım - bir inada fedâ edilmiş oluyor.

Nevâî'den Kemâl Bey'in naklettiği beyt-i mülemma' ki divanının fâtiha-i ebyâtıdır, Hâfız-ı Şirâzî'nin meşhur beytine pek benzer. Ve hiç şüphe yoktur ki Çağatay şairi, Acem mebdeinin,

ما، در پیاله عکس رخ یار دیده‌ایم
ای بیخبر ز لذت شرب مدام ما..

beytinden pek ziyâde mülhem olmuştur.

Kemâl Bey Ahmed Paşa'nın lisânını Nevâî'ninkinden daha rekîk görmekte hiç isâbet etmiyor zannederim. Cenâb-ı Fâtih'in şeref-i sohbet ve lezzet hizmetinden mehcûr - ve kendi tabirince - hâne ve hânümânından dûr olduğu zaman inşâd ettiği bir gazeli, zamanı hasebiyle kâbil-i ictinâb olmayan bir iki imâle ile beraber, bugün de ikaz-ı takdîr ve teessür edebilecek bir bedia-i hissiyye ve bir nefîse-i selîsedir. Pâdişâhının gazab-ı kâhirinden "Kerem" kasidesiyle afv ü âtıfet dilemiş olan şair-i hâsir, bu sefer de nefsiyle hasbıhal ediyor, diyor ki:

Bî-dilim, dil-sitândan ayrıldım — Bülbülüm gül-sitândan ayrıldım

Eşiği hasretiyle hâk olsam — Yeridir k'âsmândan ayrıldım

N'ola ülker gibi inerse başım — Meh-i nâ-mihribândan ayrıldım

Gemi gibi denizde sergerdân — Gezerim bâd-bândan ayrıldım

N'ola micmer gibi yanarsa içim — Bezm-i şâh-ı cihândan ayrıldım

Ben de Ahmed gibi garîbim kim — Hâneden, hânümândan ayrıldım

Bu kadar güzellikler karşısında o hassas ve meftûn bedâyi' Kemâl Bey bilmem neden bî-kayd u teessür kalmış!...

[Mâ-ba'dı var]
Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 54 -23, 27
Rebî-ül-Âhır 1336 / 9 Şubat 1918, s. 454 – 456

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.55–24)

- Mâ-ba'd -

Abbasiler Bağdat'ta nasıl Acemleşiyorlarsa, Osmanlılar da İstanbul'da öyle Rûmlaşıyorlar.

Buradaki zevât-ı kirâmın kısm-ı azamı "Rûmlaşmak" kelimesinin mana'sını, kendilerini bildikleri günden beri bilirler. Ve sözümü pek tabîî ve muhikk bulurlar. Maksadı bî-gânelere ifhâm için birkaç kelime ile îzâh-ı merâm edeyim.

"Rûm Türk'ü" hem coğrafyavî hem etnografik bir tabîrdir: Buhârâ Türk'ü, Semerkand Türk'ü, Azerbaycân Türk'ü gibi. Bizans İmparatorluğunun havza-i hükûmetinde bir zaman bulunmuş olan yerler ve bu yerlerin sekenesi demek, burada tamâm-ı İran mukâbilidir: Selçukiyyân-i İran, Selçukiyyân-ı Rûm gibi.

"Rumeli" de böyledir. Çünkü Türklerin îcâd etmiş olduğu bu ta'bîr ile mahdûd ve muayyen yerlerde Rûm unsuru ekalliyeti teşkîl eder. Mora şibh-i cezîresi hemen serâpâ Rûmlarla meskûn iken "Rumeli" nâmını almıştı.

"Rumî" sıfatını her sınıf ve meslekten bi-l-umûm büyüklerimiz, kemâl-i iftihâr ve memnûniyetle kabûl etmişlerdir. Celâleddin-i Rûmî, Eşref-i Rûmî gibi evliyâullah bu kelime ile telakkub ve iştihâr ettiler. İbn-i Kemâl'e "Allâme-i Rûm", "Muhakkik-i Rûm" denir.

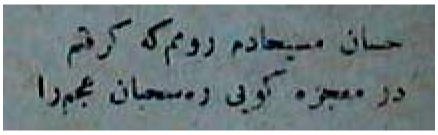
"Türk" örfünün en büyük pâdişâhı, şüphe yoktur ki, Sultân Süleymân-ı Kânûnî'dir. Hem bu pâdişâh, sâhib-i hurûc tarzında değil, sûret-i tabiiyyede ve asırların i'âne-i ikmâlâtıyla sâhib-kırân-ı zaman olmuştu. Ordularının biri Viyana'yı muhâsara ederken, diğeri Tebrîz'i istilâ eder, donanması yalnız Akdeniz'i veya bütün sahillerine mâlik ve mutasarrıf bulunduğu Karadeniz'i değil ebhâr-ı muhîteyi titretir. Huzûr-ı yâdında Hind ve Çîn saff-beste-i selâm ve ihtirâm olur, Almanya imparatoruna esîr olan Fransa kralı derbâr-ı şevket-karâr-ı Süleymanîye ilticâ ve Almanya imparatoru satvet-i pâd-şâhîden hâ'if ü lerzân terk-i taht ve tâc eyler; işte böyle bir emîr-i cihângîr. Bu

kadar büyük bir Türk pâdişâhı olan İmâm-ül-müslimîn'in lütf-ı tevkîr ve in'âmına mazhariyyet sâyesinde ihrâz-ı kemal ve merâtib-i aliyyenin en yükseği bulunan kadıaskerliğe kadar irtifâ ile tatmîn-i âmâl etmiş olan bir şair - ki Ziyâ Paşa'nın tavsîf-i muhakkince "Müceddîd-i nuhustîn" dir. -

Meddâh olalı çeşm-i gazâlân ki Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şu'arâsı

diyerek hem-mesleklerinin nev' ve sınıfını tescîl ediyor.

Osmanlı pâdişâhlarının menâkıb-ı gazâsını asırlara terennüm ettirmiş olan Koca Nef'î "Hasankaleli" olmak itibârıyla ırken Azerbaycân Türklerine daha yakın idi. Fakat meclûb-ı mübâhât olan bu şair-i âteşîn Rûm Türklerini en ziyâde mütekâmil ve binâenaleyh daha asîl bulduğu için Urfî-i Şirâzî'nin bir manzûmesine olan nazîresinde:

حسان مسیحادم رومم که گرفتم
در معجزه گویی دم سحبان عجم را

diyor. Ve "Hasân-ı Rûmî" olmakla iftihâr ediyor ki haksız da değildir.

Milliyyetin ma'nâsını bizde hukûku ve mefâhiriyle en evvel idrâk ederek vatandaşlarına telkîn etmiş olan eâzım-ı udebâmızdan Ziya Paşa, Ruhî-i Bağdâdî'nin kendi zamanına kadar muvaffakiyyetle tanzîr edilememiş olan Terkîb-i Bend'ine, aslına fâik sûrette bir nazîre yazdıktan sonra eserine şu beyitlerle nihâyet verir:

Uğrarsa Ziyâ râhın eğer semt-i Irak'a
Bağdâd iline doğru dahi azm-i hırâm et

Merdân-ı suhan-dânı ziyâret edüb andan
Âdâb ile git ravza-i Rûhî'ye selâm et

Tahsînini arz eyleyub evvelce Ziyâ'nın
Bu beyti huzûrunda oku hatm-i kelâm et:

Meydân-ı suhande yoğ iken sen gibi bir er
Bir şâir-i Rûm oldu sana şimdi berâber

Bilirsiniz ki biz muazzez-i necm ve helâlimizi de belde-i tayyibe Kostantiniyye gibi Rûmlardan aldık. Venizelos cenâpları şayet bize bir harp ilân ederse kendilerinden zor-ı bâzûy-ı celâdetle alarak müslümân dinine, Osmanlı tâbiiyyetine, Türk ırkına idhâl ettiğimiz bu mukaddes râyet-i milliye yine kendilerine karşı ser-nigûn olmaktan vikâye yolunda hayatlarını güle güle fedâ edecek binlerce müslüman, Osmanlı, Türk evlâdı görecektir.

[Mâ-ba'dı var]
Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 55 -24, 4
Cemâzi-yel-Evvel 1336 / 16 Şubat 1918, s. 465 – 467

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.56–25)

− Mâ-ba'd −

Milletinin sevâbık ve an'anâtını bilenler bu sûretle ta'yîn-i zât ve mâhiyyât ederler. Bu son senelerde ve İtalya'nın Trablusgarb sefer-i meş'ûmuyla Balkan Harb-i menhûsu arasında bir de "Tûrân" lâfzı hurûc etti. "Kelime" yerine "lâfz" dedim çünkü ağızdan çıkan lâfz, bir manâyı hâiz olmadıkça kelime olamaz. Ben ise "Tûrân" sözünün medlûlünü, bin kere yemin ederim ki, pek çok çalıştığım halde, bu son senelerde kastolunan ma'nâsıyla anlamaya muvaffak olamadım. Birisine sormuştum, cevap yerine: " Lâ-havle ve-lâ kuvvete illâ bi-llâh" dedi ki bu âyet-i kerime, kelimenin medlûl-ı hâdisi değil, kârinin hâlet-i rûhiyyesini gösterir. İhtimâl ki o anlamış da onun için hiddet etmiş. Her ne ise sadede geleyim:

İstanbul merkez-i saltanat olduktan sonra debdebe-i sultânî daha mutantan bir şekil, Frenklerin "Efine" dedikleri bir şekl-i rakîk alıyor, Sultân Osman'ın tahtında altıncı câ-nişîni Sultan Mehmed-i Sânînin etrafı, yalnız Akçakoca beylerinin, Konur Alplerin ahfâdıyla değil, şairler, nedîmler, zarîf musâhiblerle mâlamâldir. Bizans, yalnız tebdîl-i ism ediyor. Kim ne derse desin, İstanbul'un fethi bizde en büyük merhale-i terakkîdir. Dâi'mâ zarîf nükteler sarf olunan bir bezm-i ünsâ-üns içinde pâdişâh metâ'ib-i rezmi dinlendirmek istiyor. Fakat an'ane ve bi-l-hassa iki lisân arasında tekarrür etmiş olan münasebet-i amîka, Âl-i Osmân pâdişâhının sarayına Acem edebiyatında büyük bir sadr-ı hâkimiyyet vermekte teehhür etmedi. İran şairlerinin dîvânlarından havl-i idrâkimizde öyle bir sûr-ı müstahkem vücûda geliyor ki toprağını ve avâidini aldığımız kavmin meâsir-i kadîmesinden bir zerreye ferce-i duhûl kalmıyor. Bu bizim zararımıza oldu. Eğer klâsik şairlerimiz, Arap ve Acem lisânlarıyla iktifâ etmeyip de, bizim bugün Fransızca'yı okuduğumuz gibi, onlar da Yunan ve Lâtin lisânlarını taallümle edebiyatını tetebbû' ve tatbîk etselerdi, Abdülhak Hâmid, üç yüz senelik bir teehhüre uğramaz, ihtimâl ki "Bâkî" nâmıyla sadr-ı şiire Süleymân-ı Kânûnî devrinde şeref verirdi.

İlim ve edebiyatı bizde en ziyâde himâye eden Fâtih'tir. Sarayında Acem eş'ârına fevk-al-âde i'tibâr olunur. Ez cümle Hâfız-ı Şîrâzî dâi'mâ mevzû'-i bahs edilirdi. Rivâyet ederler ki Fâtih hazretleri bir gün Hâfız'ın,

آنانكه خاك را بنظر كيميا كنند

mısrâını okuyarak ikincisini der-hâtır edemez, yanında bulunan Ahmed Paşa'dan sorar. Paşa ihtimâl ki kendisi de tahattur edemediği için ve daha kuvvetli bir ihtimâl var ki bu vesîle ile veliyy-i ni'metine, pâdişâhına arz-ı ta'zîmât ve kudret-i şairiyyetini huzûr-ı hümâyûnda ispat etmek için derhâl,

كحل الجواهر قدمت توتيا كنند

mısrâını inşâd eder. Biraz sonra Dîvân-ı Hâfız'dan tahkîk-i mesele eden Fâtih hazretleri, o mısrâın Ahmed Paşa tarafından îrâd olunan sûrette değil,

آيا بودكه كوشهٔ چشمى بما كنند

şeklinde olduğunu ve bu tahrîf-i zarîf ile zât-ı hümâyuna gâyet mûcez ve mu'ciz bir kasîde arz edildiğini anlayarak mu'allim ve musâhibinin kemâl-i kudretini takdîr ve koca şairi lûtf ve ihsân ile dil-sîr etmiştir.

Artık edebiyat-ı İraniyye zevk ve idrâkimizde bilâ-rakîb hükümrân olmayı te'mîn etmişti. Köy medreselerinden pâdişâh saraylarına kadar, her yerde Sa'dîler'in, Hâfızlar'ın eş'âr ve güftârı mevzû'-i bahs ve tedrîs olurdu. Fâtih'in oğlu Sultân Bâyezîd-i Sânî de lisân-ı Fârisîde âsâr-ı makbûle vücûda getirmiştir. Ve muâsırîn ve müteahhirîn pek çok şairlerin tanzîr etmek istedikleri,

هر دودکه پیدا شود از سینهٔ چاکم
ابری شود وگریه کند بر سر خاکم

beyti meşhûrdur.

Yavuz Sultân Selîm, İran devletiyle muhârip, fakat Acem'in lisân ve eş'ârına meftûn ve râgıb idi. Bir sûretteki onlara karşı hissiyât-ı hamâset-kârânesini bile kendi lisânlarıyla beyân etmekten men'-i nefs edemiyor ve bununla zevk-yâb oluyordu.

Meselâ hengâm-ı rezmde

در سفر گشت واین بی سروسامانی ما
بهر جمعیت دلهاست پریشانی ما
کوه فریاد برآرد پی آهو راندن
درشکار ار شنود نوبت سلطانی ما

کشور دهر گرفتیم بهمت آسان
گرچه دشوار نماید بتو آسانی ما

beyitleriyle pek necîb gâyelere hâdim olan kahramanlığını intâk ederken, harîm-i bezminde, yine o vezin ve kâfiyeyi takîben, diğer bir gazelle, ve:

ای ز سودای سر زلف تو حیرانی ما
ابر سر کوی غمت حشمت سلطانی ما
شانهٔ سنبل مشکین تو شد پنجهٔ غیر
حق علیمست گر زانست پریشانی ما
دور از خاک درت رونق شاهی جستم
بجز این نیست در ایام پشیمانی ما

gibi beyitlerle hissiyât-ı âşıkânesini tatmîn ederdi. Prusya Kralı İkinci, unvân-ı diğerle Büyük Frederik (Frederic)de bu husûsta Selîm-i Evvele pek ziyâde müşabehet arz eder. Frederik (Frederic) de hem Fransızları sevmez, hem Fransızca'dan başka lisân kullanmazdı.

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 56 – 25, 11
Cemâzi-yel-Evvel 1336, 23 Şubat 1918, s. 481- 483

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.57–25)

- Mâ-ba'd –

Edebiyatımızın mebde'-i takarrür ve inkişâfı Süleymân-ı Kânûnî devridir. Bu devirde şiirimizin biri Şark'ta, diğeri Garb'ta iki merkez-i müstakili bulunur. "Müstakil" olmaları birbirlerine karşıdır. Hakîkatte Acem şehn-şâh şiirine merbut bulunurlar. Şark'ta zuhûr eden sultân-ı beyân Fuzûlî, Garb'ta yetişen hükümdâr-ı eş'âr Bâkî'dir. "Şark ve Garb" kelimelerini isti'mâl ettikleri lehçenin mensûb bulunduğu kıt'a i'tibâriyle kullanıyorum. Yoksa Bağdâd, İstanbul'un şarkından ziyâde cenûbuna düşer.

Fuzûlî ile Bâkî arasında lisânca fark-ı zâhirî ve belki fark-ı küllî görülür. Fakat bu mübâyenet lehçededir. Fikir ve histe değil. Bağdatlı Azerbâycân lehçesi, İstanbullu – ta'bîr-i kadîm-i tarîhîsiyle ifâde edeyim – Rum Türkçesi ile ifhâm-ı merâm ediyor. İkisinin de menba'-ı ilhâmı birdir. Fuzûlî'nin İstanbul'a geldiği hakkında tezkire ve tarihler bir şey söylemiyor veyâhud öyle bir rivâyete ben müsâdif olmadım. Fakat,

Fuzûlî, eyledi âhenk-i ayşhâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm

beyti, eğer kâfiye zarûriyetiyle hayâlen edilmiş bir seyâhat yoksa, buralara kadar gelmiş olduğunu ifhâm ediyor. Fuzûlî'nin

Secdedir her kanda bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfir, hâh mü'min tut budur dînim benim

veya

Hicrinde dâimâ gelirim âh ü zâra ben
Biçâre ben, felekzede ben, bahtı kara ben

veyâhud

Bin cân olaydı kâş men-i dil-şikestede
Tâ her biriyle bir kez olaydım fedâ sana

beyitleriyle Bâkî'nin

Zahm-ı dilden kân akar bu çeşm-i giryân bî-haber
Garka verdi âlemi bir katre tûfân bî-haber

veya,

Neden bu menzil-i süflîde ârâm ihtiyâr etdin
Senin cândır yerin ey tîr-i dilber gel bedenden geç

veyâhud

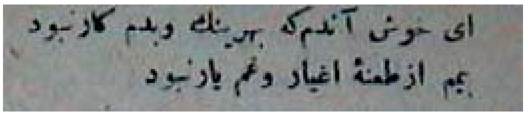
Hoş geldi bana mey-kedenin âb ü hevâsı
Billâh güzel yerde yapılmış yıkılası

beyitleri arasında şive ve ahenkçe bâriz bir fark vardır. Bu fark, biraz evvel de dediğim gibi, iki lehçe arasındadır. Şair-i Rûm Bâkî en muazzam eser-i ibdâ'ı olan **Mersiye-i Süleymâniyye'**sinin ilk beytiyle Azerbâycân şairinden ziyâde - eğer ta'bîri câiz ise - ta'accüm etmiştir.

Ey pây-bend-i kayd-geh-i dâm-ı nâm u neng
Tâ key hevây-ı meşgale-i dehr-i bî-direnk

Beyt-i Acemânesi, daha doğrusu bu iki mısra-i Fârisî, İstanbul'da doğup büyümüş olan bir Türkoğlu Türk'ün kaleminden ve kalbinden Türkçe olmak üzere çıkıyor. Zannetmem ki Fuzûlî'de bu kadar Acemâne bir beyit bulunsun. Fuzûlî'nin

eş'ârında hem İstanbul lehçesinin, hem Azerbâycân şivesinin eşkâl ve âsârı görünüyor. Memleketinin Osmanlılara intikâlinden sonra bi-t-tab' Azerî lehçesine şive-i Rûm da karışmıştır. Âsârı tedkîk edildiği zaman bu noktayı da taharrî ve ta'yîn etmek iktizâ' eder. Şu mesele edebiyât-ı Osmâniyye tarihini yazacak müelliflere aid olduğundan burada sadedimizin dâire-i şümûlüne dâhil değildir. Fuzûlî Fârisî'de de muktedir bir şair idi. Divanında ;

ای خوش آندمکه بهر نیك وبدم کار نبود
بیم ازطعنهٔ اغیار وغم یار نبود

beytiyle başlayan bir terkib-i bendi vardır ki pek güzeldir.

Lisânımızın enâfis-i pây-dârından olan " **Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn**" ünvânlı eser-i manzûm ve meşhûrunu Fârisî'den ve bi-l-hassa Nizâmî'den iktibâs ile vücûda getirdi. Bunu mukaddimesinde Fuzûlî de itiraf eder. Bir bezm-i üns ve ülfetde müsâdüf olduğu "bir nice zarîf hıtta-i Rûm" kendisine

Leylî Mecnûn Acem'de çokdur
Etrâkte ol fesâne yokdur

Takrîre getir bu dâstânı
Kıl tâze bu eski bostânı

demişler, Fuzûlî bunun bir imtihân olduğunu teferrüs etmiş:

Rûmî ki dedin kaziyye ma'lûm

Ya'ni ki kamu dakâyık ehli
Her mes'elede hakâyık ehli

Hem ilm-i fenninde nükte-dânlar
Hem söz revişinde direfşânlar

Kim eyler idi hakâyık-ı râz
Şeyhî'den ve Ahmedî'den âğâz

Kim söyler idi olub kelâmı
Vassâf-ı celîlî vü Nizâmî

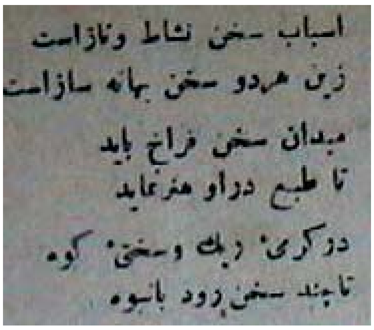
Bilmişler idi ki hüsn-i güftâr
Kaderim kaderince bende hem var

Ben hasteyi itdiler nişâne
Bir reng ile tîr-i imtihâna

dedikten sonra "**Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn**"un

Sevdâsı dırâz ü bahrî-i kütâh
Mazmûnu figân ü nâle vü âh

olduğunu söyleyerek " Nizâmî " nin şu üç beytiyle istişhâd ediyor:

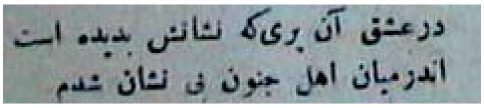

اسباب سخن نشاط ونازاست
زین هردو سخن بهانه سازاست
میدان سخن فراخ باید
تا طبع دراو هنر نماید
در گرمی ریك وسختی کوه
تا چند سخن رود بانبوه

Fuzûlî bir "**Dâstân-ı Leylî vü Mecnûn**" vücûda getirmenin müşkilâtını bu sûretle beyan ve tevsik ettikten sonra Nizâmî'nin ruhûna tâ be-mahşer serîr-i iftihâr olacak bir pâye, pâye-i üstâziyyet tevcîh ederek,

Bir iş ki kılar şikâyet üstâd
Şâkirde olur rücu' bî-dâd

diyor. Maa-mâfih kabul ettiği bir teklif, bir emr-i vâkı' karşısında kalmış, bahtından istiâne ile eserini yazıyor. Bundan anlaşılıyor ki Fuzûlî, Fârisî "**Leyla ve Mecnûn**" dâstânlarından Nizâmî'ninkini intihâb ve ona iktidâ etmiş. Aynen tercüme etmiş olduğunu iddiâ' edenler varsa da ben her ikisini mukâbele ve tatbîk ettim. Fuzûlî, yalnız şeklini ve vak'anın sûret-i tertîbini Nizâmî'den almış. Hakîkatte ebyât kendi karîhasının mahsûlüdür. Bilmem Türklük his ve gurûrunun verdiği bir meyilden mi, nedense ben Fuzûlî'yi bu eserde Nizâmî'ye fâik ve daha şair buldum. Bu bir histir, hüküm değil. İsteyen istediğini tercih eder.

Süleymân-ı Kânûnî Hazretleri de her iki lisânda inşâd-ı şiir ederlerdi. Türkçe divânları matbû'dur. Fârisî mecmûa-i eş'ârını da gördüm. Hattâ Türkçesine de fâiktir diyebilirim.

در عشق آن پری که نشانش ندیده است
اندرمیان اهل جنون بی نشان شدم

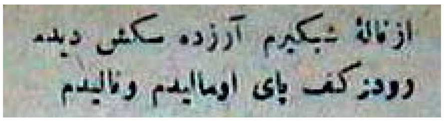
beyti Kânûnî'nindir.

O devirde Fârisî'nin ne kadar şâyi' olduğunu anlatmak için bir misâl îrâd edeceğim:

Onuncu asr-ı hicrî şuarâsından Hasbî nâmında bir zât vardır ki an-asl bu taraf ahâlîsinden olmakla beraber, İstanbul'da perveriş-yâb Ebussuûd Efendi'nin derslerinden müstefîz olarak İstanbul müderrisliklerini ihrâz etmiş. Her iki lisânda birer beytini gördüm. Fârisî'ye Türkçe'den ziyâde, hem de pek ziyâde tasarruf edebilmiş. Namı bugün tezkirelerin sutûr-ı pür-gubârında unutulup kalmış olan Hasbî, lisan-ı mâder-zâdıyla beyân-ı hâl ederken,

Harâb oldu yeter seng-i melâmetten dîl-i âşık
İmâret kıl esirge kalmasun şâhım bozuk yâzık

tarz-ı rekîkinde söyleniyor. Fakat zebân-ı müktesebiyle tasvîr-i melâl eylerken,

از نالهٔ شبگیرم آزرده سکش دیده
دودز کف پای اومالیدم ونالیدم

gibi nevhât-ı insicâm-nümûndur.

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 57 -25, 18
Cemâzi-yel-Evvel 1336 / 2 Mart 1918, s. 502 – 506

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.58–27)

- Mâ-ba'd –

Bizde ilk ta'lîm edebiyâtı, Süleymân-ı Kânûnî'nin şehzâde-i mazlûmu Sultan Mustafa'nın hocası Surûrî merhum "**Bahr-el-Ma'ârif**" nâmıyla te'lîf ve şâkird-i şehîdinin nâmına ithâf etmişti. Şehzâde Mustafa'nın Türkçe eş'ârını gördümse de Acemce yazıp yazmadığını bilmiyorum. Küçük birâderi Sultan Selim-i Sânî'ye aid ve kendi mührüyle müzeyyen bir Hâfız-ı Şirâzî Divanı'nı ziyâret ettim.

Fârisî'de en ziyâde izhâr-ı kudret eden şairimiz Nef'î'dir. Bu lisânda Fuzûlî'ye de tercih olunur. Türkçe'de ne tavrı ihtiyâr etmişse Acemce'de de o tarzı iltizam etmiştir.

Nâmık Kemâl Bey merhûm, "**Tahrîb-i Harâbât**" mukaddimesinde,

Nef'î'ye olur denilse lâ'ik:
Türkîsine Fârisîsi fâ'ik.
Urfî'ye sezâ tutulsa hem-dem.
Dîvânını görmedinse bilmem!...

diyor.

Nef'î, Fârisî'de ne kadar muktedir bir şair olursa olsun Türkçedeki mertebe-i kemâline yükselemez. Çünkü ötekinde mukallid, berikinde mucîdtir. Acemce tanzîm-i eş'âr ederken eli altında işlenmiş, hazırlanmış birçok mevâdd-ı inşâiyye mevcûd idi. Türkçe ibdâ' ettiği âsârın elfâz ve ta'bîrâtını ise, ekseriya kendisi ısâga etmek mecbûriyetinde bulunurdu ki muvaffakiyyet ve büyüklük bundadır. Sultân Süleymân-ı Kânûnî ile Hasbî nâm şair hakkında biraz evvel der-miyân ettiğim mütâlâa, Nef'î'ye de şâmil olabilir. O büyük padişah kendi lisânında üçüncü derecede bir şair iken, Acemcede kudret-i mütesâviye gösterebilmesi iki lisânın o devirdeki fark-ı tekâmülünden mütevellid bir hâdisedir.

Ebü-z-Ziyâ Tevfîk Bey merhûmdan işitmiştim: Kemâl Bey kendisine dermiş ki: “Koca Erzurumlu, serhadde tahassun ederek İran’ın kârbân-ı eş’ârını tâlân etmiş durmuş.” İ’tikâdımca **Harâbât** münekkidi, Ebü-z-Ziyâ’ya olan i’tirâfında, Mîr Ziyâ’yı istihdâf eden i’tirâzından daha munsif ve musîbdir.

Nef’î na’tlarında Urfî’yi, kasâ’idinde Enverî’yi taklîd eder. Kemâl Bey’in

Urfî’ye sezâ tutulsa hemdem

iddiâ’sını Acemler berây-i nezâket kabûl etseler bile, ben Türk olduğum halde hakkâniyyet nâmına reddederim.

Nef’î Dîvânı’nın ilk neşîdesi olan na’t-ı şerîf, kalemin tasaltun-şiken olmakta nasıl bir kudret-i kâhireye mâlik olduğunu hârik-ül-âde bir belâgatle tasvîr ve irâ’e eden,

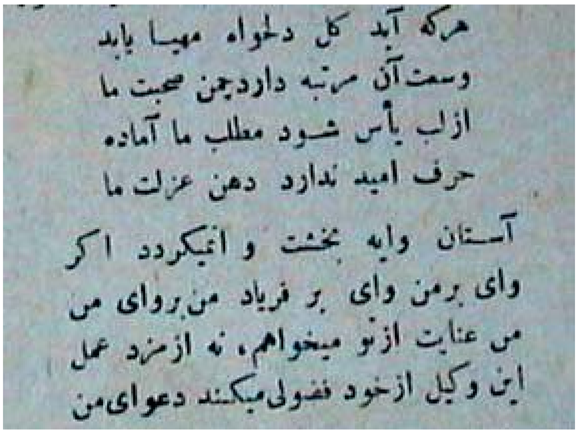
در فتنه اجازت دهم ارباب قلمرا
بر فرق فریدون شکنند ماه علمرا

matlaıyla başlar ki Urfî’nin,

اقبال و کرم میگزد ارباب همرا
همت نخورد نیشتر لا و نعم را

beytiyle ibtidâ eden na’t-ı meşhûruna nazîredir. Her iki kasîdeyi tedkîk ettim. Nef’î’nin azamet-i beyânı huzûrunda hayrân ve mebhût olmakla beraber, Erzurumlu beni, Şirazlı kadar i’câb ve teshîr etmedi. Nef’î’yi cidden tebcîl edelim. O bizim büyük bir şairimiz, medâr-ı iftihârımızdır, fakat üstâdları olan şu’arâ-yı Acemle arasında bir mukâyese te’sîs etmekten zâtına olan hürmetimize hürmeten ictinâb etmeliyiz.

Nâbî de bir divançe teşkîl edebilecek kadar eş'âr-ı Fârisîyye vücûda getirmiştir. Esâtize-i kudemâ arasında ahlâfa Nâbî kadar servet-i elfâz mirâs bırakmış bir eb-i mün'im beyânımız yoktur. Sâib vâdisini taklîd eder. Rivâyet ederler ki Nâbî Fârisî gazellerini Sâib'e gönderir, Sâib de galîz sûrette istihzâ' edermiş fakat

هر که آید گل دلخواه مهیا یابد
وسعت آن مرتبه دارد چمن صحبت ما
از لب یأس شود مطلب ما آماده
حرف امید ندارد دهن غزلت ما
آستان وا به بخشش و انگردد اگر
وای بر من وای بر فریاد من بر وای من
من عنایت از تو میخواهم، نه از مزد عمل
این وکیل از خود فضولی میکند دعوای من

gibi eş'âr-ı Fârisîyye ibdâ etmiş olan Urfalı Nâbî ile,

Ne ihtiyâc ki sâki vire şarâb sana
Ki öz piyâlesini virdi âfitâb sana
Şarâbdan ne aceb olmasan eğer serhoş
Bu tozlu lebler ile neylesün şarâb sana

gibi ebyât-ı Türkiyye karalamış olan Tebrizli Sâib istihzâ' etmekte ne kadar haklıdır bilmem!...

Bu sözüm Sâib'in Türkçe eş'ârına ve Nâbî ile olan istihzâ-yı galîzine aittir. Yoksa bu büyük Acem şairi idrâk-i etrâkin bir aralık mürşidi ve veliyy-i ni'meti olmuştu. Hattâ Koca Râgıp Paşa gibi büyük bir şairimiz ve pek büyük sadrazamımız,

Baht olmayınca, hüsn-i tabî’at neyi müfîd
Sâib de olsa halk hatâsın arar bulur

tevriyesiyle Sâib’in hüsn-i tabî’atını darb-ı mesel olabilecek surette ıtrâ etmiştir.

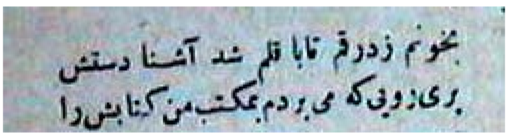
Nâbî, Fârisî’de Nefî, Fuzûlî ve hattâ Selim-i Evvel derecesine çıkamaz. Merhûmda bir de garîp bir merâk varmış: Birçoğunu değme Acem şairlerinin tanzîr etmeye cür’et edemeyeceği birtakım gazelleri tahmîs etmek, her iki mısrâa vurduğu üç yama o kadar sırıtıyor ki insanın keşke üstâdımız, hiffet mi, sıklet mi ne diyeyim?...Bu halleri göstermeseydi!...diyeceği geliyor.

Nedîm müstesna olmak üzere o devrin şairleri umûmiyetle Sâib’i taklît ettiler,

Nevres-i Kadîm gibi kuvvî-t-tabî’ bir şair,

Lâyık midir ki yâre kesib verdiğim kalem
Fetva-yı hün-i nâ-hakımı yazdı ibtidâ’

beyt-i meşhûrunun meâlini Sâib’in

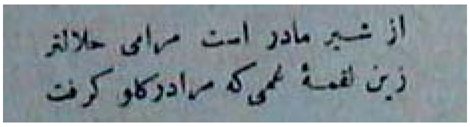

بخونم زد رقم تا با قلم شد آشنا دستش
بری روزی که می بردم بمکتب من کتابش را

beytinden cüz’î tagyîr ile iktibâs etmişti. Râgıb Paşa da,

Sezâdır çâk çâk etse dil-i mecrûhu mu zîrâ
O şûhun destine şemşîr-i istiğnâyı ben verdim

beyti de Sâib’den mülhemdir.

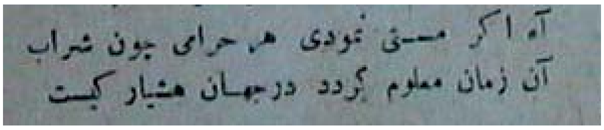
Yine Sâib’in eş’ârından olan,

از شیر مادر است مرا می حلالتر
زین لقمۀ غمی که مرا در گلو گرفت

beytini Beğlikçi İzzet Bey,

Lokma-i gam ki gelû-gîr-i melâl oldu bana
Şîr-i mâder gibi mey şimdi helâl oldu bana

sûretinde ve i’tirâf edelim ki aslından güzel bir ifâde ile ve yine Sâib’in

آه اگر مستی نبودی هر حرامی چون شراب
آن زمان معلوم گردد در جهان هشیار کیست

beytini Es’ad Muhlis Paşa,

Mey gibi her bir harâmın sekri olsaydı eğer
Ol zaman ma’lûm olurdu mest kim, huşyâr kim

şeklinde harfiyyen tercüme ettiler.

[Mâ-ba’dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 58 – 27, 25
Cemâzi-yel-Evvel 1336/ 9 Mart 1918, s. 519 – 521

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.57–28)

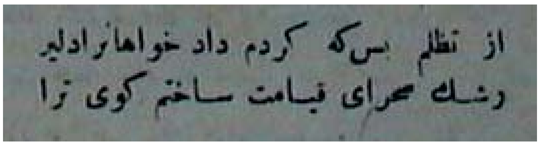
- Mâ-ba'd -

Garîptir ki bu iktibâs ve tercümeleri o kadar tabî'î buluyorlardı ki ne sarâhaten, ne zımnen işâret etmeğe lüzûm bile görmüyorlardı. Hattâ koca Şeyh Gâlib "**Hüsn ü Aşk**" için,

Esrârını mesnevîden aldım,
Çaldımsa da mîrî malı çaldım!...

i'tirâfıyla Acem'den sirkat mezâmîni emvâl-i emîriyyeyi ihtilâs etmekle müsâvî ve mubâh görüyor.

Bu ihtimâller, ilk edvâr-ı edebimizden (ادبمزدن) son zamanlara kadar devam etmiştir, en muktedir müte'hirîn şu'arâmızdan Yenişehirli Avnî Bey merhûmun, Urfî'den mesrûk bir beytini şâkirdi Mu'allim Nâci Efendi yakalamış teşhîr etmişti. Mu'allim Nâci de yine Urfî'nin ,

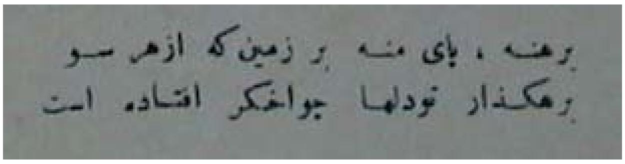

از تظلم بسکه کردم داد خواهان ازدلیر
رشک صحرای قیامت ساختم کوی ترا

beytini harfiyyen tercüme ve fakat üstâdından ziyâde ihtiyât-kârlık ederek aslını işaretle irâe etmiştir.

Bizde edebiyyât-ı garbiyye ile ilk istînâs etmiş olan eâzım-ı üdebâmızdan Nâmık Kemâl Bey'in en güzel sözlerinden olan,

Pâyını sûzân eder, dikkatle bas kim râhına
Kalbini atmış ölürken, âşinâlardan biri

beytinin daha beliğ ve metîn bir aslını, şâir-i Acem Lârî'nin

برهنه ، پای منه بر زمین که از هر سو
برهگذار تو دلها چواخگر افتاده است

beytinde buluruz.

Bunlar eşkâle ve ma'nâ-yı zâhiriyye aid iktibâslardır ki irâe ettiğim misâller ancak birkaç yüz binde birini teşkîl eder.

Tasavvur ve hayâlimize ve hattâ hissimize Acem'in rûhu dâ'imâ hâkim oldu. İran-ı kadîmin gerek hakîki, gerek esâtîrî bi-l-umûm vekâyi'i, meâsir-i tarihî Acemler kadar bizde de yaşıyor. Yezdân ve Ehremen, Müşterî ve Utarid, Zühre ve Merîh, Rüstem ve Dârâ, Hüsrev ve Efrâsyâb, Ferhâd ve Şîrîn ve emsâli birçok esâmi-i hâssa bizde hem isim, hem sıfat oldular. Makedonyalı İskender'i bile Dârâ ile olan mâcerasından dolayı tanıyor ve sık sık anıyoruz. Eflâtun ile Aristo bile Atina'dan İstanbul şiirine İran tarîkiyle geldiler.

Bizde zaman ve muhîtini terennüm eden ilk şair Nedîm'dir. Hadîka-i eş'ârında İstanbul'un rûh-ı şûhu şâdân ve raksân dolaşır. Acem'in hükûmet-i edebiyyesine karşı ilk ilân-ı istiklâl etmiş şairimiz zannolunan o koca Nedîm bile, Boğaziçi'ndeki bir kâşâneyi tavsîf ve senâ ederken,

Tâk-ı kisrâ, kasr-ı şîrîndir peder, mâder ana
Bu ikisinin dahi bir tıfl-ı nev- peydâsıdır.

demekten men'-i nefs edemiyor.

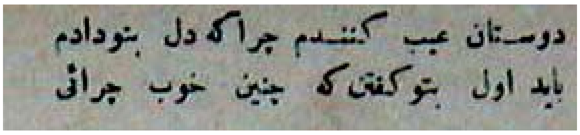
"Men'-i nefs" demekle hatâ ettim. Hayır, bu beyitte ihtirâz ve ıztırârdan ziyâde tehâlük ve incizâb vardır. İstanbul'un bu sevgili ve şair evladı, rûh-ı Acem'in bir zâde-i ni'met-şinâsıdır. Görmediği tâk-ı kisrâ ile yalnız adını işittiği Kasr-ı Şîrîn onun hayâl-i bedâyi-perestinde o kadar kuvvetli ve canlı yaşıyor ki önünde vakf-ı istiğrak ve mest-i

temâşâ olduğu bir bedi'a-i mimariyyeyi o mebâni-i mutasavvereden mütevellid zannediyor. İşte size şâibe-i intihal veyâ reng-i iktibâstan tamamıyla ârî ve samîmi bir şiirin misâl-i makbûlü!...

Bir kavm-i mütefevvik ırk-ı diğere bu sûretle ve bu derecelerde hulûlü ve nüfûz etmiş ise artık onu oradan çıkarmak kâbil değildir. Böyle bir teşebbüs, altı yüz senelik bir sa'yın mahsûlünü, bir hayâl-i muhâle pây-mâl ettirmekdir ki tasavvurundan bile istiâze etmeliyiz. Bir ırk-ı tâbi', istiklâline sahip ve hattâ metbû'-ı kadîmine gâlib olabilecek dereceye geldikten sonra da süyûl-i vakâyi'in kendi rûhundaki metrûkât ve teressübâtını – Farz-ı muhâl olarak muktedir olsa bile – tard ve tagrîb etmemelidir, çünkü neticede bir boşluk, bir hiçlik, pis bir ölüm kalır. Biz inşallah yaşarsak edebiyatımız İran'ınkine tefevvuk edecektir. Ve bunun alâimi şimdiden meşhûd oluyor.

Abdülhak Hâmid Bey'e kadar Osmanlı şiiri, eş'âr-ı İraniyye'nin beş asır kadar gerisinde emekledi, durdu. O kârbân-ı muazzamın beş yüz hatve gerisinde yürüyen bu kâfile-i fakîre onun pes-mânde hâr-ı irfânı olmakla mevcûdiyyet-i ma'neviyyesini idâme edebiliyordu.

Eş'âr-ı Acem'i tedkîk etmiş olanlara malûmdur ki İran'da iki tavr-ı inşâd vardır: Fürs ve Hind tavırları. Firdevsî, Hâkânî, Nizâmî, Sa'dî, Hâfız ve emsâli Furs tavrıyla ibdâ'-ı âsâr ettiler. Gazellerinde mest-i aşk, meyyâl-i hevâ, zarîf, giryân iken de, handân iken de şûh.

دوستان عیب کنندم چرا که دل بتو دادم
باید اول بتو گفتن که چنین خوب چرایی

veyâhûd,

دل شیشه و چشمان تو هر گوشه برندش
مستند مبادا که بناگه شکنندش

tarzında nâme-sâz-ı garâm olan şairlerdir.

Hind tavrı bunun büsbütün aksinedir. O kıta'nın esrârı felsefesi ve felsefe-i esrârı gibi derin, zılâl-âlûd, mâtemî, boğuk, bununla beraber muazzam ve câzib bir tarz-ı ibdâ'. Birisi bir parça epiküryen, diğeri bübütün isto'isyen.

باز گلبانگ پریشان میزنم

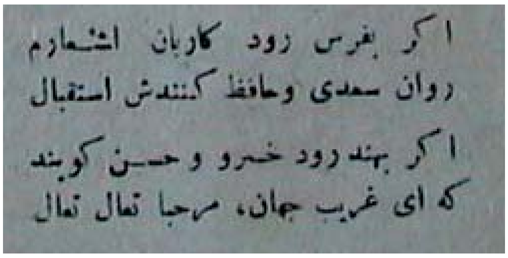
sayhasıyla terennüm etmekle başladığı zamanlar, huzûzât-ı visâli bile felsefesinin zevk-i me'yûsuna pâ-mâl ettirerek,

دست شیون در گلستان نشاط
بر سر گلهای خندان میزنم!..

feryâdıyla lezâiz cûy-i âlâm olan şairler.

Urfî, Bîdil, Şevket bu vâdide en ziyâde izhâr-ı kemâl etmiş olan esâtizedendirler. Hüsrev gibi, Hasan gibi, Feyzî gibi asıl Hindistan'da doğup büyümüş olan şu'arâ-yı Furs, bunlar derecesinde ibrâz-ı kudret edemediler. İran'ın hâk-i pâk-i şiirindeki feyz ve berekete bakın ki hâriçten getirilen tohumlar bile iklîm-i aslîlerinden ziyade bu mübarek toprakta neşv ü nemâ buluyordu.

Molla Câmî'nin meşhûr olan "**Hasbihâl**" manzûmundan - ki galiba Mu'allim Nâcî Efendi merhum tarafından lisânımıza nesren tercüme olunmuştu - şu iki beyit, her iki diyârın o zamana kadar tanınmış olan esâtize-i inşâdını gösterir:

اگر بفرس رود کاروان اشعارم
روان سعدی وحافظ کنندش استقبال

اگر بهند رود خسرو و حسن گویند
که ای غریب جهان، مرحبا تعال تعال

[Mâ-ba'dı var]

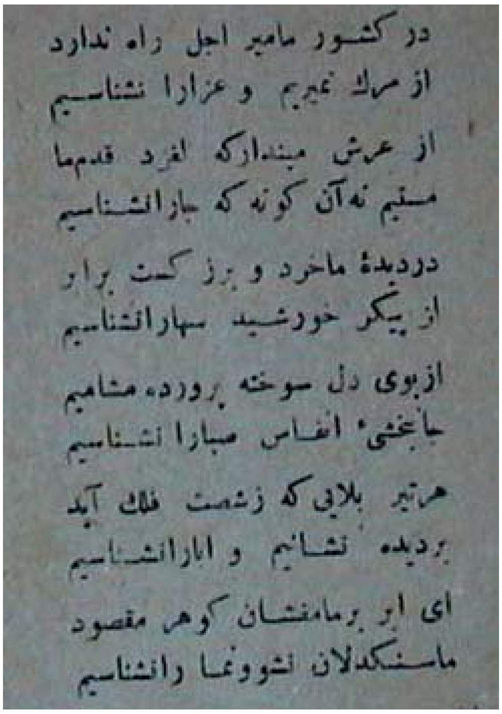
Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmû'ası, c.3, nr. 57 – 28, 3
Cemâzi-yel-Âhir 1336 / 16 Mart 1918, s. 536 -538

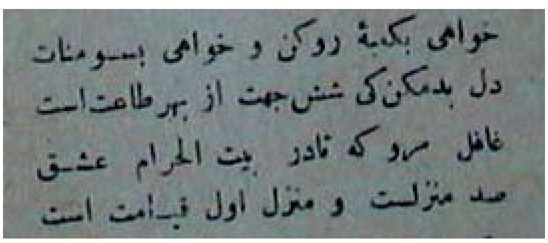
İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.60–29)

- Mâ-ba'd -

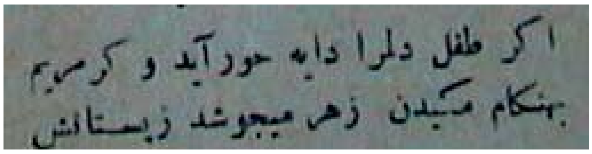
Feyzî-i Hindî'nin tevhîdiyle na'tı pek meşhûrdur. Manastırlı Rıfat Bey merhûm bu na'tı lisânımıza nazmen nakletmişti. Hindistân eş'âr-ı Fârisiyyesinin enâfisindendir.

در کشور ما میر اجل راه ندارد
از مرگ غمیم و عزارا نشناسیم
از عرش مپندار که لغزد قدم ما
مستیم نه آن گونه که جارا نشناسیم
در دیدهٔ ما خرد و بزرگست برابر
از پیکر خورشید سهارا نشناسیم
از بوی دل سوخته پرورده مشامیم
جانبخشی انفاس صبارا نشناسیم
هر تیر بلایی که ز شصت فلک آید
بر دیده نشانیم و ابارا نشناسیم
ای ابر برما منشان گوهر مقصود
ما سنگدلان نشو و نمارا نشناسیم

gibi beyitleriyle hâfıza-i a'sârda yaşayan bu na't-ı şerîf de dâhil olduğu halde, Feyzî-i Hindî, muâsır ve mücâdili olan Urfî-i Şîrâzî'nin eş'ârına mu'âdil âsâr vücûda getirememiştir. Urfî'nin, meselâ

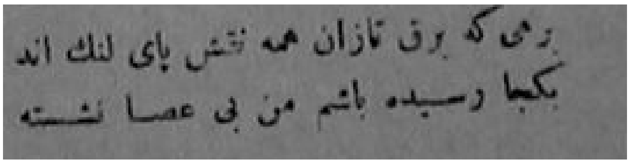

خواهی بکعبه رو کن و خواهی بسومنات
دل بد مکن که شش جهت از بهر طاعت است
غافل مرو که نادر بیت الحرام عشق
صد منزلست و منزل اول قیامت است

Veya

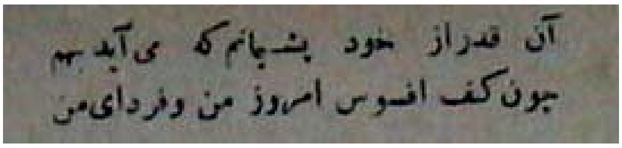
اگر طفل دلرا دایه خور آید و گرسیم
بهنگام مکیدن زهر میجوشد زپستانش

beyitleriyle Bîdil’in

زمی که برق تازان همه نقش پای لنک اند
بکجا رسیده باشم من بی عصا نشسته

ve Şevket’in

آن قدر از خود پشیمانم که می آید بهم
چون کف افسوس امروز من وفردای من

beyitleri ve emsâl-i bî-şümârı bu vâdideki İran şairlerinin şümûs-ı iktidârın birer zerre-i münevvere ve münevviredir.

Şiir-i Acem’in bu iki tarz-ı muhtelifi bizde de ihsâs-ı mevcûdiyyet ve az çok icrâ-yı tesîr etmiştir. Ve zannederim ki bu vâdide en evvel Nâilî-i Kadîm yazmıştır. Ben bunu bir zan sûretinde söylüyorum. Daha evvel ta’kîb edildiğini ispat edecek mütetebbi’imiz tarih-i edebiyatımıza hizmet etmiş olur.

Nâilî-i Kadîm’in tarzını, Leskofçalı Gâlib, Yenişehirli Avnî, Hersekli Ârif Hikmet, Nâmık Kemâl, Hâlet Beylerle Fâ’ik Memdûh Paşa zamanımıza kadar idâme ettiler.

Sultan Abdülazîz zamanında nazmımız gerek şekil, gerek tasavvur cihetiyle Acem'in nüfûzuna tamamıyla tâbi' olmaktan kurtulmak istiyor. Bu sözümden büsbütün ayrıldı, ayrılıyor, veyâ ayrılacak ma'nâsı çıkarılmasın. İran şecere-i irfânının kökleri rûhlarımızda o kadar derindir ki a'sâr-ı müstakillenin sarsar-i inkılâbâtı bile berk ve şâhından bazılarını kırmaktan fazla bir te'sîr icrâ edemeyecektir.

Evvelâ Edhem Pertev Paşa Jan Jak Ruso (Jean Jacques Rousseau) nun bir manzûmesiyle Viktor Hügo (Victor Hugo) nun "**Tıfl-ı Nâ'im**" ünvânlı neşîdesini Fransız eşkâl-i nazmında lisânımıza nakletti, Şinâsi'nin de tercümeleri varsa da şekli bizim tarz-ı inşâdımızdadır. Bu bir iki hâdise, bir inkılâbın âmili değil, belki celb-i dikkat bile edemeyen birer mübeşşiri oldu. Tanzîmât-ı Hayriyye'nin ilânından sonra nesrimizde vukû'-i meşhûd olan tebeddüle karşı, nazımsız lâ-kayd ve bî-te'sir duruyordu. Bu sırada te'sîrât-ı müstakbele î'tibâriyle pek mühim bir vak'a, hayât-ı milliyyemizde yeni bir devir açacak bir hâdise görüldü. Birkaç batından beri ilim ve irfânıyla tahayyüz etmiş bir dûdmân-ı necîbin re'îsi, Hekimbaşızâde Hayrullah Efendi meclis-i maârif riyâsetinde bin iki yüz seksen iki sene-i hicriyyesinde Osmanlı padişâhını İran şâhının nezdinde temsîle, yani İran sefâret-i seniyyesine me'mûr oldu. Ve on dört yaşındaki ikinci mahdûmunu da beraber götürdü.

Bu genç sefirzâde daha evvel, henüz yedi yaşında iken Paris'e gönderilmiş, orada üç sene kadar t'alîm ve terbiye olunmuştu. Hayrullah Efendi necl-i necîbini garbın en büyük merkez-i iz'ânından, şarkın pek kadîm bir menba'-i irfânına nakl ederken, bu intikâlin büyük bir inkilâb-ı edebîye meşîme-i tahaddüs olabileceğini hissedebilmiş mi idi?...Vâ esefâ ki hayır!...

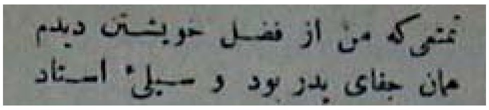
Hayrullah Efendi, pederi Abdülhak Molla'nın,

Utanır mü'min olan, lâ'net eder Abdülhak
لعن الله یزیداً و علی آل یزید .

beytiyle nihâyet bulan bir manzûmesini ezberlemesini yolda giderken mahdûmuna emrederse de bu emrin infâzı bir müddet düçâr-ı teehhür olur ve bundan münfail olan

peder de oğluna bir tokat vurur. Bu menkıbeyi ara sıra eviddâ-yı samîmiyyesine nakl etmekle mahzûz olan o a'zam-ı esâtize-i istikbâl, isti'dâdının henüz mukaddimât-ı kemâlini göstermeden pederi İran'da rahmet-i Hakka intikâl etti. İşte o çocuk, bugün en büyük şairimiz, üstâdımız olan Abdülhak Hâmid Bey'dir.

Abdülhak Hâmid Bey,

تمتعی که من از فضل خویشتن دیدم
همان جفای پدر بود و سیلی استاد

beytiyle nâleger-i mihnet olan Zahîr-i Fâryâbîden daha mesûd oldu. Memleketinde pek büyük ve bu zamana kadar misli nâmeşhûd bir inkılâb-ı edebîyi hem îka' etti hem vaz' ettiği esas metin üstünde yükselen bedâyi'- serâ-i eş'âr etrafında bir belde-i nefâisin teşekkül etmek üzere olduğunu dünya gözüyle gördü. Bu, e'âzımın pek azına nasîb olmuş bir mazhariyyet, belki de yegâne bir hadisedir. Çünkü esaslı bir inkılâb vücûda getirenler, sa'ylarının semere-dâr olduğunu ekseriyâ bi-z-zat görmezler. Üstâdımız bu husûsta da bir mümtâz-ı mes'ûddur.

İşte kavminin idrâkine Şark ve Garb'dan büsbütün başka ve husûsiyyet-i milliyyeyi hâiz bir cihân-ı irfânın ufuklarını açmış olan Abdülhak Hâmid Bey İran eş'ârından pek çok müstefîd olduğunu dâimâ söyler. Firdevsîlerin, Sa'dîlerin, Hâfızların, Urfîlerin hayrân-ı irfânıdır. Lisân-ı mâderzâdı gibi anlayıp söylediği gibi bu lisânda bazen yeni bir bedîa-i hissiyye ve hayâliyyeye müsâdif olduğu zaman ne kadar izhâr-ı inbisât ettiğini şeref-yâb-ı sohbeti olanlar bilirler.

İran'a gitmeseydi yine bu Hâmid Bey olabilir miydi?.. Hayır, belki yine büyük bir şair, bî-nazîr bir mübdi' olurdu.Fakat bu şekilde bir halûk-ı kelâm olamazdı.

Üstâd-ı a'zamımızı hürmet ve şükrânla selâmladıktan sonra diğer bir üstâdımıza, Cenâb Şahâbeddin Bey'e gelelim:

Dört beş seneden beri İstanbul'da herkesin tanıdığı ve sevdiği bir şair vardır. Bu şair kendinden daha genç olanlara mürşid, daha yaşlılara karşı da mülhid olur. Otuz üç

yaşındadır. Fakat müddet-i ömründe yazdığı eş’âr ancak altmış bir mısrâ’a bâliğ olur. Evet, tam otuz buçuk beyit!... Beş mısra daha fazla yazsa imiş ömrünün her senesine tam ve kesirsiz iki mısrâ’ isâbet edecekmiş. Eviddâ’sıyla telâmîzine dâi’mâ Nâilî-i Kadîm vâdisini tavsiye eden bu şair, fakat İran tarzının istihfâf-kâr ve afv ve müsâmaha kabul etmeyen bir muhâsımıdır. Yârânına dermiş ki

- Cenâb Şahâbeddin mi?... O nev İranî’nin biridir.

Bu karanlıkta sevgilim, ikimiz
Bir siyâh gözde çifte yaş gibiyiz!...

beytini yazmış olan bir adam, Türk şairi olabilir mi?...

Memleketimizin sâmân-ı şiirine otuz buçuk beyit hediye etmiş olan o zât kadar Fransız Edebiyatı’na vâkıf olmadığımı i’tirâf etmekle müftehirim. Onun Fârisî’yi beğenmemekte olmasına nazaran bu lisanı benden iyi bildiği anlaşılıyor, Râgıp Paşa’nın Koska’daki kütüphânesi Acem şu’arâsının en müntehab dîvânlarını câmi’dir. Bana hiçbir İranlı’nın,

Bu karanlıkta sevdiğim, ikimiz
Bir siyâh gözde çifte yaş gibiyiz!...

gibi bir telâkkisini veya buna yakın bir hayali gösterebilir mi?...

Şehrimizde udebâ-yı İraniyye’den pek müteaddid ()* zevât vardır. Bunlara ve her Fârisî bilene sorarım ki:

- Bu mazmûn ve meâlinde bir Acem şiirine müsâdif olmuşlar mıdır?...Sorduktan ve iktizâ ederse senelerce bekledikten sonra cevabını yine kendim verir, derim ki:

* Basım hatası olabileceği düşünülerek “müteaddid” okunmuştur.

-Hayır, bu bir telâkkî-i husûsînin mahsûl-i ilhâmperveridir.

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 60 – 29, 10
Cemâzi-yel-Âhir 1336 / 23 Mart 1918, s. 550 – 553

Edebiyatta Tecrübe

"Retorik" derler Frenkçe bir kelime var. Buna biz kendi dilimizde tantana ve debdebe-i elfâz diyebiliriz. Birtakım gürültülü, patırtılı sözler, kinâye ve isti'âreler, teşbihler vesaire ile hakikati boğmak, muhâtabın şu'ûrunu uyuşturmak, onun bir muadele-i fikriyye ve zihniyyede bulunmasına imkân bırakmamak… İşte, cümlesi bu tarife dahil olabilir. Kadîm muharrerât ve edebiyat, yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde ve her millette böyle idi.

Bir yerde retorik irtikâb edilmiş ise iyice bilmiş olunuz ki orada henüz seviye-i halk yükselmemiştir. Halk ve kâri'în sâfderûndur. Şu da meçhûl kalmasın ki retorik ile meşgûl olanlara "demagog=avâm-firîb" ünvânını vermek de büyük bir hatâ olmaz. Bir insan fazla demagoji ve retorik ile uğraşırsa emin olunuz ki o, ciddiyetten, tahlilât-ı mantıkiyyeden, hakikatten uzaklaşır. Cidden tekâmül etmiş milletlerde bu inhimâk yavaş yavaş eksilir. Hiç kimse böyle tabl ve ilimle ilân ve işâa edilen hakâike atf-ı ehemmiyet etmez. Hattâ, bazı mücerrib zevât bu üslûbdan kızarlar bile. Meselâ bir güzelden bahsediliyor. Farzedelim ki mûmî-ileyhâ güzel, ale-l-âde şîrîn bir kadındır. Yok, retorik bu lisânı mütekellim olmaz, o kadın dünya güzelidir. Bir çukur mevzû'-ı bahs oluyor. Bu ale-l-âde bir hufre değil, gayyâdır. Papas, papas değil bir azîzdir. Sokak pehlivanı bir kahramandır. Mâddiyatta böyle olduğu gibi mücerredât ve ma'neviyyât da aynıyla bu hastalığa tutulmuştur. Ufak bir muhâlefet, büyük bir felâkettir. Bir hatâ, bir cinâyettir. İlâ âhirihi… Bu zihniyet, bazı emrâz ve âlâmı tevlîd eder. Bunun sonu dâ-el-vesvesedir. Her gölge bir heyûlâ', her serçe bir hümâ, her zan bir hulyâ doğurur.

Kadîmde, Firdevsî-i Tûsî bu çığırı ihdâs derecesinde sû-i isti'mâl etmiştir. Frenklerde de bunun numûnesine tesâdüf olunur. Hele bazı edvâr ve uhûd vardır ki o esnâda, her yetişen şair ve nâsir bu hastalığa tutulmuştur. Meselâ "Basüe" (Bossuet) yi açınız: Her vak'a-i tarihiyye azıtılmıştır. Büyük ve kalabalık sözler ile hadisât rüzgâr-ı müellifin ve kilisâsının istediği şekle sokulmuştur.

Retorik böyle boş bir şey olduğu gibi hakâ'ike câmid ve sulb bir şekil vermek, hakîkatleri tasnîf etmek, şunda şu kadar kol vardır demek de mahz-ı safsatadır. Hakîkat bir heyûladır. Bugün akla gelen dört beş madde kim bilir ne gibi müessiratın sâikasıyla

tezbîr edilmiştir. Yedi, sekiz madde üzerinde bina-yı muhâkeme etmek dehşetli bir taklak atılmasını mûcib olur. Bizim felâsefe-i kadîme-i Şark'da böyle çıkmaz sokaklara sapmışlardı. Bu husûsta iki kol var! diye bütün efkâr u ârâ şimâli mesdûd, cenûbu mahdûd, şarkı vâhi, garbı hayâlî birtakım menâtık-ı zanniyyede kalmışlardı. Mantık, bundan sonra ziyâdesiyle terrakî etti. Safvet-i âmme zâil oldu. Gılzet ortadan kalktı. Her söze inanmak modası eskidi. Şiddet-i lisan, israf edilmemeye başladı. İyice bilindi ki pek bâlâ-pervaz-âne sözler söylemek ve müddeiyyâtta bulunmak son mühimmâtı sarf ve tebzîr etmek demektir. Onun için muhâzara ve münâkaşa bir üslûb altına alınmıştır. Hiç kimse, son ve şiddetli delilini der- ceng-i evvel isrâf etmez.

Muhâzara, adeta satranç oyununa, asker muhârebesine benzer. Münâkaşanın düm-dârları, pîş-dârları, sağ, sol cenâhları, merkezi vardır. Bunların usûl ve âdâbı, kavâ'id ve teşrifâtı da takarrür etmiştir. Lâkin bu kavâid kitapta muharrer değildir. Bunları erbâbı bilir. Tecrübe ve temrîn, mümârese ve meleke bu kâbiliyeti arttırır. Bunun içindir ki muktedir ve mücerrib muharirlerle edilen kavgalar bir netice-i hasene tevlîd etmez. Ve garîptir, mübâriz ve mücâhidler, ertesi gün, efkâr-ı umûmiyye ve âmmenin huzûr-ı lâ-kaydîsinde inkisâra mahkûm olurlar.

Tecrübe-dîde erbâb-ı kalemin muhâzaratı ise başka bir letâfet arzeder. Kezâlik parlamentolarda irâd edilen nutukların da böyle bir lezzeti vardır. Kaba sözlerden, şütûmdan, isnâdlardan, çabuk cerhedilecek mütâlaâttan, düşnâmlardan eser görülmez; İki pehlivân musâraa eder.Ne biri mağlûb olur, ne diğeri… Lâkin müsâraanın safahâtını takîb etmek ne hoştur. Elvâh-ı mütenevvia görülür. Günler doğar. Hava açılır, yine kapanır, tecrübenin de kendine göre bir hoş ciheti vardır, halbuki dürüşt kavgaların ehemmiyyeti derhal zâil olur. Bunların bir tesiri de olamaz. Kalanbor, şiddet-i ifâde, hiddet- i beyân eski edvâra ait ve râci'dir. Âsrî olmamız lâzım; bizim de edebiyat-ı umûmiyyede bir miktâr tilkileşmekliğimiz iktizâ eder. Koyun edebiyatı nâ-hoştur. Münâkaşâtta bir bûy-ı safvet ve sâdegî istişmâm edilmemelidir. Çünkü zaman ve zemîn, her hâlde, daha mu'zil şeyler istiyor. Kara Dâvud ile şimdi kim iktifâ' eder?

Eskiden her şey sâde idi. “Folton” tarafından ihdâs edilen ilk vapurun plânlarını gördüm. Ne kadar basit şeyler! Bir de “Faterland” a bindim. Aman yârabbi ne çapraşık şey… Edebiyat da, siyaset de, münâkaşât da, hikemiyyât ve fenniyyât da hep böyle…

Celâl Nurî
15 Mart 1918

Âtî Matba’ası

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr.61–30, 17 Cemâzi-yel-Âhir 1336/
30 Mart 1918, s.561–563

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.61–30)

- Mâ-ba'd -

Cenâb Bey Fârisî'yi, muârızı gibi değil, cidden mükemmel bilir ve sever. Bununla beraber Acem eş'ârının pek azını okumuştur. Bu değerli edîbin kıymetli senelerini fünûn-ı tabîiyye ile beraber, en çok Fransız, biraz da İngiliz edebiyatı işgâl etti. Kendisinin "Nev-İranî" ad ile istihfâf edilmek istenilmiş olduğunu işittiği zaman ben de yanında idim. Hiç taaccüb etmeyerek, hattâ memnûn görünerek dedi ki:

- Buna bugün Şark'ta değil, dünyanın her neresinde bir şair gösterebilir misiniz ki rûhunda Acem'in bir nefha-i feyzi olmasın. Madem ki Türk'üm, ben o hassas kavmin te'sirâtına diğerlerinden ziyâde marûz ve tâbî'im; ve bununla iftihâr ederim.

Cenâb'ın bedâyi'-i bîpâyânı arasında misâl olarak şu beyti okuyacağım:

Âfâk-ı hayâtımda bir efgan işidirsem,
Derhâl olurum revzene-i vezne şitâbân.

Elfâzına peri-i Acem'in refrefe-i bâli sürünüp geçmiş olan bu iki mısrâ', bir İranî'yi tasavvurdaki garâbet-i bedîa ve nâ-şinîdesiyle i'câb ettiği gibi, ifâdedeki muvaffakiyyet ve ahenk-i câzibiyle de teshîr eder. Bunda Acem'den ne bir fikir alınmıştır, ne bir his. "Revzene-i vezn" terkîb-i Fârisî'sine karşı bile bir Acem bî-gâne durur. Bununla beraber şu güzel beyti ibdâ' eden şairimizin isti'dâd-ı fevk-al-âdesini İran'ın zülâl-i irfânı çok zamanlar reyyân etmemiş olsaydı, o tasavvur kendini bu kadar güzel bir şekil ve ahenk ile havâssımıza tanıttırmazdı.

Bu musâhabenin baş taraflarında "Yunan, irfanını Hristiyanlık'a yâdigâr etti. İran'ın meâsirine de müslümanlar vâris oldular." demiştim. Garb'ın bi-l-umûm e'âzım-ı sanat ve hikmeti "Yunan-ı Kadîm" in nâm ve yâdı önünde hürmet ve şükrân ile eğilirler. Dünyanın en büyük şairlerinden olan "Göte" (Goethe) eski Yunanîler zamanında ve onların ırkından dünyaya gelmediğine teessüf ediyor. Biz ise bizi bedevîlikten kurtarmış olan bir medeniyetin bazı alâim-i kemâlini irâe eden

büyüklerimizi istihfâf ile mahzûz oluyoruz. Buna "terakki" demezler, "tedennî" de demezler, "tereddî" derler.

Yegâne filozofumuz ve büyük şairimiz olan muazzez dostum Rızâ Tevfiî Bey'e dâir bu akşam söyleyeceğim birkaç sözle, bizde edebî olmaktan çıkarak yavaş yavaş ictimâ'i ve siyasî bir mâhiyet almağa çalışan bir mesele hakkındaki kanâ'atimi de beyân etmek isterim:

Malûmdur ki evzân-ı milliyyemiz min-el-kadîm "hece" ve "arûz" nâmlarıyla ikiye münkasımdır. "Min-el-kadîm" dedim, evet, Osmanlılar'dan evvel de arûz vezniyle tek tük sözler söylenmişti. Hece vezni nazma iktizâ' eden ahenk ve tenevvü' te'mîn edemediğinden eş'ârımızda isti'dâd teşekkül hissolunur olunmaz arûz kabul ve tatbîk olundu. Lisânımızda Türkçe kelimâttan ziyâde elfâz-ı Arabiyye ve Fârisîyye mevcûd olmasına ve bunların medd ve kasrını, husûsiyle meddini tamamıyla edâya hece vezni kifâyet edemediğine binâen arûza mürâca'atı zarûrî idi.

Arûzun lisânımızda tekemmülü kolay olmadı. İlk asırlarda evzân-ı arûz ile yazılan nazımları dinlemekle bugünkü kulaklarımız rencîde oluyor. Şunu da söyleyelim ki o zamanların parmak vezniyle yazılmış olan şeyler daha kaba ve daha sâmia kirârdır.

Arûz en evvel ve en ziyâde Bâkî'nin yed-i üstâziyetinde isti'dâd-ı kemâl bulmaya başlamıştı. Ondan sonra asırlar ve üstâdlar çalışarak nihâyet Tevfîk Fikret'in yed-i sehhârında büyük bir şekl-i matbû'iyyet aldı. Bugün Mehmet Akif Beyle Fâik Âlî arûza harikûlâde bir hâkimiyetle tasarruf ediyorlar.

"Arûz bizim vezn-i milliyyemiz değildir" iddiâsıyla "İstanbul lehçesi Türkçe değildir" küfrü arasında hiçbir fark yoktur. Pek ziyâde ve i'tizâl ve iftirâk kabûl etmeyecek sûrette ihtilât etmiş olduğumuz Arap ve Acemlerde değil Yunan, Lâtin, İngiliz lisânlarında ve-l-hâsıl Fransızca'dan başka her lisanda efâ'îl ve tefâ'île tevfîkan tanzîm-i eş'âr edilmiş ve ediliyor. Fransızlar, bundan mahrûmiyyeti şiirleri için bir nasîbsizlik addettiklerinden lisân-ı nazmlarına arûzu idhâl etmek emelindedirler.

Güya Türkçe bazı kelimeler, aruz ile ifâde olunamazmış. Bu da doğru değildir. Çünkü eldeki anâsırdan istenildiği gibi evzân i'mâl olunabilir. Husûsiyle bir manzûmede muhtelif evzâna mürâca'at ve müstezât ilâve etmeyi de kabûl ve tatbîk ettik. Araplarla Acemlerin eş'ârı da zaman i'tibâriyle tasnîf ve tedkîk edilirse görülür ki muktedâmız olan bu kavimlerin evzân-ı milliyyelerini ancak asırlar şimdiki hâline getirmiştir. Acemler, zâhirde Arapların veznini kabûl ettilerse de hakîkatte aralarında fark-ı azîm var.

Ziyâ Paşa'nın "**Tahrîb-i Harâbât**" mukaddime-i manzûmesine cevâben Kemâl Bey'e yazdığı bir neşîde-i nâ-tamâm − ki nâzımının hatt-ı destiyle nezdimde mahfûzdur − bu meseleyi şu beyitlerle îzah eder:

Gerçi tertîb-i arûz etdi Halîl
Kıldı A'câm ânı az çok tebdîl

Fâ'ilâtün fe'ilatü fe'ilat
Var mıdır böyle Arab'da ebyât

Vezn-i A'râpta A'câm eğer
Söylemiş ise kasâ'id göster!.

diyor.

Bu meselenin esâs bahtımızla münâsebeti bundan ziyâde söz söylemeye müsâ'it olmadığından merâk edenleri Ali Ekrem Beyefendi'nin nazariyyât-ı edebiyye dersleri miyânındaki izâhât-ı vâkıfânelerini okumaya davet ederim.

Parmak vezniyle yazmak hevesi, son zamanlarda uyanmış bir meyl-i hâbîde değildir. Koca Nedîm bile

Hâk-ı pâye çünkü yüzler süremem
Alayım peyâmın bâd-ı sabâdan

demişti.

[Mâ-ba'dı var]
Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 61 – 30, 17
Cemâzi-yel-Âhir 1336 / 30 Mart 1918, s. 570 -571

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.62–31)

- Mâ-ba'd -

Akif Paşa, Edhem Paşa, Ziyâ Paşa, Nâmık Kemâl Bey, Abdülhak Hâmid Bey ara sıra hece vezinlerine de iltifât ettiler. Hâmid Bey'in "**Bâlâdan Bir Ses**" ünvanlı neşîde-i mufassalası − ki Celâl Nurî Bey'in himmetiyle altı sene evvel risâle şeklinde tab' ve neşr olunmuştur − bînazîr bir eser-i dehâdır. Fakat bu manzûme mensûr gibi okunduğu zaman vezin ve kâfiye hissolunamayacak şekilde tanzîm edilmiş olduğundan mislini vücûda getirmeye belki bugün Hâmid Bey bile müşkilât ile muvaffak olur.

Hece vezniyle yazmış olanlarda bir husûsiyyet görülür:

Eğer evzân-ı arûz ile ibdâ'-i eş'âra muktedir iseler parmak veznine de ahenk verebilmektedirler. Değillerse, yazdıkları heyecandan ziyâde kelâl ve kasvet veren tatsız, biçimsiz bir şey oluyor.

Parmak vezninin bizde en büyük kahramân-ı müşârün bi-l-lbenânı Rızâ Tevfik Bey'dir. Mısrâ'ları tâ rûhumuzun içine girerek ecdâdımızın hissiyyât-ı hâbîdesini benliğimizde îkâz ve tehyîc ediyor. Beni bu vezne muteriz zannederler. Hayır, ben hiçbir güzelliğe karşı bî-his ve lâkayd kalmadım. Sevmediğim sevimsizliktir. Memleketimizin yegâne filozofu olduğu gibi, bu vâdinin de yegâne şairi olan bu üstâdın küçük bir şiirini okuyacağım. İştigalât-ı felsefiyyeden yorulduğu zamanlar, zihni mütâlaa-i eş'âr ile dinlendirmek Rızâ Tevfîk Bey'in bir itiyad-ı müstahsenidir. Bir gün Endülüs'teki izmihlâl-i İslâm'a ağlayan bir iki Arapça kasîde okumuş, bundan fevk-al-âde müteessir olan şair ervâh-ı ecdâd ile hasb-i hâl etmek için Eyüp taraflarına gitmiş. Dolaşmış ve dolaştıkça hüznü artmış. Nihâyet, sâhib-kırân-ı şark ve garb Süleymân-ı Kânûnî'nin pek ziyâde sevdiği kerîmesi Mihrümâh Sultân'ın harâb olan câmi'i önüne gelmiş; sabahtan beri vicdânını tırmalayan hüznü ağlata ağlata dindirecek kuvveti bu ma'bed-i virânın manzâr-ı perîşânında bularak derhâl şu neşîde-i samîmiyye gönlünden kâğıt üstüne dökmüş:

Harâb Ma’bed

Vardım eşiğine yüzümü sürdüm.
Etrâfını bütün dikenler almış,
Ulu mihrâbında yazılar gördüm
Kim bilir ne mutlu zamandan kalmış!..

Batan güneşlerin ölgün nigâhı
Karartıb bırakmış o kıblegâhı
Mazlûm bir ümmetin baht-ı siyâhı
Vîrân kubbesine gölgeler salmış.

İslâm’ın bahtiyâr bir zamanında
Âb-ı hayât varmış şâdırvânında,
Şimdi harâb olan sâye-bânında
Dem çeken kuşların ömrü azalmış.

Âyât-ı hikmet var kitâbesinde,
Bir ders-i ibret var hitâbesinde
Bâğ-ı cennet olan harâbesinde
Tekbîr sadâları artık bunalmış.

Hey Rızâ, secdeye baş koy da inle
Taşlar dile gelsin senin derdinle
Efsâne söyleyim ağla hem dinle:
O şerefli mâzi meğer masâlmış!..

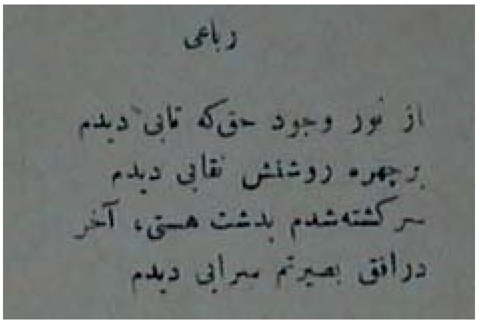
Güzel değil mi?...Güzel, hem de pek güzel. İşte bu derecede satvetle hece veznine hâkim olan Rızâ Tevfîk Bey geçenlerde bir gün bana diyordu ki:

— Şark ve Garb’ın birkaç mühim lisânını bilirim. Fransız, İngiliz, İspanyol, Arap, Acem, Türk lisânlarının enâfis-i âsârını asıllarından, diğer lisânlarınkini

tercümelerinden okudum. Beni en ziyâde müsta'bid ve meshûr eden Acem eş'ârıdır. Bundaki hâleti diğer lisânların hiçbirinde bulmadım. İnsâniyyet-i kadîme hikmeti Yunan'a, şiiri İran'a vermiş idi. Asırlar eş'âr-ı Acem'i hiçbir zaman eskitemeyecektir. Eğer ben hece vezninde muvaffakiyyet gösterebiliyorsam, bunu Acem'in feyz ve âhengine medyûnum.

İşte filozof şairin i'tirâfı. Kadr-şinâs, hakk-şinâs olan ve bir de kendi ilm ve mevki'inden emin bulunan her adam böyle söyler. Rızâ Tevfik Bey, Acem midir?...Hayır, hattâ irfanı Şarklı olmaktan ziyade Garblı'dır. Âsâr-ı Arabiyye'deki tetebbu'âtı olmasaydı memleketimizdeki mevki'-i müstesnâyı ihrâz edemezdi. Hâmid Bey, Cenâb Bey, Rızâ Tevfîk Bey ve emsâli şairlerimiz, Acem'den me'âl ve mazmûn değil, feyz ve rûh aldılar.

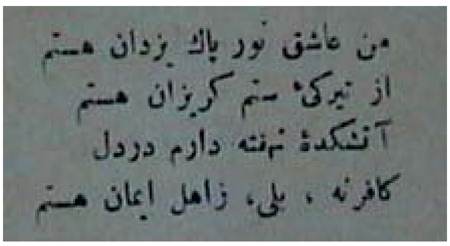
Şimdi size filozofumuzun Fârsî bir rubâîsini okuyacağım ki rûh-ı Hayyâm'ı da münbasit ve takdîr-hân eder:

رباعی

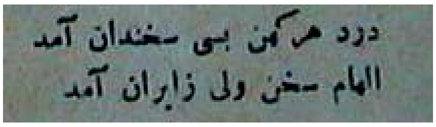
از نور وجود حق که تابی دیدم
بر چهرهٔ روشنش نقابی دیدم
سرگشته شدم بدشت هستی، آخر
در افق بصیرتم سرابی دیدم

Bir rubâîsini daha okuyayım:

من عاشق نور پاک یزدان هستم
از تیرگیٔ ستم گریزان هستم
آتشکدهٔ نهفته دارم در دل
کافر نه، بلی، ز اهل ایمان هستم

İran'ın feyzine olan deyn-i şükrânını Rızâ Tevfik Bey bir rubâî ile daha edâ ediyor ki matla'ı şudur:

درد هر کس بی سخندان آمد
الهام سخن ولی زایران آمد

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 62 -31, 24
Cemâzi-yel-Âhir 1336 / 6 Nisan 1918, s. 580 -582

İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.63–32)

− Mâ-ba'd −

Bu musâhabeye ibtidâ' ederken demiştim ki:

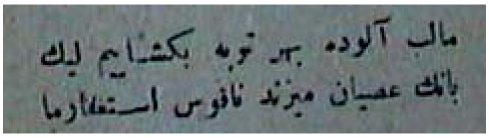
− Edebiyatımız İran Edebiyatını niçin ve nasıl taklît ile başladı?..Başka bir muktedâ bulamaz mı idik?...

Şimdi de bu sûallerin cevabını vereyim:

Lisânımıza Acemce'den, Acemlere bî-gâne olmayan Arapça'dan birçok kelimât dâhil olduğu gibi, Fârisî ile Türkî'nin inşâ-yı nahvîsinde fevk-al-âde bir müşâbehet ve karâbet mevcûd idi. Ve bundan başka Acem'in edebiyatı da medeniyeti de bize kıyâs kabûl etmeyecek derecede müterakkî bulunuyordu. Bu sebeple at üstünden iner inmez kârbânsarây-ı İran'a mihmân olduk.

Felsefede bir cehd-i ekall kânûnu vardır: Tabiat, asgarî cehd ile azamî netice istihsâl eder. Tabî'î ve tarihî birçok avâmil ve sevâikla zaten kendiliğinden lisânımıza hulûl etmiş ve rûhumuzda yerleşmiş olan Acem'in lisân ve beyânımıza hâkim olması bu cehd-i ekall kânûnunun bir icâbıdır. Yunan ve Lâtin lisânları için ve hattâ Arapça için de bir sühûlet-i tabîîyye mefkûd idi. Lisânını bilen bir Türk, beş-on günlük bir ikdâm ile zebân-ı Fârisî'nin kavâidini ve birkaç aylık tetebbu'yla da edebiyatını öğrenebilir.

Ben yirmi yaşına kadar Fârisî öğrenmeye tenezzül etmemiştim. Birçok hevâî arkadaşlarım gibi, yalnız Fransızca öğrenmeye çalışır ve bu infirâd ve hasrı müftehir- âne ilân eder dururdum. Fakat bil'âhire gördüm ki Arap'ın kavâidiyle Acem'in eş'ârını bilmeyen bir Türk muhakkak lisân-ı mâder-zâdında zayıf kalacak, Fârisî öğrenmeğe karar verdim ve Mu'allim Feyzî Efendi'nin "**Usûl-i Fârisî**" sinden kendi kendime tahsîl ettim. Hattâ henüz kavâid-i kitâbeti itmâm etmeden Urfî gibi büyük bir şairin,

مال آلوده بهر توبه بگشاییم لبك
بانگ عصیان میزند ناقوس استغفارما

gibi güzel bir beyitini,

Tevbe kasdıyla leb-i âlûdeyi açdık fakat
Bâng-i isyân urmada nâkûs-ı istiğfârımız

şeklinde harfiyyen ve hattâ veznini bile değiştirmeksizin tercüme etmiştim. Bunu sakın benim kudret ve muvaffakiyyetime vermeyiniz. İki lisân o kadar birbirine karışmış ki bir iki edat değiştirilince Türk'ünki, Acem, Acem'inki Türk oluveriyor. "Birisi elsine-i İraniyye'den, diğeri Tûrân dillerindendir, birleşemezler." Sözünün ister hayâl olsun, diler hakîkat, bu vakayi' karşısında ne hükmü olabilir?..Kimse inkâr edemez ki vakâyi', hakâyıkın tezâhür etmiş eşkâlidir.

Nazariyyâtçılıktan tevakki etmemizi hepimiz birbirimize tavsiye eylemeliyiz. Fransız lisânını bugünkü derece-i mükemmeliyyete îsâl eden udebânın mümtazlarından La Bruyer'in (La Bruyere) **Caractères** yani "**Secâyâ**" adlı eser-i mühimini içinizde pek çok zevât okumuştur zannederim. Bu kitapta Erudet yani âlim-i tahrîr geçinen zavallıları hakkıyla tasvîr ve irâ'e eden bir mebhas var. Mütâlâasını bi-l-hâssa ve bi-l-hâssa tavsiye ederim.

[Mâ-ba'dı var]

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 63 – 32,
1 Receb 1336 / 13Nisan 1918, s. 606 – 607

İran Edebiyatı'nın Edebiyatımıza Te'sîri (nr.72–41)

- Mâ-ba'd ve Hitâm -

İran lisân ve eş'ârının memleketimizde şuyû'na ikinci sebep de medreseler, tekkeler ve bi-l-hâssa Mevlevî hân-kâhlarıdır. Celâleddin-i Rûmî Hazretleri'nin **Mesnevî**'si bu husûsta birinciliği ihrâz eder, ma'mâfih **Mesnevî-i Şerîf** tekâyâ ve havâss arasında kalıp Feridüddin Attar'ın **Pendnâme**'siyle, Sa'dî'nin **Gülistân ve Bostân**'ı ve Hâfız'ın **Dîvân**'ı daha ziyâde şâyi' oldu. Çünkü bunların lisânı daha düzgün ve zarîftir. **Mesnevî-i Mevlânâ**'yı, tekkeler, **Pendnâme** ile **Gülistân ve Bostân**'ı ve eş'âr-ı Hâfızı en ziyâde medreseler ve mektepler neşr ve ta'mîm etti. Bu kitapların hepsine müteaddid ve mufassal şerhler yazılmıştır ve bu husûsta o kadar tebzîr-i ikdâm edilmiştir ki meselâ şârih-i Konyevî himmetiyle ebyât-ı Hâfız'dan istinbât edilen maânî-i mutasavvıfânenin birçoğu ve belki hepsi şair-i Şîrâzî'nin hayâlinden bile geçmemiştir dense ve bir de yemin edilse kimse kâzib ve hânis olmaz. Lisân-ı Fârisî dinimizde, hissimizde, fikr ü hayâlimizde bu sûretle asırlarca yaşadı ve yaşattı. Başka bir muktedâ, arzu etseydik bile bulamazdık. Mukadderât-ı tarihiyyemiz, bize bunu teklîf ve emr etmişti.

Ne kadar iyi bir şair ise o kadar fenâ bir münekkid olan Nâmık Kemâl Bey merhûm bir mektubunda,

" … Bilmem ne hikmettir ki hilâfeti İstanbul'a kadar getirmeye muktedir olan Sultân Selîm, edebiyatı kendi milletinin esâsına nakletmedi!... İhtimal ki hâtırına gelmemiştir!..." diyor. Âmâl-i milliyyet-perestânesi huzûrunda akl-ı selîm ve mantıkî bile kurbân edecek derecede fedâkâr olan bu büyük edîb niçin hâtırına getirmek istemedi ki lisânlar birtakım kavânîn-i tabî'îyye dâhilinde teşekkül ve tenemmüv ettiği gibi edebiyat-ı akvâm arasında da bir silsile-i irtibât vardır. Bir Norveç edîbinden Hintli bir şaire birçok ihtisâsât intikâl ediyor. Amerika'nın edebiyat-ı hâzırasında Rus edîbi Tolstoy bir âmil-i inkılâb olmuş.

Kemâl Bey gibi en büyük bir adamımızın da bu yolda söz söylediği mülâhaza olunursa ırkımızın muhtâc-ı tedâvi hastalıklarından biri de hayâl-perestlik olduğu

tezâhür eder. Yani biz, kavânîn-i tabî'îyyeyi tedkîk ile ahkâmına tevfik-i a'mâl edeceğimiz yerde dâi'mâ hayâlimize kapılmış ve dâi'mâ haib ve hâsir olmuşuz.

Bu bahsin buraya taalluku pek azdır. Geçelim.

İran'da eğer yaşarsa - ki inşallah yaşayacaktır - edebiyatı ta'dîl ve tecdîd edecek ve az çok Garb'a teveccüh ve iktidâ ile muasırlaşacaktır. Şimdiye kadar bizim derecede bile eser-i intibâh göstermemesine iki sebep tahattur ediyorum: Birincisi Avrupa'dan mevki'ân bizden daha uzak bulunması, ikincisi − ki birincisinden daha zî-nüfûzdur − saltanat-ı kadîme-i edebiyyesinin ihtişâm ve metâneti bizimkinden pek çok ziyâde bulunmasıdır. Üdebâ vü eş'âr Abdülhak Hâmid'ini bekliyor ve bu sâhib-hurûc-ı edeb elbette zuhûr edecek ve gecikmeyecektir. Yukarıda bir cehd-i ekall kanundan bahs etmiştim. Öyle zannediyorm ki iki lisân arasındaki karâbet-i sıhriyye sebebiyle İran, bizim eş'âr ve âsâr-ı müteahhiremizden de müstefîd olacak ve o kavm-i üstâda olan deyn-i millîmizin bir kısmı bu sûretle ödenecektir. Evet, Abdülhak Hâmid, Tevfîk Fikret, Cenâb Şahâbeddîn ile emsâli esâtîze-i nazm ve nesrin âsârı İran'da da okunacak, anlaşılacak ve sevilerek ta'kîb olunacaktır ümidindeyim.

İran Edebiyatı'nın lisan ve efkârımıza olan lütfunu söyledim. Zararını da teşrîh edeyim:

Bize ser-hôşluk, sevdâ-perestlik, medh ü senâda ifrât ile dalkavuklukta mübâlâğa gibi kubhiyyât-ı Acem âsârı öğrettiğini iddi'â edenler bence haklı değildirler. Her lisânda bu gibi şeyler az çok bulunur. Husûsiyle edebiyat, zamanın ma'kes mâhiyyâtıdır. O kabâyih yanında telkîn-i fezâ'il edebilecek bir çok mehâsin Acem'de vardı. Niçin bunları küçük mikyâsta, ötekileri büyük nispette aldık?.. Bunu kavmin kendi seciyesinde aramak icâb eder. Hayır, İran Edebiyatı'nın bize îkâ' ettiği zarar bu değildir. Daha büyük ve rûhu kemiren bir zarara o yüzden dûçâr olduk: Dervişlik!...

"Fenâ-fi-llâh" nâmı altında ve Allah'ın istemediği bir yolda tevekkülden başlayarak atâlette karar kılan ve nihâyet rûhu öldüren bir hâlet-i maraziyye, bize Hindistan'dan Acemistan tarîkiyle intikâl etti. Ve en uyanık şairlerimiz bile bunun

te'sîr-i meş'ûmundan kurtulamadılar. Zamanını hemen hepimizin idrâk ettiğimiz Ziyâ Paşa gibi cihanşinâs bir şair-i müteceddidimiz bile en hakîmâne bir eserinde,

Yârab, nedir bi keşmekeş-i derd-i ihtiyâc?..
İnsanın ihtiyâcı ki bir lokma nândır?..

tarzında dem-güzâr-ı hikmet olmak istiyor.

Gâlib, zebûnî kâidedir eylemek telef
Yerde, havada, bahirde cârî bu gîrudâr

beytiyle cîdâl-i hayatı pek iyi idrâk ve ifhâm etmiş olan Ziyâ Paşa elbette bilirdi ki bir lokma nân, insanın değil, hayvanın ihtiyâcıdır. Hattâ tabakât-i hayvanâtta gıdadan başka şeylere de muhtâc olacak derecede ilerlemiş mahlûkat var. Şair, yalnız bu beyti yazmak için, ilm-i ma'rifetinden başka, kaleme , kağıda, mürekkebe de muhtâc idi.

Yine bu şair o eser-i meşhûrunda der ki:

Taş bağladı mecâe ile batn-ı pâkine
Dünyâya rağbet eylemedi Seyyid-ül-beşer

Peygamberimizin açlıktan mübârek karnına taş bağlamış olduğu rivâyeti hiçbir vakit tevsîk olunamaz. Fakat Fahr-i Kâinât Efendimizin dokuz zevce-i tâhiresi bulunduğu, güzel kokuları ve zarîf libâsları sevdiği, ıtriyyât süründüğü, ashâb-ı kirâmıyla et'ime-i nefîse teâti buyurduğu hem mevsûk, hem muhakkaktır.

Bir aralık Üveys-el Karanî'nin mufassal bir tercüme-i hâlini görmek hevesine düşmüştüm. Bağdâd'ta bulunduğum sırada ulemâdan bir zât kütüb-i muhtelifeden tetebbu'ât ve nakliyyât icrâ etmek sûretiyle bu emelimi lutfen tatmîn etti, mezbeleler içinden topladığı ekmek ve kemik parçalarıyla kifâf-ı nefs etmiş olduğunu Üveys-el Karanî'nin fazâili sırasında okuyunca, hayret ve nefret hissettim. Ben eminim ki peygamberin o âşık-ı hâlis-ül-cenânı şer'-i İslâmın da reddettiği böyle bir süflîyyeti

kabûl edemeyecek derecede nezîh-ül-hilkâ bir zât idi. Yalnız şaşkın müverrihlerle derbeder nasîhler, kendi akıllarınca fazîlet ve hikmet telkîn ediyorlar.

Dünyayı sevmemek hatadır, dünyaya vefâsız derler. Hayır, kendini sevenleri dâi'mâ seven bir mevcûd, vefâsız değildir. Öldürdüğü için mi bu sıfatla takbîh olunuyor? Aldığı bir hayâttan bin hayât i'mâl ettiğini düşünenler dünyanın bu hususta da lütf kereminden başka bir şeyini görmezler. Dünyası mâ'mûr olmayanın ahireti harâb-ender-harâbtır. Arap mutasavvıfları, Acem şairleri, Türk mukallidleri ne derlerse desinler, biz dünyamızı sevelim. Firâş-ı mes'adetimizin mevzû olduğu oda bir kâşâne-i lâtîfin cüz'-i refah-sâzı olsun ve bu mesken-i nefis de bir gülzâr-ı behiştî ile muhât bulunsun.

Ben ki Osmanlı Türk'üyüm… Ve Osmanlı oğlu Osmanlı, Türkoğlu Türk'üm, ırkdaşlarıma tavsiye ederim ki:

Ne İran'a, ne Tûrân'a, isti'dâd ve mukadderâtımızın bize ihzâr ve ihsân ettiği diyâr-ı irfâna doğru!..

Süleymân Nazîf

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 72 – 41, 6
Ramazan 1336 / 15 Haziran 1918, s. 791 – 793

Lisân

Ben bir melîkeyim ki, tefekkür oyuncağım!

Tabî'atın, o mükedder nazarlı muhteri'in,
Samîm rûhunu görmek, perestîş etmek için
Yarattığı, küçük ayine, küçük dimâğ-ı beşer
Zavallı,
Örtülüdür saçlarımla sertâser…
Ve
Tabî'atin öper esrâr-ı rûhu zannıyla,
Beni aksettirir;
Bu nazlı kızı,
Ki leblerinden inen nûr.. Rahîk-i gaflettir;
Her ince tel saçı bir sürgünü bend etmiş;
Her aks-i lerzişi ibhâm; rûhu pür lerziş.

Ben bir melîkeyim ki tefekkür oyuncağım!

Hey,
Eteklerimdeki şiir incisiyle oynayan âşık!
Onunla ördüğün efsûnlu tâc-ı san'atı giy;
Eğil şu ayineye, mest et; uyanmasın artık!

Sen de ey mübdi', istiyorsan ki,
Ayinen üstünde gözlerin dalsın..
Bekle ki, tâ, o sihr-i ibdâ'ın
Yapsın elmas, serteser tenimi..

Reşîd Süreyya

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 67 – 36, 2 Receb 1336 / 11 Mayıs 1918, s. 687 – 688

“Yeni Hayat”
Münâsebetiyle

Geçen hafta, Ziya Gökalp Beyefendi’nin “**Yeni Hayat**” adlı manzum bir kitabı neşredildi. Müellif, memleketimizin kutb-ül-ârifîn ve gavs-ül- vâsi’îni addedilen bir zat olduğundan bu kitabın mümkün olduğu kadar etraflıca tenkîdi iktizâ ettiğine kâni’im.

Kitabın başında:

“Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde de şuur seyirci kalır” deniliyor. “**Muallim**” mecmuasında fertler ve cemiyetler hakkında harâretlice bir münâkaşa cereyân ederken, muhterem Sâtı’ Bey, Ziya Bey’e: “Siz, lüzûmundan fazla kelimecisiniz.” demişti. Bu iddiâdaki isâbeti **Yeni Hayat**’ın başlangıcından alınan bâlâdaki sözler ne güzel ispat ediyor! Fi-l-hakîka şuûr devrinde şiirin sustuğunu Ziya Gökalp Bey’e gelinceye kadar zevi-l-hayâtın zevi-l-ukûl kısmından hiçbir âferîde öne sürmemişti.

“Emil Durkaym” (Emile Durkheim) da böyle bir fazlın vücûd ve ademinden ma’lûmâtımız olmamakla beraber, bi-l-farz bu iddia müteveffâ-yı müşârün-ileyhce de kabul edilmişse meşhûr içtimâ’iyyâtçının pek fâhiş bir hatâ irtikâb ettiğini ilân etmekten çekinmeyeceğiz.

Edebiyat tarihi, medeniyet tarihi demektir. Yâhud sadece edebiyat, medeniyet demektir. O halde şuûrsuz bir medeniyetin vücûdu nasıl kabûl ve tasavvur edilemeyecekse şuûrsuz bir edebiyat ve edebiyatın en büyük bir unsuru olan “şiir” de mümtenidir. Üstâdımıza tarih sahîfelerini açıp da isbât-ı müdde’â ve irâe-i usûl edecek değiliz. O, Ağaoğlu’nun dediği gibi ilimde herkesten üstün ve usûlde herkese imâmdır. Ancak edebiyat ve eş’ârda: Şatobriyan (Chateaubriand), Alfred Dövini (Alfred De Vigny), Klaysed,Göte (Goethe), Müse (Mousee), Lamartin (Lamartine), Valter Askot (Walter Ascout), Bayron (Byron), Balzak (Balzac) isimlerini kemâl-i hürmetle yâd ederken, aynı devir tarihinin mahsûlü olan: riyaziyatta Lagranz, Laplas (Laplace), Herşel (Herschell), Gaius (Gauss)

Kimyada : Meşhur Geylusak (Gaylussac), Dalton, Libeyg, Chevreul;

Fizikte : Amper, Galvani, Erested, Gairs, Helmoliç.

Tabî'iyyâtta : Lamark, Göriye, Humbold nâmlarının ve bu dehâların beşeriyet-i mütemeddineye îfâ ettikleri hizmetlerin unutulmamasını ricâ edeceğim.

Ziya Gökalp Bey, her medenî kavmin büyük bir ehemmiyetle i'zâz ettiği şiire lâyık olduğu mertebeyi esirgedikten sonra diyor ki:

Halk terbiyesinde de bazı fikirlerin vezin kisvesinde arz edilmesi fenâ mı olur? Hayır! fenâ olmaz. Fakat muvaffakiyyetten emîn bir hâl ve mevkide bulunmak şartıyla! Yoksa, **Yeni Hayat**'ta olduğu gibi hem müspet bir netice elde edilmek ihtimâli yoktur hem de mü'ellif düşer.

1- Halk terbiyesi için yazılacak şeyler iki türlü olur: Ya doğrudan doğruya halka, yahut halk terbiyesiyle uğraşanlara hitap eder. **Yeni Hayat** hangi kısımdandır? Eğer halka hitap ediyorsa göğsümüzü gere gere söyleyebiliriz ki halk bunlardan hiçbir şey anlamaz. Birkaç şiirli ve şuûrlu parçadan mâ'dâ hemen bütün kitap o kadar garîp, câzibesiz, basittir. Muhterem Veliyeddin Bey'in dedikleri gibi "arz-ı mev'ûd" a davet olunan "arz-ı meskûn" halkı bi-l-farz:

Kuvvetli taşı yoksa ilhamı kuvvetli
Kâni gör içmezse kımız ne mutlu
"Umut" bir kanatsa dâim umutlu
Ona ozan derler yoluna ortâç

Diyor ki siz pârnâs, biz ortâc eri
Bizden olan her fert görür ileri
Eğreti sanattan, milî hüneri
İstemez yabancı eserlerden bâc

Fakat sonra din yerini hâm zühde
Verir artık coşkun vecdi azalır
Velîlerin yeller eser yerinde
Mürşit adı fakîhlere irs kalır

Fakîhlerin kılavuzu nakliyyât
Dini zorla sürüklerler bu yola
Hikmet der ki bana rehber akliyyât
O halde siz sağa gidin ben sola

Din mürebbî olur; hikmet mu'allim
Her birisi çeker rûhu bir yana
Savaşırken bunlar, çıkar meydana
Tecrübeden doğma müsbet bir ilim

gibi şeylerden ne anlar?

Yok, **Yeni Hayat** halk terbiyesiyle ile uğraşanlara hitâb ediyorsa o vakit me'sele daha ziyâde nezâket peyda eder. Halkçılar - ki ben de kendimi o zümreden addediyorum çünkü öyle doğmuşum - Ziya Gökalp gibi bir üstâda ne kadar müftekır iseler "**Yeni Hayat**" gibi eserlerden de o derece müstağnîdirler. Biz Ziya Gökalp Bey'den kelimeler üzerinde pek oynamamak şartıyla makâleler istiyor, mensûreler bekliyoruz.

Şüphe yoktur ki manzûmelerin mensûr sözlere merci'iyyet ve fâikıyyeti ancak ve ancak âhenk ve câzibe itibâriyledir. Manzûm sözlerin hikmet-i ibdâ ve inşâdı iki sebebe istinâd ettirilebilir.

1. Mevzu'un nesirden daha kolay ve bu suhûletle beraber daha zengin ve câzip ifade edilebilecek isti'dât ve mezâyâya mâlikiyeti.
2. Efkâr ve hissiyâtın, lisân-ı mu'tâd ile ifade edilemeyecek kadar coşkun ve taşkın bulunması.

Biz **Yeni Hayat**’ı şöyle baştan aşağı süzdük, “ Ömer Nâci” merhûma ithâf olunan manzûmeden mâ’dâ bu iki sebebe temâs eder cihetini bulamadık. Mevzûlar, Celâl Nurî Bey’in dediği gibi gazetelere baş makâle olmaya değer şeyler.

Manzûmelerde ma’nâ ikinci derecededir. Evvelâ âhenk aranır. Hâlbuki **Yeni Hayat** kadar âhenksizliğe misâl teşkîl edecek başka bir manzûm kitap yoktur sanırım. Üstâdımız pekâlâ bilirler ki bizim “klasik” şiirlerin bugüne kadar yaşayabilmesi sırf hâ’iz oldukları ahenk i’tibâriyledir. Ve bu aheng-i cazibedâra meftûniyettendir ki bütün bir nesil:

Esdi nesîm-i nevbahâr, güller âçıldı subhdem
Açsun bizim de gönlümüz, sâkî meded sun câm-ı Cem
Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Alem behişt ender behişt her kûşe bir bâğ-ı irem

diye harâbât âlemlerine dalmışlar, bütün gençler:

Sâki getir ol bâdeyi kim mâye-i cândır
Ârâm-dil-i akl-ı melâmet-zedegâmdır

diye sâki ve piyâleye can atmışlardı. Bu sözlerimle zannedilmesin ki ben bazıları gibi heceden ahengi ref’ ve selb ediyorum. Bi-l-akis ahengi yalnız arûz-ı Arap ve Acem’de bulanlar, görenler ve zannedenlerin muhâlifiyim. Hece vezniyle epeyce uğraştım, tedkîkâtta bulundum ve daha bulunacağım. Kanâatim şu merkezdedir ki hecenin güzel, pürüzsüz, sevimli ve mûnis bir âhengi var ve bu âhenk dâima te’mîn edilebilir, bî şart-ân ki taktî’ belli edilmemeli, zâten evvelden beri hecelerde âhenk bulamayanların iddi’ası Mehmed Emîn Bey’in dâimâ taktî’ler belli edilerek yazılan manzûmeleri yüzündendir. Mehmed Emîn Bey − içlerinde şiir de eksik olmayan − ekser manzûmelerini on bir hece üzerinde yazmışlar ve bu on biri de daima: 4+4+3=11 sûretinde teşkîl etmişlerdir.

Hâlbuki hecelerde bundan ziyâde ağır ve çekilmez bir vezin tasavvur etmiyorum. Bunların en berrak ve âhenkdârı 6+5=11 olanıdır ki üstâd-ı muhterem filozof Rızâ Tevfîk Bey hep bu vezinle yazar.

Ve kelimelerin lutf-ı tevâfukundan o kadar istifâde eder ki mevzû'un basit olmasına rağmen size şiir şeklinde bir mûsiki dinletmiş olur. Hülâsa Ziya Gökalp Bey bu eseriyle hece vezninin ve hececilerin zararına olarak hareket etmiş oluyor.

Biraz da kitaptaki yalpalardan bahsetmek istiyorum. Bi-l-farz:

Arûz sizin olsun Hece bizimdir
Halkın söylediği Türkçe bizimdir
"Leyl" sizin, "şeb" sizin, "gece" bizimdir
Değildir bir ma'nâ üç ada muhtâç

denirken:

Avrupa bir akademi! A'zâları milletler

ve:

Her vakıf bir hüdâ şâhî! Hükümet

gibi sözlere çok tesâdüf olunuyor.

Sonra pek derin bir îmânla mücehhez, büyük bir "ideal" ci olan Ziya Gökalp Beyefendi'de fikr-i taassublar, iftirâlar göze çarpıyor.

Deme bana "Oğuz, Kayı, Osmanlı"
Türk'üm, bu ad her unvandan üstündür.
Yoktur Özbek, Nogay, Kırgız, Kazanlı,
Türk milleti bir bölünmez "bütün"dür.

İyi ama herkes öyle diyor mu? Bir kere de onlara soralım.

Nedendir? Bilinemez ekser hürriyet-perverler bilâhare tebdîl-i* meslek ve mezhep ile müstebidd olmuşlardır. Bunlar hürriyeti muhâfaza için! İstibdâd yaptıklarını söylemekten çekinmezler. Bunların misâllerine ve timsâllerine İnkilâb-ı Kebîr sahîfelerinde ve bütün inkılâplarda mebzûlen tesadüf olunur. Hâlbuki bunun çıkmaz bir yol olduğu meydandadır. "İdeal" için müfrit olmanın dâ'ima zararlı neticelerle âkıbetlendiği söz götürmez hakikatlerdendir. Yumrukla, kılıçla erişilen gayelerin temelleri çürük olur. Nitekim İslâmiyet'in kılıç kuvvetiyle değil adl ve hakîkat silâhıyla bu kadar gürbüzlediğini ve genişlediğini ulemâ-yı İslâm'ın ileri sürüp durması ictimâiyyâtın bu dakîkasına vukûflarındandır, hâtıme olarak diyeceğim ki eser, isminin **Yeni Hayat** olmasına rağmen eski şairlerimizin divanlarından farksızdır. Şu kadar ki divanlarda kasideler baştadır **Yeni Hayat**'ta geridedir. Bu fark ise bektâşî ile rufâ'î arasındaki fark-ı ma'hûd kadar cüz'î ve lâ şeydir.

Tevfik Nevzâd
Kadıköy: 1 Haziran 1918

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c. 3, nr. 72 – 41, 6 Ramazan 1336 / 15 Haziran 1918, s. 787 – 790

* Metinde " tebdîlin" şeklinde geçmektedir. Tarafımızdan basım hatası olarak kabûl edilmiştir.

Millî Edebiyat Hakkında (nr.73–41)

Hâmid'de başlayıp Muallim Nâcî fâsıla-yı saltanatıyla pek de kısa olmayan fetret devreleri yaşadıktan sonra verâset-i muhikkasıyla Fikret'te tekerrür eden bir hükûmet-i edebiyye var. Bu hükûmet, muhterem Sâtı' Bey'in dediği gibi "Fikret'in kalemiyle Fikret'e hücûm etmek" üzere nankörce mu'âmelelerle ara sıra kazan kaldırmalara marûz kaldı. İsyânın en ufak kuvvetlerle, ihtiyâtlarla bastırıldığını gören bir kısım gençlik, her ne olursa olsun yeni bir şeye sahip olmak hevesinden yine vazgeçmedi. Ve bu hükûmet-i edebiyyeden müfrez fakat cansız bir derebeyliği teşkîl ettiler, adına "Millî Edebiyat" dediler.

Muhîti haricinde gördüğü, bulduğu feyzden kendi muhitini de nasîbedâr etmek müceddditler, inkılâpçılar için bir vazîfe ise Fikret, Hâmid'e büyük bir mu'âvin sıfatıyla Garb'den getirdiği feyzlerle esâsen mevcûd olması lâzım gelen millî edebiyatı tevsî'den başka hiçbir şey yapmadı. Asrın icâbı olarak Garb'a samîmi, bize hâlâ yabancı elbette birçok feyzler, nevâlar vardır. Fakat Fikret, böyle bir feyzi getiremedi ve getiremezdi; getirse söner, getirdiyse sönmüştür. Herhangi bir mesleğe ait olursa olsun bugünkü medeniyyet-i beşeriyye hâlâ insanları birbirine yabancı bulunduruyor, inkâr edilemez. Lâkin bu tabî'atıyla kendiliğini muhâfaza eder. Gittikçe birleşecek olan gaye-i hayatiyye de kendiliğinden doğar. Ferdin ameliyyeti bu husûsa nâfiz olamaz, edebiyatta da böyledir.

Garb'ın teshîri altında Fikret'in en ziyâde muvaffak olduğu bir parçayı tedkîk edelim. İcâb-ı temeddün olarak Garb kisvesine bürünmüş asîl bir Türk şahsiyeti görürüz. Maddesi değil, ma'nâsı i'tibâriyle Fikret'te bir Fransız temessülü görülemez. Çünkü, buna teşebbüs etse, dünyalar kadar çalışsa bile bütün arzusuna rağmen muvaffak olamazdı. Eğer Piyer Loti (Pierre Loti) bir şarklı ve bir Türkse, Fikret de bir Garblı ve bir Fransız'dır. Ait olduğu herhangi bir ilimle tedkîk edilse görülür ki, muhîtin tesirinden tecerrüd, âmiliyyet sultasından kurtulmak cemâdâta bile muhâldir. Nerede kaldı ki, insanlar! Sonra, vatana vurgun, tutkun, sevdâzede insan; Fikret! Şimdi "Millî Edebiyat" nâmı altında ayrı bir edebiyat tanımak ne oluyor? Söylemeden geçemeyeceğim:

Fikret, "bir şair gittiyse bir âlim geldi" sözüne darılmadı. Zaten Emrah Efendi merhûmdan bundan başka bir söz beklemezdi. Fikret, kadr-i nâ-şinâsâne, hak-şikenâne fırlatılan bu cümleye karşı bîgâne duran gençliğe darıldı. Öldükten sonra, nâmına âbide dikmeye kalkışıp da ufak bir taşını tedârik edemeyen, iştihârını Aşiyân ziyaretlerinde yani hayat-i şöhretini onun eşiğinde dilendiği halde ihtizârında ağzına bir kaşık su dökmekten korkan, çekinen gençliğe darıldı ve henüz kırk beşini doldurmadan ümîdleri mahv olmuş büyük bir zavallı sıfatıyla bir cihân gibi devrildi gitti. İşte bu mahiyyetteki vatana aşık, ümide gücengin ve bu uğurda ölen Fikret'in edebiyatı elbette millî edebiyattır.

Bu keyfiyyeti biraz da mâzîye ircâ' edelim. Aynı hakîkati orada da müşâhede ederiz. O zaman da Acem edebiyatı milliyetten tecerrüdü mümkün olamayan edebiyatımızı tevsî' etti. Evet, İran edebiyatı, edebiyatımıza tesir etti. Fakat rûha ait olmadığı için temessül sûretiyle değil! Çünkü temessül edemez. Bu husûsta muârızlarım için silâh-ı müdâfa'a olmaya en müstaidd selef Fuzûlî değil mi? Pek güzel! Şimdi, bütün gazellerini gözden geçirelim. Hepsinde: "Ben Türküm!" diyor. Lisândaki biraz başkalık bile Bağdadlılığın yani Bağdâd Türklüğünün icâbıdır. Fârisî şiirlerinden meselâ "**Beng ü Bade**" sine bakalım. Bu da o güne ait millî edebiyatımızdır. Kisve bile bütün bütün Acem sisteminde değildir. Büründüğü şahsiyyetin Türk olduğuna kisvede öyle bir işaret mevcûttur ki, yabancı olduğunu bir Acem samîmi olduğunu bir Türk rûhu hissediyor. İsbât-ı müddeâya en âmiyâne bir misâl: Hattâ az okur yazar bir Acem bulacağız. Bu adama, Fuzûlî'nin bir şiirini okuyacağız. Tekrar edeceğiz. Bir daha tekrar edeceğiz. Rûha istînâs peydâ ettiğini anladıktan sonra soralım. Takdîr ve tahsînine ilâveten şairin bir Türk olduğunu söyler. İtirâz edelim. Pek insâflı bir Acemse, Azerbâycân şairidir der, fakat, Irak şairidir dedirtmenin yolu yoktur. Bunu müteâkıben, Hâfız'ın yâhûd Şeyh Sa'dî'nin – işitmediği olmak şartıyla! – bir beytini okuyalım. Derhal gözlerinin parladığını görürüz. İsâbetteki âmili kendi de bilmez. Lâkin rûhu hisseder.

Bundan da sarf-ı nazarla: Eğer bir Türk istediği zaman tamamıyla bir Frenk yâhûd bir Acem veyâhûd Arap olabilirse, temessülünde vücûd-ı imkânı i'tibâriyle tab'en yabancı olmaması icâb eder ki, bu hâle rağmen millî edebiyat yine mevcûd demektir.

Bugün “Millî Edebiyat” dediklerinden maksat, asrın îcâbâtına bakmayarak tamamiyle an’anevî bir edebiyat ise halka inmek sûretiyle pek doğru ve çok muaeyyebdir.

Bu husûstaki mütâlâ’amı gelecek nüshaya bırakarak kâri’lere burada vedâ’ ediyorum.

Kozanzâde Cenâb Muhiddin

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası,c.3, nr. 73–41, 13Ramazan 1336/
22 Haziran 1918, s. 806–808

Millî Edebiyat Hakkında (nr.75-44)

Evet millî edebiyat dediklerinden maksat sırf an'anevî bir edebiyat ise halka inmek sûretiyle pek doğrudur. Fakat "Millî Edebiyat" diye ortaya konulan şey bu maksadı ifâde edemiyor. "Li külli cedîdül-lezzet" düstûr-ı şikem-perverânesiyle bir kısım insanlarda ma'nâya şümûlsuz bir milliyyet iştihâsı açıldı. Ve bir "Yağma Hasan'ın böreği" dir gidiyor. Milletin iddi'â olunan mevcûdiyeti için, onunla rûhen, hissen, vicdânen a'lâkadâr olmak lâzımdır. Millî edebiyat tesmiye ettikleri şeyin maksada doğru yürüyen değil, yerinde sayan bir adımını görmedik. Garâmiyyât vadisinde yazılan parçalarda şairince gayr-ı mahsûs za'îf bir Fikretçilik mevcuttur. Gayr-ı mahsûs diyorum, çünkü: Bazı insanlar intıbâ'ın bile farkında olmazlar. Vataniyyât ve hamâsiyyât vadisindeki parçalara gelince, tamâmiyle hiçtir. Zira: Duyulmuş da yazılmış değil, yazmış olmak için yazılmış şeylerdir. Balkan felâketine ait yazılan bütün parçaları toplayalım: Alayı "Minareler sustu, câmilere çan asmışlar" cümlesinin içindedir. Biraz daha tevsî'-i meal edersek bir de şu cümleler çıkar ki, minareler susup çanlar ahenge başladıktan sonra söylemesi fazla olan sözlerdir: " Ah, Rumeli! Senin hoş suların, yeşil dağların vardı. Hain düşman seni yangın yerine çevirdi. Şimdi çocuklar öksüz, kadınlar dul mu? Ah, Rumeli! Sen ağlıyor musun? Bırakın da şu alçak düşmanı tepeleyelim!" Başka yok. Şimdi yazılanlar nasıl? Tıpkı, Rumeli'ye ait yazılan parçalarda ne kadar gözyaşı varsa berikilerde de o kadar zafer terânesi! İşte bunlar, duyulmadan yazıldığı için böyle oluyor.

Yoksa duyulup yazılmış eserlerde mümtâziyet gösterebilmek için dehâya lüzûm yok. Mademki; insan, kendine mahsûs hissediyor ve hissini kendine mahsûs mâhiyyette beyân edebiliyor. Şu halde, aynı gayeye müteveccih olmakla beraber ayrı ayrı mealler, başka başka hisler ihtiva eden eserler meydana getirmek pek tabi'îdir. Maa-l-esef.

"**Türk Yurdu**" mecmûasının bir nüshasını açıyorum. Hâlid Fahri Bey'in bir sonesi var. Şu mealde bir şey: "Karanlıklar içinde kaldım. Ölümün, ademin, yok bilmem nenin soğuk elleri alnıma dokunuyor. Ben ne yapayım? Korkuyorum. İstiâne edilecek bir şey yok. Allahım sen varsın ya…" gibi bir şeyler… Şimdi ricâ ederim; bir Türk'ün böyle mi hissetmesi lâzım? İdare kandilinin dışarıya alınmasından mütevellid karanlıktan korkan, ürken bir şairde metânet var mıdır? Türk'ün en rakîk hissiyâtında

bir metânet olmak gerek. Haydi, bir Türk'ün karanlıktan korktuğunu, ödü patladığını büyük bir semâhat ile kabûl edelim. Fakat şu hali ketm etmek icâb ederdi. Bunu â'leme gazete ile bi-l-hâssa mevzûn ve mukaffâ olarak arz etmek bilmem nasıl olur? Bunda zarâfet-i hayâl, rikkât-i his bulanlar da belki vardır. Biz, böyle sözleri zaaf-ı ruhtan mütevellid biliriz ve Türklüğe – hâşâ! – yakıştıramayız.

Asıl maksada gelelim: Bu mâhiyetteki şair, ertesi gün kâinâta meydan-ı azm u rezm okuyan bir manzûmesiyle tecelli ediyor. Artık, mevzûun rûha olan derece-i samîmiyyetini (!) anlamalı. Edâ'ya, miyâna tasarruf-ı tâmmı olanlar duymadıkları, yaşamadıkları mevzûları yine duymuş gibi gösterebilirler. Lâkin, azıcık ovmakla yaldızını dökmek işten bile değildir. Hâlid Fahrî Bey'i yalnız eserleriyle tanırım. Gençler arasındakini mümtaziyetini de samîmiyyetle hattâ hürmetle karşılarım. Bu ufacık tenkîdimi - velev gıyâbında olsun - kardeşliğime ve bu i'tibârla şahsiyetinin ehemmiyyetine atfeder, gücenmez zannederim.

Ma'nâdan, rûhtan bahsedildi. Şimdi maddeden, kisveden bahsedeceğiz: Bu "Millî Edebiyat" ı tekvîn eden şekil, lisân, edâ' Türk rûhuna pek yabancı geliyor. Kullandıkları eşkâl-i nazm tamamıyla Garbındır. Binâberîn ta'kîp edildiği zannolunan maksada bundan daha soğuk bir akın olmaz. Lisâna gelince; eskiden bozma ve bugünün Türkçe'sine garîp duran topu elli, altmıştan ibâret kelimeleri nazmın mümkün oldukça şurasına burasına sıkıştırmak, sonra Arabî ve Fârisî terkipleri ortadan kaldırmak, gayet mahsûr bir çember dâhilinde dönüp dolaşan eskiden bozma kelimeler tenkîde bile değer şeyler olmadığı için onu geçelim. Fârisî, Arabî terkiplerin tayyı keyfiyyeti, doğru ve çıkar bir yoldan yürümek şartıyla yavaş yavaş doğrudur. Fakat mahiyyet-i lisâna vâkıf olanların ma'lûmu olduğu üzere herkesin kendine mahsûs keyfî bir imlâsı mevcût bulundukça, Türkçe'nin mazbût bir sarf ve nahvi bulunmadıkça, kelime yoksulluğu içinde yuvarlanıldıkça, pek azı istisnâ edildiği halde Fârisî ve Arabî terkiplerin Türkçe kâideye tahvîlinde arzu edilen delâlet olmadıkça bu da doğru değil. Bugün lehçe-i lisâna uymak üzere hattâ kelime üç müdür, beş midir, yedi midir, dokuz mudur; bunu bile doğru kaydeden henüz bir sarf kitabına sahip olmadığımızı iyi bilmeliyiz. Bir de câ-yi istigrâb bir nokta var: Bir taraftan eskiyi ve ölmüş kelimeleri canlandırmaya çalışmak, Türkçe'si bilinmeyen Fârisî, Arabî kelimeleri zorla Türkçe yapmak için imlâsını tebdîl etmek, bir taraftan da Arapların bile bugün me'nûs olmayan Arabî kelimeleri en yüksek

gayelere delâlet eden efkâr ve makâsidde îcâz iltizâm ederek kullanmak; mefkûreler, zihniyetler, ferdiyetler an'aneler falan filânlar da en sonunda bir de "hars!" bilmem, bu ne oluyor? "Hars!"ın Turanca'sını bulsalardı kullanmasak bile öğrenmiş olurduk; çok da güzel olurdu. Bunu da burada bırakalım. "Yeni Lisân" diyorlar. Lisânda bir inkılâp vukû'a geldiği anlaşılıyor. İnkılâp kelimesinin manâsında, delâletinde değil telâffuzunda bile ağız dolduran bir büyüklük var. Sırf gönül isteği olarak Fârisî ve Arabî terkîpleri kullanmamak fikrinin "lisanda inkılâp" olmasına bu fikri tasvîp eden beş altı kişinin lisânda ecille-i ricâl-i inkılâbdan geçinmesine bayılırım. Edaya gelince; şekil ve lisanın mezkûr mahiyyetlerinden bir muhassala yapmak edayı da bütün sırıtkanlığıyla ortaya koyar.

Şeklin, lisânın, edanın soğukluğu yüzünden duygu hakîki, samîmi ve ne kadar büyük olsa bile ortada kaynıyor. Evet, hakîkaten damarlarında vatan duygusu, vatan kaygısı, vatan derdi yüzünden ve bu itibârla cidden Türk şairi olan Mehmed Emin Bey'i işte bu yüzden Anadolu'da ne yanmış ne sönmüş hiçbir Türk ocağı tanımıyor. Bütün sa'y ve himmetine rağmen mevki-i mahsûs, Bâyezît'te Soğan Ağa Mahallesi'ndeki "Türk Ocağı" na münhasır kalıyor. Keşke; henüz ilk eserinde "Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur" diyen, maddeten ve ma'nen Türklüğünü gösteren bu muhterem Türk, bilâhare üslûbuna alâfrangalık karıştırmasaydı da hakkında perverde ettiğim hürmetten her zavallı Anadolulu nasîbedâr olsaydı! Sırası gelmişken mevzûa ait bir hikâye nakledeceğim:

Bundan üç sene mukaddem, Kafkas yolculuğumuzda Niğde'ye beş altı saatlik bir köye inmiştik. Buraya Kilise Hisar diyorlar. Evinde misafir olduğumuz köyün ağası Mustafa Ağa seksenlik, duygulu bir adam. Gece selâmlık odasında oturuyorduk. Köyün mu'teberânından iki kişi ile imâmı geldi. Epey konuştuktan sonra - mâcerâ aynendir - gelenin biri ağaya hitaben: Âşık'ı getirsem de efendiler eğlense dedi. Çubuğunu içmekte olan ağa; benim de aklımda idi, dedi. O gitti. Bir çâryek sâat geçmeden curasını hâmil biriyle geldi. Uzatmayalım. Bana, beyân-ı hoş-âmedî olmak üzere bir-iki parça Kozanoğlunu çaldırdılar. Sonra, kendiliğinden sazı eline alan âşık, ne çalsa istersiniz. Rızâ Tevfîk Bey'in meşhûr koşmasını!

Felâket bağını gezdim serserî
Feryâd u zârımı duyan kalmamış

İlh…

Bu sırada âşığı getiren zat, ağaya baktıktan sonra, canım ağa! Sen de bu adamı biraz sevmezsin, feylesofun ma'nâsı bildiğin gibi değil, pek büyüktür. Sana akıl öğretmek haddim değil ama… dedi. Ağa; neme lâzım. Feylesof olsun, Müslüman olsun bana ne, herîf hem yanık hem erkekçe lâf söylemiş dedi. Ağanın karşısında en ziyâde hürmetkârâne duran imâm efendi, iki dizinin üstünde sallandıktan sonra; siz feylesofun ma'nâsını yine fenâ bilin. Ama o adam kendine mahsûs feylesof dedirtmiş. Ehl-i Allah, kendini aleme fenâ tanıtmazsa mertebesini bulmaz. Hem o Rızâ Efendi, abdestsiz yere basmazmış dedi. Sordular, evet, dedim.

Câ-yı tetkîktir: Biri; fena bildiği feylesof kelimesini Rızâ Tevfîk'in hatırı için büyük bir kelime tanıyor. Biri, feylesofluğunu beğenmese de âşıklığına hayran oluyor. İmam da, hepsinden daha ziyâde bir taassupla kelimeyi fenâ bilmekle beraber Rızâ Tevfîk Bey'e kutbluk yamıyor. Çünkü; Rızâ Tevfîk Bey öyle bir eseriyle Türk'ün rûhuna girmiş ki adamcağızlar her hâle rağmen tebcîli vazîfe bilmiş. Yoksa, bunlar hazretin kara gözlerine tutkun değildi. Ve Anadolu'nun biraz duygusu yükselmiş her yerinde Rızâ Tevfîk'i, yanık, âşık, deli yiğit, emsâlsiz bir Türk şairi tanıyorlar.

Bu canlı misâlle pek güzel anlaşılıyor ki; Türklüğe yine Türklükle ve bir Türk gibi çalışmak lâzımdır. Ayrıca şunu da söyleyelim ki; bugünkü şekliyyetiyle mevcûd olan Türklüğün gayrı ya'nî ibdâ'ı mâl-i hülyâ kabîlinden mutasavver Türklüğü belli bir ocak evlâdı sıfatıyla ben tanımıyorum.

Kozanzâde Cenâb Muhiddin

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.3, nr. 75 – 44, 27
Ramazan 1336 / 6 Temmuz 1918, s. 840 – 842

Türkçenin Galebe ve Muzafferiyyeti

Bir milletin galebe etmesi için lisanında muzaffer olması şarttır. Rusya, birçok milel ve akvâmı temsîl etti. Bir yere girdiği vakit oraya lisânını da idhâle çalıştı. Rus lisânı ihtiyâcât-ı asriyyeye muvâfık bir hâle geldi. Bu dil ile her yeni fikir ifâde, her yeni mazmûn bu lisânla edâ olunuyordu. İngilizce, Fransızca, Almanca hiçbir ibâre-i esâsiyye yoktu ki Moskofçaya kâbil-i nakl ü tercüme olmasın. Rus dili, her münevver ve dânişmendi, hattâ her mütefekkiri elsine-i sâireyi öğrenmeden vâreste bırakıyordu.

Hulûl ve nüfûz, feth ve teshîr, yalnız seyf ile olmaz, lisânla da olur.

Rus irfanının huzûrunda serfürû ederim. Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan , onlardan sonra Rus pek geri kalmaz. Her büyük Rus merkezi, bir de Rus makarr-ı irfânıdır. “Kazan” gibi uzak şehirlerde bile dâr-ül-fünûnlar var.

Rus ilinde çıkan gazeteler, Taymis (Times) lerle kâbil-i mukayesedir. Rusya’nın her yerinde güzel güzel ve pek müfîd mecmûalar çıkıyor. Kadınlar okuyor. Herkes, bir gıdâ’-yı irfân buluyor. İşte bunun içindir ki irfânı kadîm ve yüksek olan Lehistan’dan tutunuz da Kafkasya’nın müteşettit akvâmına kadar sâbık Rusya’nın her yerinde Rusluğa mütemessil ve mütemâyil efrâda tesâdüf olunur.

Biz Türklerin gâye ve maksadımız teâlîdir. Evvel-be-evvel, şu Osmânlı vatanını fethetmeliyiz. İstemiyoruz ki bu kalemler ve dâhilinde bize yabancı efrâd ve akvâm kalsın. Kalırsa, derhâl, Amerika misyonerleri, Fransız propagandistleri, Yahûdi dervîşleri, Alman muallimleri, Avusturyalı ruhbân, İtalyan gayretverleri onları “müşteri” telakkî ederler ve kendilerini irfânen duyururlar. Artık bu “Osmanlı”lar bizden yüz çevirirler. Bunların bize ihtiyâcı kalmaz.

Ermenileri muâheze ediyoruz. Yüzde doksan dokuz haklıyız. Lâkin yüzde bir de haksızız. Lisânen bize bu kadar yakın olan Ermenilere neden lisân ve irfânımızı ta’mîm edemedik? Son zamanlara kadar Ermeni, Ermenicesini bilmezdi. Fakat, birkaç senedir Ermeni Frenkleşiyor, kolaylıkla İngilizleşiyor. Bunda bizim de bir hisse-i taksîrimiz var. Lisânımızı elsine-i mütekâmile idâdına idhâl ve Ermeni’nin havaic-i fikriyyesini edâ ve

îfâ etsek Gregoryan Ermeni, Katolik Ermeni, Protestan Ermeni olduğu gibi bir de Türk Ermeni cemâati türerdi…

Türkçemiz keyf ve hevese, ötekinin berikinin "bon plaisir" ine tâbi' oluyor. Meselâ bir zât-ı muhterem hurûfu ta'dîl hevesine düşüyor. Diğer bir zat-ı muhterem terkîbleri bozuyor. Üçüncü bir zat-ı muhterem Tûrân-ı cezrine (جذروينه)* gidiyor. Garîbi şu ki maârif nezâreti de bu nüfûzlar altında kalıp mektep kitaplarını günün modasına tabi'îyetle tanzîm ettiriyor. Elimize öyle garîp kırâat kitapları, terbiye-i bedeniyye risâleleri geçti ki el-ıyâzü bi-llâh! Ertesi gün o zevât-ı muhtereme ikbâlden düşüyorlar. Meslek de yüzüstü kalıyor. Artık bünye-i milliyye bunlara müsâ'id değildir. Lisân ve millet kendi mâl-ı mütekavvimimiz değildir ki onlara istediğimiz gibi tasarruf edelim. Bugün tabh ve imâl edilen kitapları saklayıp, uzak bir mâzide değil, gelecek sene açacak olursak mahcûbiyyetimizden kızarırız. Bir iki kişiyi memnûn etmek, külah kapmak için o kadar münâsebetsiz yollara gidiyor, zamandan istifâde ile milleti taht-ı ihtikâra alıyoruz ki…

Lisânımızın hukûku! Bir müddeî-i umûmî çıkmalı da bu hukûku müdâfa'a etmeli. Yirminci asırda, Avrupa'nın mültekâsında böyle başıbozuk bir lisân, böyle alaylı bir edebiyat, böyle şîrâzesiz kitaplar, tabansız ve tavansız kütüphâneler… Doğrusu bu bize yakışmaz.

Hükûmet, dört seneye yakın bir tecrübeden sonra bütün mu'dilât ve mu'zamât-ı mesâlihin ancak hürriyetle halledileceğine yakîn hâsıl ettiğinden sansürü ilgâ' etti. Sansür pek fenâ bir şeydi. O kadar fenâ ki, bu sûretle millet, her gün satırlanıyordu. Sun'î bir mutlakiyyet hâsıl olmuştu. Bundan istifâde eden birtakım erbâb-ı ilm ü irfân vardı. Hürriyyet-i matbû'ât bunların işine gelmezdi. Muâheze ve tenkîde dayanamazlardı. O esnâda bunlar kendi menvîlerini yürütmek istiyorlardı. Ma'ârifi inhisâr altına alacaklardı. Lisân kendi mâlikâneleri, edebiyat ba-tapu mutasarrıf oldukları çiftlikleri idi.

Sansür bunlara az gelmiş gibi tahrîkât ile bu mecmûayı da kapattılar. Birkaç ay kârilerilerimize karşı taahhüdâtımızı îfâ edemedik. Her şey kesilebilir, lisân kesilemez.

---

* Tarafımızdan "cezrine" olarak alınmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Sonra, çok şükür, Sadrâzam Talât Paşa, -karihasından- bu risâlenin tekrar intişârına müsâade etti.

Dâr-ül-fünûnumuz Allahlıktır. Maksadımız Dâr-ül-fünûnun imhâ ve ilgâsı değil, irkâ ve i'lâsı iken yazdığımız yazıları, menfaatlerine muvâfık görmeyenler, yine üzerlerimize hücûm ettiler. Bir Celâl Nurî'ye çatalım derken memleketin hürriyetine, meşrûtiyetine, esâsına çatmış oluruz.

Fikir, lisân, temennî etmek için hürriyete, meşrûtiyete muhtaçtır. Hürriyet-i fikriyye ve lisâniyyeye tecâvüz etmek itiyâdı, bize, bizden evvelki devirden mevrûs ve müntakildir. Bırakınız herkes serbest muâhezât ve tenkîdâtta bulunsun! O zaman hiçbir kırık, sakat, nevrestanik meslek dikiş tutturamaz. Hâtır, gönül tahsîsât marifetiyle ileri sürülen mesâlik, o hâtırın, o gönülün, o tahsîsâtın zevâliyle söner. Binâenaleyh bu gibi şeylere tenezzülkâr olmamalıyız.

Arkamızda dört senelik bir devre-i muzâyaka bıraktık. İrfânen çok ziyân etmiş idik. Şu dört senede lisânımız, edebiyatımız pek çok terakkî edebilirdi. Bari bundan sonra cebr-i mâfata bakalım. Madem ki devlet ve milletimiz yeni bir devre-i feyze dâhil oluyor, lisânımızı da aynı ahd-i fevze idhâl etmeliyiz ki terakkiyâtımız ceyyid, tekâmülâtımız metîn ve esaslı olsun. Türkiye düvel-i muazzamadan, Türkçe de elsine-i muazzamadan olmalıdır ve olacaktır. Türkiye ya büyük bir devlet olarak yaşar, ya hiç yaşamaz. Türkçe de, tıpkı, onun gibidir. Ya elsine-i mütekâmile sırasında beşeriyyetin bir âmil-i irfan ve îkânı olur, yâhut sâir lisânlar kendisine galebe eder. Milletle beraber biz de geçer ve göçeriz.

Lisâna ihtimâm aynıyle millete ihtimâmdır.

Celâl Nurî

Âtî Matba'ası ***24 Haziran 918***

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası,c.3, nr. 74–43, 20 Ramazan 1336/ 29 Haziran 1918, s. 813–816

Türkçe Millî Yazı

Türkçe yazının ıslâhı için Paul Fon Yanko tarafından icrâ edilen teklîf

"Mukaddime"

Türkçe yazı eşkâl-i tahrîri i'tibâriyle bir şâheser denmeye sezâdır. Çünkü yazı yazılırken el tabî'î ve rahat bir sûrette oynatılabilir. Binâenaleyh bilâzahmet tahrîre elverişlidir. Kelimeler yekdiğerinden iyice tefrîk ve temyîz edilebilecek bir şekil alır. Ve kelimelerin kısalığı diğer lisânlarda müsta'mel olan istenografi usûlüne pek yakındır.

Maa-hazâ Türkçe yazıya ancak eşkâl-i tahrîri, yani hurûfun şekli ve yekdiğerine sûret-i rabtı i'tibâriyle bir şaheser denilebilir. Yoksa bu eşkâlin bi-l-hassa Türkçe lisânında isti'mâli pek gayr-ı müsâid diye tavsîf olunmalıdır.

Zirâ malûm olduğu vechile Türkçe yazıda öyle harfler vardır ki muhtelif sûretlerde okunmak ve öyle sadâlar vardır ki bî-lüzûm olarak muhtelif harflerle yazılmak lâzım gelir. Misal olarak yedi türlü okunan "elif" (ا) harfiyle beş türlü okunan "kef" (ك) ve aynı sadâyı çıkaran "ze, zel, dad, zı" (ز, ذ, ض, ظ) harfleri irâ'e olunabilir. Bundan dolayı birçok kelimeler muhtelif sûretlerde yazılabilmektedir. Hâlbuki kâideten bunlardan yalnız bir tanesi doğrudur ve yalnız o hâtırda tutulmalıdır. Her ne kadar iki ve hattâ daha fazla tarzda yazılması câiz olan kelimeler dahi varsa da bunlar imlâ husûsunda birtakım tereddütlerden başka bir şey hâsıl etmiyor.

Okunmaya gelince müşkilât büsbütün artıyor. Çünkü her ne kadar kelimelerin birçoğu muhtelif tarzlarda okunabiliyorsa da birkaç türlü okunması caiz olan her kelime okunuşuna göre hemen daima başka bir ma'nâ ifâde ediyor. Ve insan murâd edilen kelimenin ne sûretle okunması lâzım geldiğini keşfetmek için bütün bir cümlenin tarz-ı inşâsını nazar-ı dikkate almaya mecbûr kalıyor.

Bu ahvâl daha başka neticeler de hâsıl ediyor. Meselâ: Tahsil görmüş bir Türk bile bir gazete veyâhut kitapta o vakte kadar tanımadığı bir kelimeye tesâdüf ettiği zaman onun sûret-i telâffuzunu bilemiyor. Böyle bir hâl karşısında bulunan bir kimse

mümkün mertebe sarîh telâffuz işârâtını hâvî büyücek bir lügat kitabına müracaat mecburiyetinde kalıyor. İsm-i hâsslarda vâsıtaya mürâcaattan da hiçbir fayda hâsıl olmuyor. Yazılı bir ism-i hâssa tesadüf edildiği zaman onun sûret-i telâffuzunu keşfetmek ekseriyâ gayr-ı mümkün olur. Bir de adres kitaplarında bir kimsenin ismi ancak bin müşkilât ile bulunabiliyor. Çünkü elinizdeki adres kitabında aradığınız ismin Türkçe imlâ ile nasıl yazıldığı kat'i olarak bilinemez.

Bütün bu müşkilât çoktan beri ma'lûmdur, fakat son zamanlarda Türkçe'nin ticaret ve munâkalâtta isti'mâline ihtimâm edildiğinden beri Türkçe yazıda görülen bu su'ûbetler daha ziyade hissolunmaya başlamıştır. Yazının güçlüğünden dolayı yerli etfâl ile yetişmiş ecnebilerin lisân-ı mahallîyi tahsîl husûsunda pek ziyâde müşkilâta ma'rûz kalmalarından ve hattâ o lisâna vâkıf olanların bile müşkilât-ı mezkûreden kurtulamamalarından Türk milleti için ne kadar zararlar tevellüd ettiği anlaşılmış ve bu hâle bir çâre bulmak maksadıyla bazı teklifler de vâki' olmuştur.

Bu vâdîde sarf-ı mesâî eyleyenler miyânında bazıları Lâtin hurûfunun kabûlünü teklîf etmişlerdir. Latin hurûfu Türkçe lisânının hutût-i savtiyyesine lâyık-ı vechile tatbîk edilir ise Türkçe'nin tahsîli pek ziyâde sühûlet kesb etmiş olacaktır.

Fakat ma'ât-teessüf şimdiki Türkçe yazı terk edilecek olursa onun şâyân-ı hayret olan cevherini de terk etmek lâzım gelecektir.

Avrupa lisânlarında müsta'mel olan Lâtin hurûfu o kadar ağır yazılmaktadır ki yalnız nutukların zabtı için değil betâ'etle îfâ edilen yazıcılık herhangi bir yerde kolaylaştırılmak istenmiş ise de orada kullanılmak üzere istenografi usûlleri ihdâs olunmuştur. Bu istenografi usûllerini isti'mâl edebilmek için büsbütün yeni bir yazı öğrenmek ve hurûfun yekdiğerine rabtına mahsûs olan husûsu ve ekseriya muğlak kavâidini ve birçok ihtisârlarını hâtırda tutmak lâzımdır. Bütün bunların öğrenilmesi uzun bir zamana mütevakkıftır. Halbuki Türklerin istimal ettiği yazı muhtasar olması itibariyle istenografilerin birinci derecesine vâsıl olmuştur. Şayed alâmât-ı fârikada hedef edilecek olursa Türkçe yazı daha ziyâde ihtisar edilmiş olacak ve kelimeler alâmât-ı fârikanın hazf edilmesine rağmen eşkâl-i mümeyyizeleri sayesinde yine okunaklı olarak kalacaktır.

Demek ki Lâtin hurûfunun fevâ'id-i azîmesi Türkçe yazının dahi azîm olan muhassenâtının gâib edilmesiyle satın alınabilecektir. Bu mübâdelenin bir menfaati mu'cib olacağı hemen hemen söylenemez.

Diğer birtakım ıslâhât teklifâtı da şimdiki Türkçe yazıyı ele almakta ve yazının öğrenilmesini teshîl için onu az çok esâslı tadîlâta tâbi' tutmaktadır.

Şimdiye kadar buna dair işitilen teklîfâtı mevzû-i bahs etmek pek uzun sürer. Onun için kısmen kendi usûlümde terakkî eylediğim bazı nevâkısı irâ'e eyleyen ve kısmen de bu ıslâh-ı hurûf teklifâtının ba'zısında müşâhede edilen şayân-ı dikkat evsâf-ı haseneyi ileri süren birkaç mülâhaza ile iktifâ eyleyeceğim.

Tekliflerin kısm-ı a'zamında, yazının teshîl edilmesi için şimdiki hurûf-ı muttasıla bırakılarak hurûf-ı munfasılaya mürâcaat edilmektedir. Lâtin, Yunan ve İslav hurûfâtında görüldüğü gibi her bir harfin diğerinden ayrı olarak yazılması teklif edilmektedir. Şekiller matlûba muvâfık bir surette intihâb edilmişse hiç olmazsa matbaa hurûfu için buna karşı bir itiraz serd olunamaz. Halbuki bütün bu hurûf mucitleri bi-l-cümle harfleri tamamen veyahud takrîben aynı cesâmette yapmak hatasına düşüyorlar. Bunun neticesinde kâri' bütün bir kelimenin şeklini bir nazarda ihâta edeceği yerde tekrar tekrar her bir harfin şeklini teşhîse mecbûr kalıyor, demek ki hurûf-ı munfasıla sayesinde yalnız kari'nin en ibtidâ'î kısmı yani talebenin hurûfu yekdiğerinden tefrîk eylemekle meşgûl bulunduğu zamandaki müşkilât kolaylaştırılmış oluyor. İş okumak derecesine geldik de bütün bir kelime şeklinin ihâta edilmesi lâzım geldiği takdîrde böyle bir tarz-ı tahrîr suhûleti değil bi-l-akis suûbeti mûcib olacaktır. Tamamen veya takrîben aynı cesâmette olan bu yeni matbaa hurûfu Lâtin ve Yunan hurûfundan bile geri kalmış olacaktır. Zira Yunan ve Lâtin hurûfunda küçük harfler ile satırdan yukarı ve aşağı yazılan harfler arasında mukayyed farklar vardır. Ve kelimeler yekdiğerinden daha iyi tefrîk edilir. Birçok aynı cesâmette bulunan harflerden mürekkeb olan ve esnâ-yı kıraatte insanı yoran Rus hurûfu ise böyle değildir.

Teklîf edilen usûller miyânında pek şayân-ı dikkat olanı hakîkaten "Ordunun yeni elifbâsı"dır. Bu usûl hakîki Türk hurûfunu kabul ettiğinden esâsen okumak bilen Türklerin bu hurûfu yeniden öğrenmeğe ihtiyaçları yoktur.

Bir de bu harfler hemen hemen muhtelif cesâmettedir ve kelimelerin eşkâli diğer usûllerde olduğu gibi güçlükle ihâta edilmeyecektir. Şu halde bu yeni usûl ondan evvel teklîf edilen usûllerde görülen iki hatâdan berî bulunuyor. Fakat ma'âtteessüf bu usûlün de el yazısı birçok munfasıl harflerden dolayı betâetle yazılabilir.

Çünkü bu yeni usûl Türk hurûfunun dört türlü yazılan şeklinden en geniş ve zamanca en uzun olanını yani hurûf-ı münferideyi intihâb eylemiştir. Onun için okumak bilen Türkler bu yeni usûlün her harfini tanımakla berâber kelimeleri ancak heceleyerek çıkarabilirler. Ve müddet-i medîde ta'lîm etmeden onları suhûletle okuyamazlar.

Bir de el yazısında bu münferid harfler arasında, esnâ'-yi tahrîrde kendi kendisine rabtiyyeler hâsıl olmasının da önü alınamayacaktır. Bu ise şimdiye kadar gayr-ı ma'lûm ve hem de bugünkü rabtiyyelerinden daha uzun ve daha gayr-ı muvâfık birtakım şekillerin husûlüne sebebiyyet verecektir. Şu hâlde mübtedî için matlûb olan sühûlet te'mîn edilmeden tarz-ı tahrîr nokta-i nazarından şimdikinden daha gayr-ı müsâid bir yazı ihdâs edilmiş olacaktır.

Her ne kadar bu usûl tarz-ı tahrîr i'tibâriyle gayr-ı müsâid ise de savt nokta-i nazarından doğru bir yol ta'kîb etmekte ve bu cihetten maksûd olan gâyeye vâsıl olmaktadır. Çünkü yeni elifbâ her bir sedâ için ayrı bir harf kullanıyor ve bunu yeni işâretler îcâd ederek değil evvelce mevcûd olanlara fârika alâmetleri ilâve ederek yapıyor. Bu sûretle yazıda kelimelerin şekillerine muhâlif ve binenaleyh Türk gözüne uymayan yeni hiçbir yabancı işâret görülmemelidir. *

Bütün bunlar taklîde şâyân esâsâttır ki ben dahi kendi usûlümle ta'kîb ediyorum.

---

* Asıl metinde "görülmelidir" şeklindedir. Basım hatası olduğu düşünülerek "görülmemelidir" biçiminde alınmıştır.

Bugünkü Türkçe yazının yerine kâ'im olmak üzere tertîb edilen usûllerden mâ'adâ resmî Türkçe imlâyı değiştirmede sırf Türkçe yazının öğrenilmesini teshîl maksadıyla yapıldığı için esas i'tibâriyle "metod" dan başka bir şey olmayan iki nazariyeyi de mevzû-i bahs edeceğim. Bu nazariyelerde dahi bilâhare terk edilen ve fakat hîn-i isti'mâllerinde yeni bir yazı usûlüne müşâbeheti olan muvakkat işaretler ihdâs ediliyor.

Bu "metot"lardan biri "Türkçe elifbâ A.Ş" ve bazı Türk mekteplerinde müsta'meldir. Bu "metot" ta kelimelerin şekl-i aslîsi muhâfaza ediliyor ve muhtelif tarz-ı telâffûzlarını ta'yîn etmek için, " ك, و, ى" (kef, vav, ye) harflerine husûsi işâretler vaz' ediliyor. Bu sûretle esnâ'-yı kırâatta hâsıl olan bazı tereddütler izâle ediliyor. Fakat hepsi değil çünkü şimdi hurûf-ı savtiyyenin hiç yazılmadığı yerlerde bu işaretler irâe olunmadığından meselâ "كل" gibi kelimeler bugünkü yazıda olduğu gibi muhtelif sûretlerde okunuyor ve " بالق,چيلك,كوچك " (balık, çilek, küçük) gibi kelimelerde ikinci sadâ-yı harfin nasıl okunacağı bilinmiyor.

Mübtedinin kırâatını teshîl husûsunda diğer bir kitap daha ileri gitmiştir. Mezkûr kitap İstanbul'da Sancakçıyan tarafından neşr edilen Mustafa Fâ'ik Bey'in yeni usûl resimli elifbâsıdır.

Bu kitapta " ك, و, ه, ى" (kef, vav, he, ye) harflerinin tarz-ı telâffuzu tefrîk için vaz' edilen işaretlerden mâ'adâ bugünkü yazıda mefkud olan yerlerde sadâlı harflerin tarz-ı telâffûzu da irâe olunuyor.

"Ne" kelimesinde sadâ-yı harfin bulunması lâzım gelen mahal bir " ء " (hemze) işaretiyle gösteriliyor. Bu sûretle " بكلمك,پك,پكمز,پلتك " (peltek, pekmez, pek, beklemek) kelimelerindeki sadâlı harfler kelimenin şekl-i aslîsi değiştirilmeden iyice irâe edilmiş oluyor.

Halbuki "و" (vav) harfi ve " ء " (hemze) işâretiyle hâsıl olan dört türlü sadâlı harfe gelince iş değişiyor. " حرمت " (Hürmet) kelimesinde ilk sadâlı harfi gösterebilmek için öyle bir "و" (vav) işâreti yazmak lâzım geliyor. Demek ki kelimenin şekl-i aslîsi

değiştiriliyor ve talebe, bilâhare okunması lâzım geleceği bir şekl-i kelimeye alışmış oluyor.

Eşkâl-i kelimâtın şekl-i resmîsi değiştirilmeden ıslâhât yapmak istenirse bundan hâsıl olacak gayr-ı kâbil iftihâm-ı müşkilât her iki "metod" için gösterilen yukarıdaki misâllerle anlaşılıyor: Telâffuz işârâtı ya nâtamam kalıyor veyahut bilâhare terk edilmesi lâzım gelecek eşkâl-i kelimât husûle getiriyor.

Bunun önü esaslı bir ıslâhât icrâsıyla alınabilir. Bu ıslâhât ise bir taraftan tarz-ı telâffuzun tamâmen gösterilmesinden, diğer taraftan yeni tarz-ı tahrîr, kelimâtın harf-i mübtedî için bir şekl-i muvakkat olarak değil nihâyet sûret-i kat'iyyede resmî yazı olarak telakkî edilmesinden çekinilmezse mevki-i icrâya vaz' edilebilir.

El-yevm mevcût olan nevâkısı izâle için ihdâs edilecek yeni yazıda yeni hatâlara düşmemek için şimdiki yazının eşkâl-i tahrîri i'tibâriyle hâiz olduğu fevkalâde muhassenâtı muhafâza ve fakat bundan mâ'adâ âtîdeki şerâ'iti de îfâ eylemek lâzımdır.

1. Yazılan herhangi bir kelime yalnız bir sûrette okunabilmelidir.
2. Telâffuz edilen her bir kelime yalnız bir sûretle yazılabilmelidir.
3. Doğru okuyup yazabilmek için harflerin tarz-ı telâffuzunu ve birkaç muayyen kâideyi öğrenmek kifâyet etmelidir.
4. Yeni yazı şimdiki yazıya mümkün olduğu kadar yaklaşmalıdır.

Bu son kâidede tabî'î yalnız Türk usûl-i tahrîri esâsât-ı umûmiyyesinin muhâfaza edilmesi mevzû-i bahs oluyorsa yeni yazıdaki eşkâl-i kelimâtın şimdiye kadar mu'teber olan usûl-i tahrîrden mümkün olduğu kadar az inhirâf edilmesine de çalışılması matlûb bulunuyor. Böyle bir usûlün tanzîminde şu fikir ta'kîp edilmelidir ki yeni yazı Türkçe lisânına vâkıf olan biri tarafından suret-i mahsûsada tederrüse lüzûm hissedilmeden okunabilsin.

Bu maksada vâsıl olmak için işârât-ı esâsiyyeyi şimdiye kadar ne sûretle isti'mâl edilmiş ise öylece muhâfaza ettim. İçlerinde bî-lüzûm olan bazılarını kaldırdım. Fakat yeni işârât-ı esâsiyye vaz'eyledim. Tefrîk ve temyîze hâdim olmak üzere şimdi dahi

müsta'mel olan noktalardan istifâde ettim. Ve onlara bugünkü yazı için yabancı olmayan iki işâreti ilâve eyledim. Bu işâretler alt alta konmuş iki nokta ile küçük bir "٧" (yedi) rakamına müşâbih bir "٧" (yedi) işâretinden ibârettir. Bunların her ikisine de hattat yazılarında tesâdüf edilir. Üst üste olan noktalar yan yana yazılan noktaların yerine ve "٧" (yedi) işareti ise harf-i ziynet makâmında kullanılır. Ben her ikisini de o sûretle isti'mâl ediyorum ki yazıya aşinâ olan bir Türk o iki noktayı yan yana ve "٧" (yedi) işâretini de kaldırmış olarak görse dahi kelimeyi tanıyabilsin. Bu usûl-i tahrîrin Türkler tarafından sarfedilen mesai-i milliyet-perverâneye ezher cihet hâdim olmak için tertîb edildiğini nazar-ı dikkate alarak ona:

Türkçe Millî Yazı

nâmını veriyorum.

Bu yazı sayesinde telaffuz ve tahrîr edilen bir kelimeden yalnız bir ma'na çıkmasını temin ettiğim gibi yazısı olan Türkler bu yeni yazıyı da mevcûdiyyetinden haberdâr olmadıkları halde bile okuyabilmektedirler. Bu gaye-i istihsâle muvaffak olduğumu ekseriyyetle yaptığım tecrübeler te'yîd etti.

Onun için bu yeni Türkçe yazıyı mehâfil-i â'idesine tevdî' eylemekle Türk milleti'ne bu sûretle bir hizmette bulunduğumu ümit ediyorum.

Dostum " Sofoklisî Hüdâverdioğlu" nun işbu eserin tanzîminde ibrâz ettiği kıymettâr mu'âveneti takdîr etmeden sözüme nihâyet vermeyeceğim. Mûmâ-ileyh tertîb ettiğim fikirleri, ekseriyâ bazı tashîhâtı intâc eyleyen ve bu miyânda "٧" (yedi) işâretinin isti'mâline sebebiyyet veren sert ve fakat hayr-hâhâne bir tenkitten geçirdi, bundan mâ'adâ şimdiye kadar bu bâbda vukû' bulan neşriyyâtı tedârik etmek ve toplanması lâzım gelen misâller için fıkralar yazmak lütfûnda bulundu. Bütün bunlar için kendisine en samîmi teşekkürâtımı takdîm ediyorum.

Dersaadet: Paul Fon Yanko

[Mösyö Fon Yanko’nun bu husûsa dair tedkîkât ve tetebbu’âtını hâvî tanzim etmiş olduğu eser derdest tab’ ve temsîl olup karîben Almanca olarak “Laybsig” (Leipzig) müzehânesi müdürü Doktor “Şeram” tarafından Laybsig’de (Leipzig) tab’ edilmekte olan nâmındaki risâle ile meydân-ı intişâra vaz’ edilecektir. Fakat bundan mâ’dâ hakkıyla Türkçe olarak dahi neşr olunup vukûf-ı tâm ile beyân-ı fikir edilebilmesi için bi-l-cümle mehâfil ve makâmât-ı â’idesine takdîm kılınacaktır.]

Paul Fon Yanko

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, c.5, nr. 94,
11 Safer 1337 / 16 Teşrîn-i Sânî 1918, s. 1143 – 1148

METİN İNCELEMELERİ

BİRİNCİ BÖLÜM:

DİL YAZILARI

Celâl Nurî, "İcâd-ı Kelimât ve Telâkkî-i Amme" adlı makalesinde, bir dilin nasıl teşekkül ettiğini, daha sonra bu kadar istikrarla tüm halkın kullanımına nasıl karıştığını ve halk tarafından nasıl benimsendiği konusunu irdeler.

"Süleyman Çelebi'nin "**Mevlid**"i, Homeros'un "**İliada**"sı, Firdevsî'nin "**Şehnâme**"si birer demirbaş eserdir" diyen, Celâl Nurî, bunların niçin birer şaheser olduğu konusuna da merakla yaklaşır. Bizim klâsik dediğimiz, gerek Türk edebiyatındaki, gerekse Batı edebiyatındaki en üst mertebede görülen eserler, oraya nasıl ulaşmışlar da diğerleri ulaşamamıştır? meselesi Celâl Nurî tarafından, merak konusu olmaya devam eder.

Bir eseri değerli veya değersiz yapanın, halkın zevki olduğu, bu eserin değerini ölçen, onun ayarı haline gelen halkın tabiatı, mizacı olduğu kanaatinde olan Celâl Nurî, kelimelerin de aynı kantarda tartıldıklarını belirtir. Celâl Nurî, bu konuya şöyle açıklık getirir:

Her dilin bir oluşum devresi vardır. Bu durumda, icat edilen kelimelerin pek çoğu hazmedilir. Ancak öyle bir zaman gelir ki, o dilin doğduğu andaki durumuyla kullanıldığı andaki durumu tamamıyla birbirinden farklıdır.

Türkçe, gelişimini çoktan tamamlamış bir dildir. Bu Osmanlı'dan önce Selçuklular zamanına kadar giden bir dönemdir. Bundan dolayı bugün, Türkçe'ye istediğimizi serbestçe kabul ettirmemiz mümkün değildir. Yeni kelimeler, yeni terkipler, kolayca hazmedilmeyebilir.

Celâl Nurî, tecrübeli kalemlerin, sürekli yeni kelimeler türettiğini ancak bu kelimelerin halkın kabul süzgecinden geçtikten sonra kullanabileceğini bir kez daha vurgular.

Arapça, ilim ve fen alanında önemini yitirdikten sonra, Türkçe'nin de kendini iyileştirip, yenileştirmekte güçlük çektiğini açıklayan Celâl Nurî, İskandinav lehçelerinin, hatta Bulgarcanın bile bu konuda dilimizden daha talihli olduğu fikrini taşır.

Arka ve ön edatların Fransızca'da kelime türetmede etkisinin yoğunluğundan bahseden Celâl Nurî, aynı durumun Türkçe'ye uygulanmasının mümkün olmadığından, çünkü dilimizin bu tarz yeniliklere uygunsuzluğundan dolayı Türkçe'nin Arapça ve Farsça'dan faydalanmaya devam edeceği kanaatindedir.

Celâl Nurî, Türkçenin gramer ve sentaks yönünden düzenlenmesi ile ilgili fikirlerini "Türkçemizin Havâic-i Sarfiyye, Nahviyye, Beyâniyye ve Bedî'iyyesi" adlı makalesinde şöyle dile getirmiştir:

Türk dilinin sarfı ve nahvi konusunda Cevdet Paşa, Ahmed Rasim Bey, Şeyh Vasfi Efendi, Ali Nazima Bey, Hüseyin Cahid Bey, Ahmed Cevad Bey gibi isimler çalışmalar yapmış ancak bu çalışmalar yeterli olmamıştır. Çünkü bir lisan için sözlük ne kadar gerekliyse, bir sarf kitabı da o kadar gereklidir.

Gramer konusunda hâlâ ikilemler yaşanmakta olduğu fikrini taşıyan Celâl Nurî, meselâ "dir" bir edat mıdır yoksa bir kip mi? sorularını sorarak, böyle bir ikilemde kalmanın zenginlik değil fakirlik olduğunu belirtir.

Celâl Nurî, konuyla ilgili olarak şunları söyler: Dil gittikçe sadeleşiyor. Sarfiyye ve nahviyye kuralları değişiyor, yerine yenileri geliyor. Ancak bu durum yeni sorunları doğuruyor. Şöyle ki, bir fıkraya, bir münekkidin doğru veya yanlış demekte güçlük çekmesi hoş karşılanacak bir durum değildir.

Bir kavramı karşılayan kelimenin Arapçası, Türkçesi ve Farsçası olabilir. Bir muharririn bu tarzdan herhangi birini kullanması esnasında onu kınamamız yanlış olur.

Bir dilin belli bir gramere sahip olmamasının, o dilde anarşi doğuracağını belirten Celâl Nurî, sarf, nahiv, beyan ve bedî'inin kurallar altına alınıp yazıya aktarılması gerektiğini söyler. Aksi takdirde müahiz ve münekkidler, görevlerini yerine getiremezler.

Yazar, dilimizin tarihinin meçhûl olduğundan bahsederek, Fransa'da Fransızca'nın tarihine dair ciltlerce eserler verildiğini belirtir.

Ona göre dilimiz, ilk önce nahiv açısından bir araştırmaya muhtaçtır. Nahiv, bir dilin kadrosudur. "Lisânımız evvelâ nahven biraz tedkîke muhtaçtır. Nahiv, bir dilin kadrosudur. Bu çerçeve selâmet-i tâmme ile yapılmalıdır ki onun içine kelimâtı dolduralım." (s. 135). Bunun dilimiz için fark edilmesi gereken bir noksan olduğunu aktaran Celâl Nurî, aydınlarımızın belli kaideleri benimsemediklerinden şikâyetçidir. Eğer aynı durum Fransız veya Alman ediplerinde görülse, yani bu milletlerin ediplerinden biri, sarf veya nahiv hatası yapsa, ertesi sabah bütün basın, edipler vs. kahkahayı ayyuka çıkarırlar.

Celâl Nurî bu duruma şöyle bir çözüm önerisi getirir: " Sarf ve nahiv i'tibariyle bize neler lâzım; ne kadar kelimeye muhtâcız: terkîbâtın ne kadarı fazladır? Bu hutût-ı umûmiyyeyi çizmeliyiz ki ona göre ne kadar ne gibi malzeme-i lisâniyyeye müftekır olduğumuz tezâhür etsin"(s. 135)

Filologlarımızın en önemli eksiğinin dilimizi Arapça, Farsça veya Batı dilleri ile mukayese etmeleri olduğu tespitinde bulunan Celâl Nurî, gereksiz hayallerle, katmerli cümlelerle uğraşmaktansa Türk dilinin sarfı ile ilgilenmeleri gerektiği üzerinde durur.

İsmâîl Hâmi de "Lisân ve Devlet" adlı makalesinde genel anlamda dil ve o dilin konuşulduğu devlet arasındaki bağlantıyı açıklar:

Lisan ve o lisanın menşei olan coğrafya iç içedir. Her devlet hattâ her millet yaşadığı coğrafyaya göre bir dil meydana getirir. Bunun için aynı dil içindeki şiveler, iki ayrı devletin diliymiş gibi farklı olabilir. Eskiden Yunanca ile Bizansça arasındaki yoğun fark da göz önüne alınırsa, lisan milletten ziyade devletle alâkadardır.

İsmâîl Hâmi, İngiltere İngilizcesi ile Amerikan İngilizcesinin iki ayrı dil kadar birbirinden farklı olduğuna dikkat çekerek, insanın mekân değişikliği yaptığında, dil değişikliği de yapmış olduğunu söyler. İsmâîl Hâmi bu duruma bir örnek daha verir:

Fransızların konuştuğu Fransızcayla, Belçikalıların konuştuğu Fransızca apayrıdır. Fransızlar ve Belçikalılar arasında bariz bir lehçe, telâffuz ve üslûp farkı vardır.

Buna göre dilimiz, Türk dil ailesinden Osmanlı Lehçesi demektir. Yani Türkçenin Osmanlıcasıdır.

"Tasnîf-i Elsinede Türkçe Hangi Sınıf Lisândan Ma'dûddur" adlı makalesinde Enver Bey, Türkçeyi sınıflandırmış, Türkçenin hangi tür lisanlardan olduğunu belirterek akraba olduğu dil ailelerini tasnif etmiştir.

Öncelikle Avrupalıların dil aileleri ile ilgili yaptığı sınıflamadan bahseden yazar, bu sınıflamada birbirine yakın olan Türkçe ve Farsçanın ayrı dil ailelerine aitliğinin belirtildiğini, ayrıca Arap dilinin de Avrupa dilleri ile aynı gruba dahil edildiğini söyler.

Bu yargıyı reddeden Enver Bey, iki dil grubunun mevcut bulunduğunu, bunların da harf ve hece sistemine dayanan dil grupları olduğunu söyler. Buna göre Türkçe, hece sistemine dayanan dil grubundan olduğu gibi Sanskritçe, Farsça, Yunanca, Latince ve bütün Avrupa dillerinin bu gruba girdiğini belirtir. Daha sonra Farsça ve Türkçenin ortak yönlerini ortaya koyar.

Türk dilinin etimolojisine de değinen Enver Bey, diğer dillerle ortak kullanılan kelime köklerinden örnekler vererek Türk dilinin diğer dillere etkisini belirtir.

Paul Fon Yanko'nun "Türkçe Millî Yazı" adlı, makalesi, Türkçenin yazımı ve okunması sırasında ortaya çıkan problemleri ve bunların çözümünü içermektedir.

Yazara göre, Türkçe yazı (Arap harfli Türk yazısı), bir şaheser denmeye lâyıktır. Çünkü yazı yazılırken el, tabîi ve rahat bir şekilde hareket ettirilebilir. Kelimelerin kısalığı da stenografi usûlüne yakındır.

Ancak Türkçede öyle harfler vardır ki, çeşitli şekillerde okunur ve yazılır. Meselâ "elif", harfi yedi türlü, "kef" harfi beş türlü okunur. Bundan dolayı da pek çok

kelime, çeşitli şekillerde yazılabilir. Ancak kaide olarak bunlardan yalnızca bir tanesi doğrudur ve okuma ile yazma esnasında da ancak o kullanılmalıdır.

Yazar, Türk dilinde, okuma ve yazma esnasında ortaya çıkan bu problemlerin giderilmesi için bazı tekliflerde bulunur. Bunlardan ilki, Latin harflerinin kabûlüdür. Ancak Latin harflerinin yazımı ağırdır, yazım süresini uzatır. Bunun için yeni stenografi usulleri bulunmuştur. Bu harfleri ve kuralları öğrenmek hem zahmetlidir hem de zaman alıcıdır. Bir diğer yenileşme teklifi ise, mevcut yazının ele alınması ve onun onarılmasıdır. Ancak bu da yeterli bir ıslahat çalışmasından uzaktır. Türk dilinin köklü değişimi ve yenileşmesi için önerilen başka bir teklif de Urdu dilinin yeni alfabesidir. Fakat bu dilin harflerini, el yazısı ile yazmak güçtür. Kezâ Yunan ve Lâtin harflerinde her ses için ayrı bir harf kullanılacağından, bu harflerin öğrenilmesi ve kullanılması türlü zorluklara yol açacaktır.

Bu duruma engel olabilecek çözümlerden biri ünlü harflerin belirginleştirilmesi için "hemze" işaretinin kullanımıdır. Ancak bu da köklü ve yeterli bir çözüm olmaktan uzaktır.

Sıralanan zorlukların ortadan kaldırılması için dört maddelik teklifte bulunan yazar, bunlar uygulandığı takdirde Türkçenin okunuşu ve yazılışında aksaklıklar olmayacağı gibi, mananın da doğru anlaşılacağını dile getirir.

1- Yazılan herhangi bir kelime ancak bir suretle okunmalıdır.
2- Telâffuz edilen bir kelime, ancak bir şekilde yazılmalıdır.
3- Doğru okuyup yazmak için, harflerin telaffuz tarzını ve birkaç belli kuralı öğrenmek gerekir.
4- Yeni yazı, kullanılan mevcut yazıya yaklaştırılmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM:

EDEBİYAT YAZILARI

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nda, genel olarak edebiyatla ilgili; edebiyatımızın gidiş yönü, edebiyatımızın millileşmesi, İran edebiyatının edebiyatımız üzerindeki etkisi, hakiki bir edebiyata nasıl sahip olabileceğimiz konularına yer verilmiş, veya bu konularla ilgili mevcut bilgiler tenkit edilmiştir.

Celâl Nurî, "Edebiyatımızın Veche-i Azimeti" adlı makalesinde edebiyatımızın eski edebiyatın etkisi altında olduğunu söyler ve edebiyatımızın gidiş yönü hakkında, olan ve olması gerekenleri okuyucuya aktararak makalesine şöyle devam eder:

" Garb edebiyatını iktibâs edenler ziyadesiyle tasallüfe meyyâldirler: "Renan" tarzı gibi metîn ve fasîh, selîs ve belîğ bir üslûb henüz üdebâmızca ittihâz edilmedi. Kezalik Ten (Taine) varî, sağlam, câbecâ letâif ile ârâste, biraz fennî bir vâdi de taklîd olunamadı. Bunun gibi Lord Mak Ule (Mac Aule) yolunda, musahabe kılıklı, tatlı bir lisân ile efkâr-ı tarihiyye ve felsefiyeyyi de ifade edecek bir edibimiz de çıkmadı. Erbab-ı kalemimiz "cehd-i ekall" kanunu mûcibince sehli't-taklid olan vâdilere ehemmiyet verdiler. Kırık cümleler, mülevven fikirler, nâ-me'nûs ifadeler, sakat fikirler, sakîm hisler, biraz "empresyonizm"i andırır tasvirler, olduğu gibi intihâl edildi. Bunlar edebiyât-ı Garbiyye değil onun döküntüleri veya tortularıdır. Bunların fevkinde hâlâ bir siyaset-i edebiyeye sâhip olamadık. " (s.57–58)

Batı edebiyatından, Seneca, Renan ve Anatole France gibi isimlerden örnekler veren Celâl Nurî, dili iyi kullanma ve üslûbun birleşmesiyle muhteşem eserlerin ortaya çıkabileceğini ifade eder ve aydınlarımızı süslü, gösterişli ve gereksiz ayrıntılarla donatılmış eserleri hakiki bir sanat eseri saydıkları için eleştirir. Oysa Batı aydını bir-iki çizgiden ibaret bir kroki ile, bir heykel ile hattâ bir yemek sofrası ile "sanat" seviyesini yakalayabilir.

Celâl Nurî'ye göre bizim edebiyatımızda köklü yer tutan, birkaç sanatçının eseri dışında sadece "tecrübe" derecesinde kalan eserler ortaya konmuştur.

Yazarın, edebiyatımızın gerçek bir edebiyat haline dönüşmesinden anladığı ise, Batı edebiyatçılarının ortaya koyduğu önemli eserler gibi eserlerin kaleme alınmasıdır.

Celâl Nurî, işte o zaman hem dil, hem edebiyat, hem de medeniyet ve hattâ siyasette kurtulmuş sayılacağımız fikrini savunur.

Celâl Nurî, "Edebiyat İlmi" adlı makalesinde, edebiyatın ve edebiyatçının özelliklerinden bahseder. Celal Nurî, edebiyatın bir ilim olduğunu ve bu ilmin, eğitimli, işin ehli kişilerce icra edilmesi gerektiğini belirterek devam eder:

"İddi'âmızı tekrar edelim: Bulunduğumuz şu 1917 senesi içinde ulûm-ı edebiyyeye, edebiyat-ı umûmiyyeye vâkıf olmayan bir edîbin, hattâ -sadece- şairin; "konservatuvar" dan geçmeyen bir hânendenin; "atelye" lerde, üstâd huzurunda taallüm etmemiş, mümarese görmemiş bir artistin muvaffak olabilmesi pek, pek, pek meşkûktur."(s.184)

"Fünûn beyne'l-mileldir, edebiyat ise, beyne'l-milel olmamakla berâber, usûl ve kavâ'id-i umûmiyye i'tibâriyle her yerde birleşiyor. Geçen gün, Osmanicher Lloyd refîkimiz de üstâd-ı mûsiki "Lanke" nin muhtelif mûsikilerin reng-i millî ve husûsîlerini aslâ inkâr etmemekle berâber dünyâda mûsiki - vâhid - dir diyordu. Muhterem mûsiki-şinâsın bu fıkrasını tazmîn edelim: Muhtelif edebiyat(lar)ın reng-i millî ve hususîlerini aslâ inkâr etmemekle beraber dünyada edebiyat da - bir - dir. Yani beşeriyet-i mu'âsıraca kabûl olunmuş edebiyatın hutût-ı umûmiyyesininin hâricine çıkılırsa meydana konacak âsâr biraz safderûnâne olur."(s.184)

Celâl Nurî, pek çok edebiyatçımızın, henüz akla uygun, gerçek bir edebiyatın varlığından bile habersiz olduğu, her tarafı süslenmiş, renklendirilmiş, ancak belli bir kesime hitab eden edebiyatın gerçek edebiyat olamayacağı kanaatindedir.

Celâl Nurî, sonuç itibariyle edebiyatımızın, donanımsız ve iflâs etmiş olduğunu söyleyerek edebiyatımızla tecrübeden uzak, amatörce oynandığı inancında olduğunu belirtir. Çünkü edebiyat, sanılandan daha ciddi, ifadesi güç, muhafazalı ve geniştir. Reşâd Nurî ve Kozanzâze Cenâb Muhiddîn, millî edebiyat nedir? Mevcut edebiyatımız millî midir? Dil ve ilham nasıl millî olur? gibi sorulara makaleleri ile cevap vermiş ve bu sorulara daha önce verilmiş cevapları bazı yönlerden tenkit etmişlerdir.

Reşâd Nurî, "Edebiyat-ı Milliyye Mes'elesi"-1* adlı makalesinde Servet-i Fünûncular ile yeni edebiyatçılar arasında oluşan eski-yeni tartışmasının farklılaşarak iyice alevlendiğini, evvelki edebiyatçılardan eskiyi savunanların, Arap ve Acem edebiyatlarının devamını doğru bulurken, karşıt düşüncede olanların Batı edebiyatının adım adım takibinin doğru olduğu kanaatini taşıdıklarını belirtir ve bu konudaki düşüncelerini şöyle aktarır:

"Evet, edebiyat millî olmasın diyen yok… Yalnız "milliyet" kelimesinde edebiyatta asıl "milliyet" ne olmak lâzım geleceği noktasında uzlaşamıyorlar… Zâten "milliyet" gibi "millî edebiyat" gibi pek mücerred ve umumî kelimeler, birçok tâli fikirlerin mahfazasıdır. Böyle kelimeleri kullanarak konuşanlar, çok kere aynı şeylerden bahsediyorlar vehmine kapılırlar… Halbuki mütekellimin bütün gördüklerinin, düşündüklerinin, okuduklarının, hülâsa bütün mâzisinin, o pek şahsî müddaharâtını hafî bir cereyan ile dimağından geçirerek tahassüne, tahayyülüne, muhâkemesine o andaki reviş ve husûsiyetini veren kelime, karşısındakinde büsbütün başka bir silsile-i efkâr ve temâyülât uyandırır. Çünkü aynı kelimenin ihtivâsı muhâtab için büsbütün başka müktesebât ve ma'lûmâtın, başka bir yaşayışın ve anlayışın mevlûdüdür ve karşılaştırdıkları büsbütün başka âlemlerin etiketlerinin bir olmasından ihtivâlarının da bir olmasına hükmederek, bu kadar sade noktalar üzerinde anlaşamamalarına şaşarlar. Halbuki anlaşmak müşkülâtı sade bunda da değil…Çünkü her iki taraf sonuna kadar i'tidâl ve sükûn ile, içine hakîkat endişesinden gayrı bir âmil girmemiş bir gayret ve niyetle çalışsa, amelî bir fâ'ide te'min edecek kadar olsun anlaşabilirler…Böyle münâkaşaların bir kânûn kuvvetiyle hükümrân bir sıfatı vardır. Mübahese başladığı gibi mevzu' ve maksadı unutulur.Her çihbâd âbâd karşısında gibi susturmak arzusundan başka bir şey kalmaz.Vasattan, hadd-i i'tidâlden ne kadar ayrılmayalım deseniz, yapamazsınız.."(s.94)

Her iki karşıt görüşün, fikirlerini, savunduklarını sivrilten ise, diğer tarafın - doğru veya yanlış - kendi fikrini sürekli tekrarlamasıdır.

Grupların fikir ayrılığına düştüğü nokta vezin ve dildir.

---

* 1 rakamı sıra belirtmek maksadıyla tarafımızdan verilmiştir.

Hece ölçüsü, aruza karşı yaptığı savaşı kazanmış gibi görünüyor. Hece vezni taraftarları, bu veznin, şiirimizde aruz vezninden önce de kullanıldığı fikrini kendilerine dayanak yapmışlardır. Bu fikir, hece vezninin lisanımızın asıl bünye ve tabiatından çıkması itibariyle doğrudur. Ancak burada da "Bir şeyin tabiatı ve mahiyeti nedir?" soruları karşımıza çıkar.

Reşâd Nurî, bu durumu şu şekilde somutlaştırır: Nasıl bir çocuğun doğuştan getirdiği unsurlar (özellikle ailesinin genetiği), o çocuğun bütün hayatını etkilemeye yeterli değilse, hece ölçüsünün de bütün şiir hayatımızı etkilemesi beklenemez.

Reşâd Nurî'ye göre hece vezni, lisanımızın daha uzun bir mazisindeki vezni, aruz vezni, daha yakın bir mazisindeki veznidir. Aruz edebiyatını zorla içimize girmiş, kendine hürmet ettirmiş sayan yazar, özellikle son döneme damgasını vurduğu için onun etkisini inkâr edemez.

Konuyla ilgili fikirlerini açıklamaya devam eden Reşad Nurî, hecenin de aruzun da artı ve eksilerini ortaya koyar. Ona göre aruz, şiirimize ahenk getirmiş, uyum katmıştır. Aruzun sağladığı ahengi, hecenin sağlaması mümkün değildir.

Reşâd Nurî diğer taraftan, hece vezninin de, aruza göre üstün olduğu noktaların bulunduğunu belirtir. Aruza sığmayan veya aruza sığdırılmak için çeşitli değişikliklere uğratılan kelimeler vardır. Fakat hece vezni, parmak hesabı olduğundan aruza göre kullanımı rahattır.

Yazar, aruz ile heceden, hangisinin galip geleceğine, zamanın karar vereceği fikriyle makalesini bitirir.

Reşâd Nurî " Edebiyat-ı Milliye– 2 –Lisân– " adlı makalesinde de dilin ıslahı meselesinin çok eski bir mesele olduğunu, bu meselenin zaman zaman alevlendiğini, daha sonra da sönüp gittiğini ifade eder. Yazarımız konuya şöyle açıklık getirir:

" "Islâh-ı lisân" mes'elesini ortaya atanlar bir türlü bu noktayı anlamak istemiyorlar ve indî kâ'idelerle lisânı olduğundan ve olacağından başka bir şekle

sokmak imkânına samîmî sûrette inanıyorlardı. Misâl olmak üzere “Tasfiyeciler”i alalım. Bunların başlıca maksatları Arabî ve Fârisî kelimeleri lisândan çıkarmak, yerlerine bugün ruhlarımızda uzak ve gizli bir yâdı bile kalmayan bir mazide yaşamış, hayat devrelerini itmâm etmiş kelimeleri ikâme etmekti. Demek ki bütün millet ağız birliği edecek, Meclis-i Me’bûsân yerine kurultay, ateş yerine od, Allah yerine çalab diyecek ve bu sûretle koca memleket böyle kelime-bekelime yeniden lisân öğrenecekti! Tarihte böyle bir hadîsenin kaç misâli vardı? Lisân gibi şekil ve hayâtını ihtiyâr ve tasarrufumuz hâricinde bî-nihâye mü’essirlerden alan mürekkeb uzviyetlerde “ibtidâ’î safvete dönmek” ne demekti? Sonra şu’ûna tasarruf mümkün bile olsa, ölmüş kelimeleri tekrâr tedâvüle çıkarmakla ne fâide, ne güzellik te’mîn edilecekti? Nihâyet dünyâda hangi lisân vardı ki içine ecnebî kelime girmemiş olsun?”(s.170)

Reşâd Nurî, lisanımızın ıslahında en olumlu ve bilimsel çalışmayı **Genç Kalemler**’in yaptığını belirterek, bu grup tarafından ortaya konulan Yeni Lisan cereyanın, dilimizi bir kaideye de bağladığını belirtir.

Yazar şu bilgileri verir: Bu konudaki ilk girişimler Şinasi tarafından yapılmıştır. Batı edebiyatını da çok iyi tanıyan Şinasi, daha önce sadece kelimeler arasındaki ahenge dayanan yazı ritmini belli kurallarla şekillendirmiştir. Devamında, Edebiyat-ı Cedîdeciler de fikir ve dil arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmişlerdir.

Yeni Lisancılar, Arap ve Acem kaidelerinden uzaklaşmışlar, dili sadeleştirmişlerdir. Dilimizin yabancı kelime ve kaidelerinden kurtulması için ilk temelleri atmışlardır.

Reşâd Nurî, bu atılımı, tasfiyecilerle karıştıranların da olduğunu, ancak bunu kuvvetlendirici yazılar yazanların başarılı olamadığını söyler.

Ayrıca ona göre, dilimizin belli kaidelere oturtulması demek, Arapça terkipleri bozmak demek olmadığı gibi, dilimize yabancı dillerden geçen kelimeleri sadeleştirmek de bu konuda yeterli bir çaba değildir.

Reşâd Nurî’nin, dilimizin geleceği için yaptığı yorumlar şöyledir:

"…istikbâlde galebenin arûz ile heceden hangisine ait olacağı kestirilemez demiştim. Fakat lisân bahsinde biraz daha kuvvî bir zann olmak üzere diyebileceğim ki " parlak" tantanalı üslûbun hayatı artık bitmiştir. Bundan sonra üslûp bütün husûsiyetini ifâde ettiği fikirlerin tabî'atından alacak ve söz için söz devri bir daha avdet etmeyecektir. Bence istikbâlin lisânı, bütün güzelliğini ancak ince ve hassâs hâlet-i rûhiyeleri ifade ederken gösteren tekellüm lisânımıza müşâbih, ma'neviyâtımızı en ince tafsîlâtı, en uçucu renkleriyle tercüme edecek canlı, serî' bir lisân olacaktır.(s.172)

Reşâd Nurî, "Edebiyyat-ı Milliyye Mes'elesi –3 –İlham–" adlı makalesinde "Edebî eserler kuvâ-yi rûhiyeden hangilerinin, ne suretle işlemelerinden doğar?"(s.289) sorusuna cevap aramıştır. İlk önce, edebi eser yazmada iki önemli noktayı gösterir. Bunlardan birincisi yazarın fikirleridir, diğeri ise, bu fikirlerin birbirini davet etme doğrultusu, birbirine zincirlenmesi durumu olan "ilham" dır. Yazar bu hususu şöyle açıklar:

"Hülâsa hâriçte birbirlerinden ayrılmayan sıfatlarıyla sâbit bir varlıkları olan mevcûdlar zihinde - temâyüller, i'tiyâdlar ve tahassüslerin idaresi altında - ayrılırlar, dağılırlar, birbirlerine benzeyenler, birbirlerinin zıddı olanlar birleşirler. Ve böyle bin türlü inkilâblarla terkîb ettikleri yeni varlıklardan ikinci bir âlem doğar. Bu ikinci âlemin mevcûdlarına fikir diyeceğiz. Fikirler tamâmıyla hâriçten alınmış hayâl unsurlarından terekküb eder. Meselâ menekşe fikri gördüğümüz bütün menekşelerin hayâlinden çiçek fikri, gül, sünbül, leylak, şebboy ilh… bütün bildiğimiz çiçeklerin hayâlinden doğmuştur. Nebât fikri yalnız çiçeklerin değil aynı zamanda otlar, ağaçlar, ilh.'in de hayâllerinden teşekkül etmiş daha mürekkeb bir hayâldir. " Zî-hayât" kelimesine gelirsek onun daha umûmî ve mürekkeb bir fikir olduğunu görürüz. Çünkü bütün yaşayan mevcûdların fikirlerinden mürekkebdir.

Fikirler ne kadar çok mürekkeb ve umûmî olursa göz önüne o kadar az vâzıh hayaller getirir. Meselâ yukarıdaki misâllerde menekşeyi düşündüğümüz zaman onu rengiyle, şekliyle, bütün husûsiyetleriyle görür gibi olduğumuz halde "çiçek" dediğimiz vakit gözümüzün önünden daha mübhem hayaller geçer. Çünkü çiçek, ne münhâsıran menekşe, ne gül, ne zambaktır. Fakat hepsine de şâmildir. Nebât kelimesi de öyle. Zî-hayât fikrine geldiğimiz vakit ise fikrin hayâl ile hemen hemen alakası kalmamış

gibidir. Fakat istersek onu tahlil etmek, zî-hayât fikrini teşkîl eden nebâtları, hayvanları birer birer gözümüzün önünden geçirmek elimizdedir. Hülasâ kânûn, ahlâk, itâ’at, ubûdiyyet, şefkat, gülmek, yürümek, düşünmek gibi ne kadar mücerred ve umûmî fikirler varsa hepsi görmek, işitmek, okumak, ilh. gibi vâsıtalarla müşâhede ettiğimiz mevcûdlar ve hadiselerin hayallerinden toplanmış mürekkeb hayâllerdir. Basît hayâller ile umûmî fikirler arasında bir tabî’at farkı olmadığı için bütün rûhî varlıklara “fikir” dedik. Bundan sonra da bu kelimeyi aynı ma’nâda kullanacağız.”(s.290)

Reşâd Nurî ilhamın tanımı ve nasıl işleneceği konusuna şöyle değinir:

İlham, fikirler silsilesi, fikirlerin art arda gelmesi, birbirine çağrışım yapmasıdır. Meselâ kar fikri, beyaz, soğuk, kış gibi fikirleri de beraberinde getirir. “Şiir yazmanın da fikirler arasında bağlantı kurmak, bunu yaparken geçmişten, tecrübelerimizden yaralanmak olduğunu söyleyen Reşâd Nuri bu konudaki fikirlerini şöyle belirtir: Şiir yazmak da aşağıda göreceğimiz üzere pek başka bir ameliye değildir. Şiirde dikkat kuvveti durur, düşünülen şeyin nefsü’l-emre mutâbakati endişesi söner, tasnif etmek, bir neticeye varmak gibi mülâhazalar susar ve fikirler zihnin kat’i kontrolüne tabi’ olmayarak, sırf temâyül ve tahassüsün fantezisinin idaresi altında birbirini takibe başlar. O vakit zihin tabiat levhalarının kuru, dürüşt tafsîlâtını hedef eder. Sert, kat’î hudutları hafîf bir rüya ibhâmı içinde mülâyimleştirir. Hakîkatte en birbirine uzak, en yabancı hayâl unsurlarını birleştirir. Saham çöllerinde öksüz mezarlar üstünde gird-bâddan servler yetiştirerek serâbların seyliyle büyütür. O vakit vücûda gelen eser bir muhâkeme eseri değil bir şiirdir. Şiiri terkîb eden fikirlerin sanatkârların dimağında birbirini da’vet ve ta’kîb etmesi hadîsesine ilhâm demiştik. İlhâm kuvvetini tahassüs ve temâyülden, istikâmetini şairin mâzisindeki teşârüklerein alır. Demek ki şiirde mâzinin (muhit, terbiye, ilh.) en büyük bir rolü vardır. Bunun için bir vâkıa karşısında bir muhâkeme eseri vücûda getiren şahıslar pek çok noktalarda bi’z-zarûre birleştikleri hâlde bir aynı vak’ayı, manzarayı, hâlet-i hissiyyeyi şiirlerine mevzu’ ittihâz eden sanatkârlar birbirlerinden büsbütün ayrılabilirler.”(s.292)

Ona göre şiir, sanatçının fikir çeşitliliğine ve hayatın o fikir ile ortaklığına dayanır. Yine o, sanatçı tamamıyla serbest olmalı, sınıflama yapma, neticeye ulaşma,

ilhamını falan memleketten, filân sanattan alma endişesi taşımamalıdır ki ruhumuza hitap edecek eserler ortaya koyabilsin, düşüncesindedir.

"Rûhumuz ihtivâ ve istikâmetini yaşadığımız hayattan ve ma'rûz kaldığımız te'sîrlerin hey'et-i umûmiyyesinden aldı. Binâenaleyh ilhâmımızı başka zamânlar ve mekânlardan almakta bırak ki hiçbir fayda yok. Fakat buna imkân da tasavvur edilemez. Bugün hayâtımız Şark âdetleri ile Garb âdetlerinden bir halîtadır. Edebî şu'ûrumuz da Fuzulî, Nedîm, Hâmid ve bi'l-hassa Garb edebiyatları var. Evet, henüz daha kat'iyetle ta'ayyün etmiş temâyüller yok… Fakat bunun için başımızı eğmeyelim. Dünyada millî şu'ûruna yabancı unsur girmemiş millet yoktur… Bizimki inkâr edilemez ki çok karışık, temasta bulunduğumuz ecnebî edebiyatların her birinden birçok yabancı unsurlar girdi… Fakat bu edebî olmayacak ve bugünkü tereddüt içinden millî edebiyat tabî'atiyle doğacak. Bir edebiyat ki bugünkü rûhumuzun muhteviyâtına, zevkimize, yaşayışımıza mutâbık, millî husûsiyetlerimize temas ettiği noktalarda, piyasada bir tabir ile kıymet hükümlerinde tamamıyla millî fakat şe'niyyet hükümlerinde Avrupa edebiyatı ailesine girmekten korkmayan bir edebiyat… Hülâsa nazariye ve kâ'ide ile millî bir edebiyat yapabileceğimizi zannetmiyorum. Kudretten nazariyeci birine, hâdi yerine memleketinin dağınık rûhunu, mübhem ihtiyaçlarını bir mihrâk gibi nefsinde toplayarak tevzi' edecek birkaç edîbi daha isteyelim. O yolunu aydınlatacak meş'aleyi kendi elinde getirir." (s.295)

Edebiyatımızın millî oluşuyla ilgili olarak görüş bildiren bir diğer yazar, Kozanzâde Cenâb Muhiddîn'dir. Kozanzâde, "Millî Edebiyat" adlı makalesinde millî edebiyat kavramının kullanıldığını, bazı tarihî olayların, görmediği, duymadığı halde kendini millî sıfatıyla donatmış sözde edebiyatçılar tarafından sahte üzüntülerle anlatıldığını belirtir. Bu durumu tenkid eden yazar, Halid Fahri Bey'in sonesinden de örnekler vererek bu sonenin şekil ve içerik itibariyle millî kavramından ne kadar uzak olduğunu gösterir.

Yazar, millî kavramının içinde lisan meselesinin de önemli olduğunu belirterek, eskiden bozma ve bugünün Türkçesine garip duran, sayıları altmıştan fazla olmayan kelimeleri kullanıp Arap ve Fars terkiplerini ortadan kaldırma gayretinde olmak, millîleşmek olmadığı gibi, dilimizin hâlâ kesin kurallara sahip sarf ve nahvi olmaması,

Arapça ve Farsça kelimelerle oynayıp onları Türkçe yapma çalışmalarının da millîleşmek adına sonuç vermeyeceğini söyler.

Cenâb Muhiddîn, makalesinin sonunda, duruma önerdiği çözüm şudur: “Türklüğe yine Türklükle ve bir Türk gibi çalışmak lâzımdır.”(s.842)

Süleymân Nazîf, “İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te’sîri (nr.50–19)” adlı makalesinde edebiyatımızın, İran edebiyatını noksan ve perişan olarak taklit etmekle başlamış olduğunu belirtir. Yazar, bununla ilgili olarak şu soruları sorar: Bu taklit niçin ve nasıl başladı? Başka bir örnek bulamaz mıydık?

Nazîf, bu sorulara cevap aramadan önce Arap ve Acem edebiyatının gelişimi hakkında bilgi verir. Batı edebiyatının da kaynağı hakkında bilgi veren yazar Doğu ve Batının ayrıldığı, tartıştığı noktaları da gözler önüne serer.

“İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te’sîri (nr.51–20)” adlı makalesinde Nazîf, Arap ve Acem edebiyatlarının da birbirlerini etkilediğini, Arap’ın Acem’e kelime, Acem’in de Arap’a mana verdiğini söyleyerek böyle bir bilgi akışına Türklerin de hissiz kalamadığını açıklar.

Süleymân Nazîf’e göre, Türklerin gerçek edebiyatı Osmanlılar ile başlar. Nazif, Osmanlı’dan önce oluşturulan eserleri, gerçek bir edebî eser saymaz, onları ilkel bulur.

Türklerin tarihiyle de bağlantı kuran yazar, Gazneliler ile Selçukluların, Arapça ve Farsçayı kullandıklarını, Osmanlılardan önce ortaya konmuş eserlerin, Türkçeden ziyade Farsça ile yazıldığını örnek beyitlerle ispatlar.

“İran edebiyatının Edebiyatımıza Te’sîri (nr.53–22)” adlı makalesinde, İran şairi Hâfız-ı Şirâzî’nin beyitleriyle, İbrahim Bey’in gazelini karşılaştıran Nazîf, Hâfız’ın 794’te ölmesine rağmen, ölümünden yıllar sonra, üstelik de Anadolu’da etkisinin hâlâ devam etmesini ilgi çekici bulur.

Ayrıca "İran Edebiyatı'nın Edebiyatımıza Te'sîri (nr.54–23)" adlı makalede, ilk divan şairimiz sayılan Ahmed Paşa'nın, Kemâl Bey'in bir rivayetine göre, Ali Şir Nevâ'î'nin Buhara'dan gelen eserlerine benzer eserler ortaya koymuştur bilgisi verilir. Süleymân Nazîf, bu fikri çürütür. Çünkü Ahmed Paşa ve Nevâ'î çağdaştır. Ayrıca Ahmed Paşa'nın bir başkasını taklide ihtiyacı yoktur. Ahmed Paşa, Hâfız-ı Şirâzî'nin beyitlerini düzenleyecek kadar da iyi Farsça bilir.

Süleymân Nazîf, Ali Şîr Nevâ'î'nin Türk olduğunu, Çağatay lehçesiyle divanı bulunduğunu, buna rağmen kabiliyet yönünden Acem olduğunu söyler. Nazîf'in bu açıklamayı yapmaktaki maksadı, Türk şairlerinin, Uygur ve Çağatay şairlerini değil, doğrudan doğruya Acem şairlerini örnek aldıklarını ortaya koymaktadır.

Süleymân Nazîf, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.55–24) adlı makalesinde, Rumeli'nin de şiir yazmayı, gerçek bir edebiyat oluşturmayı Acem'den öğrendiği fikrini Kanunî Sultan Süleymân'ın da bir beytiyle destekler:

" Meddâh olalı çeşm-i gazâlân ki Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şu'arâsı"

İlim ve irfan konusunda, her türlü gelişmeyi takip eden ve destekleyen padişah Fatih'in ve Fatih'in oğlu Sultan Bâyezîd'in de edebiyatı desteklediğini "İran Edebiyatı'nın Edebiyatımıza Te'sîri (nr.56–25)" adlı makalesinde söyleyen Nazîf, onların dönemlerinde, Acem şairlerinin şiirlerinin hem saray hem de halk tarafından bilindiğini belirtir. Bu husus da, İran edebiyatının, edebiyatımıza tesir ettiğinin bir delilidir.

Nazîf, peşpeşe kaleme aldığı "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.57–25)" adlı makalesinde, Şark şairi Fuzûlî ile Garp şairi Bakî'nin edebî kişiliğinden, her ikisinin de edebiyatımızın ustası olduğundan bahseder: "Fuzûlî ile Bâkî arasında lisânca fark-ı zahiri ve belki fark-ı küllî görülür. Fakat bu mübayenet lehçededir. Fikir ve histe değil. Bağdatlı Azerbâycân lehçesi, İstanbullu – ta'bîr-i kadîm-i tarîhîsiyle ifâde edeyim. – Rum Türkçesi ile ifhâm-ı meram ediyor. İkisinin de

menba'-ı ilhâmı birdir. Fuzûlî'nin İstanbul'a geldiği hakkında tezkire ve tarihler bir şey söylemiyor veyâhud öyle bir rivâyete ben müsâdif olmadım."(s.502–503)

Fuzûlî, **Leylâ ile Mecnûn** Mesnevisi'ni kaleme alırken, Nizâmî'nin buna benzer olan eserinden yalnızca şekil ve konu yönünden etkilenmiştir. Kullandığı dil ise Nizamî'ninkinden çok daha güzeldir.

Nazîf, Kanunî Sultan Süleymân'ın da hem Türkçe hem Farsça'ya hâkimiyetinden bahsederek, İran edebiyatının edebiyatımız üzerindeki etkisinin altını çizer.

Süleymân Nazîf, divan şairlerimizden örnekler vererek bu vurguya devam eder. Ona göre Nâbî de Acem şairlerinin büyüsüne kapılmış, ancak onları taklitten öteye gidememiştir. Yine Nâbî gibi diğer edebiyatçılarımızdan Ragıp Paşa, Beğlikçi İzzet Bey ve Esad Muhlis Paşa da Sâib'in şiirlerinden etkilenmişler ancak onu sadece tercüme edebilmişlerdir.

Yenişehirli Avnî'nin yazdığı bir beytin Urfî'ninkiyle aynı oluşu, kezâ Nâmık Kemâl'in beyitlerinden birinin Acem şairi Lârî'nin beytinin tercümesinden başka bir şey olmaması, Acem'in ruhunun tasavvurumuz, hayalimiz hattâ hissimize hakim olduğunun bir ispatıdır. Süleyman Nazîf, zaman ve muhitini şiirlerine katmış olan Nedim'in de Acemce düşünüp Acemce yazdığını örnekler.

Nazîf, bunlardan yola çıkarak edebiyatımızı altı yüz senedir etkisi altına alan İran edebiyatını, bulunduğu yerden sökmeye çalışmanın bir boşluğa, hiçliğe hattâ ölüme denk olduğunu öne sürer.

Acem şiiri hakkında bilgi veren Nazîf, İran'da iki türlü şiir yazım tekniği olduğunu, bunların Fars ve Hint tekniğinden ibaret bulunduğunu belirtir. Dolayısıyla bu iki teknik, bizim edebiyatımıza da yansımıştır.

Süleymân Nazîf, edebiyatımızın kilometre taşı olmuş isimlerden örnekler göstererek İran edebiyatının edebiyatımız üzerindeki tesirini daha net ortaya koyar. Türk edebiyatının en önemli şairlerinden olan Abdülhak Hâmid'in İran şairlerinden feyz

aldığını, bizzat Abdülhak Hâmid'in kendisinin söylediğini belirten Nazîf, Cenâb Şahabeddin'in de bu tesirle Farsçayı çok iyi kullandığını aktarır. Bu konuda belirtilmesi gereken en mühim nokta, Cenâb Şahabeddin'in "nev-İranî" olarak addedilmesi, kendisinin ise bundan rahatsızlık hissetmesi yerine, gurur duymasıdır.

Aynı makalesinde Nazîf, aruz ve hece vezninden bahsederken, aruzun dilimize yakıştığını, onun yabancı değil, bilakis şiirimize, öz veznimiz olan heceden bile daha çok yakıştığını belirtir.

Süleymân Nazîf, edebiyatımızı tesiri altına alan İran edebiyatından etkilenen başka bir ismin Filozof Rıza Tevfik Bey olduğunu belirtir. Rıza Tevfik, hece veznini kullanarak hem şekil hem de muhteva açısından mükemmel olarak nitelenen "Harab Mabed"i yazmış ve şiire bu mükemmelliği katanın, Acem'den aldığı feyz olduğunu da eklemiştir. Süleymân Nazîf, Hâmid Bey'in, Rıza Tevfik Bey'in Acem'den mânâ ve mazmun değil, ilham ve ruh aldığının da altını çizer.

Süleymân Nazîf, "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.63–32)" adlı makalesinde de, kendinden bir örnekle İran edebiyatının tesirini bir defa daha vurgular. Yirmi yaşına kadar Farsça öğrenmeye tenezzül bile etmemiş yazar, daha çok Fransızca'ya yönelmiştir. Sonradan, hem de kitaplardan kendi kendine öğrendiği Farsça ile Urfî gibi büyük bir şairden bir beyit çevirmiştir. Bu çeviri esnasında bir harf ve hattâ vezin bile değişmez. Nazif bunu, Farsçanın dilimize ne kadar çok karıştığı fikri ile açıklar. İki dil birbirine öyle karışmıştır ki, bir-iki edat değiştirildiğinde Türk'ünki Acem, Acem'inki Türk olmuştur. Oysaki biri İran, biri Tûrân dilinden olan bu iki dilin birleşmesi mümkün değildir.

İran edebiyatının edebiyatımızı etkilemesinin kötü ve yakınılacak bir durum olmadığını belirten Nazîf, bundan yakınanları, "Garp"a kapılarımızı kapattığımızı düşünenleri kınar. Çünkü bu edebiyatın edebiyatımızı etkilemesi mümkün değildir. Yazarı, bir gün bizim edebiyatçılarımızın da İran'da okunacağı ve sevilerek takip olunacağı ümidindedir.

Süleymân Nazîf, konuyla ilgili yazdığı "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (72–41)" adlı makalesinde, İran edebiyatının edebiyatımıza yaptığı en kötü etkinin, edebiyatımıza "dervişlik" fikrini sokması olduğunu söyler:

"Fenâ-fi-llah" nâmı altında ve Allah'ın istemediği bir yolda tevekkülden başlayarak atâlette karar kılan ve nihâyet rûhu öldüren bir hâlet-i maraziyye, bize Hindistan'dan Acemistan tarîkiyle intikâl etti. Ve en uyanık şairlerimiz bile bunun te'sîr-i meş'ûmundan kurtulamadılar."(s.792)

Aynı makalede Nazîf , "Ben ki Osmanlı Türküyüm… Ve Osmanlı oğlu Osmanlı, Türkoğlu Türküm, ırktaşlarıma tavsiye ederim ki:

Ne İran'a, ne Tûrân'a, isti'dâd ve mukadderâtımızın bize ihzâr ve ihsân ettiği diyâr-ı irfana doğru!.." (s.793) diyerek hangi yoldan gitmemiz gerektiğini de gösterir.

Ali Emîrî, Celâl Nurî'ye hitaben "Gazel Tarzı ve Tayyare" adlı yazısında gençlerle yaptığı sohbetlerden bahseder. Gençlerle konuşan Ali Emîrî, onların artık şiirle ilgilenmediklerini, ne şiir yazdıklarını ne de şiir okuma isteği duyduklarını fark etmiştir. Ali Emîrî ile sohbet eden gençler ise buna sebep olarak, eski şiirin ahengini beğenmediklerini, yeni şiirden de tat alamadıklarını gösterirler. Yazar, bu durumdan, mevcut şiirin kafiyesini ve manasını anlaşılmaz hale soktukları için kendini ve çağdaşlarını sorumlu tutmuştur.

Yazısına Avrupa'daki teknik gelişmelerden bahsederek devam eden Ali Emîrî, orada şimendiferlerin, elektriğin, telefonun, fotoğrafın, tayyarenin, telsiz telgrafları vb. pek çok bilimsel gelişmenin kullanıldığını söyler. Ancak burada ortaya bir sorun çıktığına dikkat çeker: Bu gelişmeler karşısında edebiyatçılarımız, şiir ile ilgili olarak hangi mânâları, hangi mazmunları kullanacaklardır? Buna cevap ise "hiç" tir. Çünkü Ali Emirî, edebiyatımızın Doğudan da, Batıdan da etkilendiği dönemlerde hep durağan olduğu, gelişemediği fikrindedir. Bunun için Avrupa'da ortaya çıkan gelişmelerden "tayyare" Osmanlı'da da kullanılınca, bu kelimenin kavramının geçtiği beyit, Ali Emîrî'ye cesaret vermiş ve teknolojik gelişmeleri mazmun olarak kullandığı şiirler yazmıştır.

İsmail Hâmi de “İcâz” adlı makalesinde az sözle çok mânâ anlatma konusundaki fikirlerini belirtir. İsmail Hâmi, az sözle çok mânâ anlatmanın, sözü kısa söylemenin bir meziyet, ustalık gerektirdiğini; dünyanın en güzel, şah eserlerinin küçük ve bir ciltten oluştuğunu vurgular.

İsmail Hâmî, Celâl Nurî’nin Süleymân Nazîf hakkında yazdığı tenkide telmih yapar. Celâl Nurî’ye göre Süleymân Nazîf, kısa ve mânâsız yazılar yazmaktadır ve bu üslûp geleceğin ihtiyaçlarını karşılayamayacaktır. Ancak İsmail Hâmi bu fikre ısrarla karşı çıkarak asıl doğru olanın Süleymân Nazîf’in üslûbunda olduğu gibi kısa ve ahenkli yazmak, fikirler arasında hareketliliği sağlamak olduğunu belirtir

Celâl Nurî “Edebiyatta Tecrübe” makalesine Batı dillerinden dilimize geçen “retorik” kelimesi üzerinde durarak başlar:

“ ‘Retorik’ derler Frenkçe bir kelime var. Buna biz kendi dilimizde tantana ve debdebe-i elfâz diyebiliriz. Birtakım gürültülü, patırtılı sözler, kinâye ve isti’âreler, teşbihler vesaire ile hakikati boğmak, muhâtabın şu’ûrunu uyuşturmak, onun bir muadele-i fikriyye ve zihniyyede bulunmasına imkân bırakmamak… İşte, cümlesi bu tarife dahil olabilir. Kadîm muharrerât ve edebiyat, yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde ve her millette böyle idi.” (s.561)

Celâl Nurî, herhangi bir edebiyatta “retorik”in yoğun olmasının, orada halk seviyesinin yükselmesiyle paralelliğinden bahsederken, bu tarz edebiyata muhatap bırakılan halk ve okuyucuların da “safderûn” olduğunu söyler. O ayrıca, retorikle uğraşanlara “demagog” denilebileceğini, retorik ve demagoji ile uğraşanların da ciddiyetsiz olduklarını, mantık ve hakikatten uzaklaştıklarını ekler.

Yazar, Batı edebiyatında da bu tarz fikre sahip olanların ve bu şekilde eser oluşturanların olduğunu örneklerle ortaya koyar. Felsefenin de bu tarzdan etkilendiğini açıklayan Celâl Nurî, doğru ve açık fikirlerin ortaya konmasının tek yolunun tecrübe olduğunu belirtir. Tecrübe, kabiliyeti arttırır, tecrübeli kişilerin yazdığı yazılarda letafet vardır diyen yazar, eserde tecrübeyle birlikte sadeliğin de olması gerektiğini belirtir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

ŞAHIS YAZILARI

Süleyman Nazîf Bey'in yazım tarzı hakkında bilgi veren Celâl Nurî "Süleymân Nazîf Bey'in Üslûbu" adlı makalesine Süleymân Nazîf Bey'in şahsen kendi yazım tarzı hakkında verdiği bilgiyi aktararak başlar. Buna göre Süleymân Nazîf, üslûbunun güzellik ve parlaklık bulmasında Acem şairlerinin ve üslûbu çok iyi olan edebiyatçılarının etkisi olduğunu söylemiştir. Süleymân Nazîf, Batı edebiyatında ise en çok Victor Hugo'dan faydalanmıştır.

Celâl Nurî, Süleymân Nazîf Bey'in üslûbu ile ilgili olarak, Süleymân Nazîf'in Batı tarzına geçişini geç bulduğunu söylemiş, İran üstatlarının bir devamı niteliği taşıdığı halde Batı tarzına da bir o kadar hakim olduğunu da belirtmiştir.

Yazar, Süleymân Nazîf Bey'in Doğu ile Batıyı bir potada eritmiş, ortaya çıkan karışımı şekillendirmiş ve bu muazzam şekli bizlere sunmuş olduğunu aktararak, ondan önce hiç kimsede Doğu ile Batının bu kadar birbirine yaklaşmadığından da bahseder. Celâl Nurî, Süleymân Nazîf Bey'in üslûbuyla ilgili olarak fikirlerini açıklamaya devam eder:

"Nazîf Bey'in edebiyatında asıl olan kelime, cümle terkibdir. Acemin aheng-i elfâzına "**Batarya ile Ateş**" müellifi meclûb ve meczûbdur."(s.306)

Süleymân Nazîf Bey'in üslûbunu metîn, hoş, açık ve anlaşılır bulmakla birlikte geleceğin ihtiyacına cevap verecek kadar yeterli olmadığı gibi, tekâmül fikrimize hizmet edemez olduğunu da düşünen Celâl Nurî, bu üslûbun millîleşmeye de açık olmadığını düşünür.

Bununla birlikte Nazîf Bey'in açıklık konusunda titiz olduğunu söyleyen yazar, edebiyatımızda kendine has bir yeri olduğuna da değinir.

Sonuç olarak, "Süleymân Nazîf Bey'in üslûbu kısadır; bu üslûb ile bir formalıktan fazla yazı yazılamaz. Nazîf'in kaleminden çıkmış yirmi beş, otuz sahîfelik bir makâleye henüz tesâdüf edemedim." (s.306) diyen Celâl Nurî, Süleymân Nazîf'in üslûbu ile ilgili görüşlerini tamamlar.

Celâl Nurî'nin, Tevfik Fikret'i eleştirdiği makalesinde de belli noktalara değindiği görülür.

Bu noktalardan en önemlisi, Tevfik Fikret'in Batıyı pek sevmesi, Batı edebiyatı sanatçılarını örnek alması, ancak Batı edebiyatını lüzumu ölçüsünde hazmedememesidir. Tevfik Fikret'in **Halûk'un Defteri** adlı kitabındaki kelimelerin ne Türkçe ne de Fransızca olmadığını söyleyen Celâl Nurî, bu kelimeleri bir kalıba oturtamadığını da belirtir.

Celâl Nurî'nin, Tevfik Fikret'i eleştirdiği noktalardan biri de, Fikret'in şiir yazarken çok uğraştığı, adeta bir kuyumcunun altından bir takı yaparken gösterdiği özeni, yaptığı ustalığı, kendisinin de cümle ve kelimelerinde uyguladığı, ancak bu esnada "ilham"ı kaçırdığıdır.

Celâl Nurî'nin, Fikret'i eleştirdiği son nokta ise, Fikret'in, eserlerinde isabetli kelimeler kullanamadığı, seçtiği kelimelerin eserde yapay kaldığı hususudur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

ESER YAZILARI

Tevfik Nevzad'ın, Ziya Gökalp'in **Yeni Hayat** adlı manzum kitabını tenkit niteliğindeki "Yeni Hayat Münasebetiyle" adlı makalesinde, genel olarak eserde yer alan şiirlerin şekil ve içeriklerine değinilmiştir. Ayrıca Ziya Gökalp'in savundukları ve bunları uygulamaktan uzaklaştığı konusu da vurgulanan bir diğer noktadır.

Tevfik Nevzad, Gökalp'in, kitabının başında söylediği "Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde şuur seyirci kalır" sözüne katılmadığını hararetle belirtir. Hattâ Ziya Gökalp'e yakıştırılan lüzûmundan fazla kelimesi olma değerlendirmesinin de doğruluğuna katıldığını söyler. Buna ek olarak " Edebiyat tarihi, medeniyet tarihi demektir. Yâhud sadece edebiyat, medeniyet demektir. O halde şuûrsuz bir medeniyetin vücûdu nasıl kabûl ve tasavvur edilemeyecekse şuûrsuz bir edebiyat ve edebiyatın en büyük bir unsuru olan "şiir" de mümtenidir."(s.787) diye belirtir.

Bunun yanı sıra, Batıda edebiyat eserleri ortaya koyan isimler ve kimya, fizik, tabiat alanlarında çalışma yapanların hizmetlerinin de unutulmamasının gerekliliği, Tevfik Nevzad tarafından hatırlatılır.

Ziya Gökalp, halk terbiyesinde de bazı fikirlerin vezin kisvesiyle arz edilmesi fikrini ortaya atar (s.788). Tevfik Nevzad, bu fikirde, başarılı olma garantisi yoksa **Yeni Hayat**'ta olduğu gibi hem olumlu bir neticenin ortaya konamayacağını, hem de bu eseri oluşturan kişinin değerini yitireceği kanaatindedir.

Böyle bir eser, ya doğrudan doğruya halka ya da halk terbiyesiyle uğraşanlara hitap eder. Tevfik Nevzad, **Yeni Hayat**'ın her iki gruba da hitap edemeyeceği fikrini tekrarlar. Tenkitçi, eserde bulunan manzumelerin de ahenksiz ve mânâsız olduğu fikrini de açıkça belirtir.

Yazar, manzumelerin vezin yönünden de sağlıksız olduğunu, manzumelerde doğru duraklamaların yapılamadığını söyler. Ayrıca "ideal" adamı olarak tanıdığımız Ziya Gökalp'in fikrî çıkmazlara girdiğin, iftiralarda bulunduğunu eserden verdiği örneklerle ispatlamaya çalışır.

Tevfik Nevzad, temel fikir itibariyle eserin adının **Yeni Hayat** olmasına rağmen, eski şairlerimizin divanlarından farksız olduğu kanaatini de okuyucusuna sunar.

Subhi Soysallı, “Türkçemiz” makalesinde Celâl Nurî’nin kaleme aldığı **Türkçemiz** adlı eser hakkındaki müspet fikirlerini belirtir. Soysallıoğlu yazısında Celâl Nurî’nin iyi bir yazar olduğundan, çalışma prensiplerinden, pek çok eser kaleme almasından dolayı da verimliliğinden bahseder.

Yazar, okuyucularını her konuda aydınlatan Celâl Nurî’nin, diğer yazarlar tarafından niçin eleştirildiği konusuna açıklık getirir. Celâl Nurî’nin de eleştirilebileceğini fakat Celâl Nurî’nin zaten mükemmel olma iddiasında olmadığını belirtir.

Soysallıoğlu, **Türkçemiz** adlı eserin önsözünden örnekler vererek, eserin yazılış sebebinin anlaşılmasını sağlar.

SONUÇ

Dergide yer alan bütün bu dil ve edebiyat metinlerinin, derginin düşünce dünyasına uygun metinler olduğu görülmüştür. Bu yazılar, dil, tür, konu ve mahiyet bakımından belli bir fikir değeri taşıyan yazılardır. Metinlerin yazarları, yazılarını ciddi ve vukûflu bir sanat ve edebiyat endişesi içinde kaleme almışlardır. Osmanlı toplumunun kendi dönemlerindeki dil ve edebiyat meselelerine yazılarıyla çözüm önerilerinde bulunmuşlardır.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, önceliklerini, halka hizmet etmek olarak belirlemiş bir dergidir. Bu sebeple dergide yayınlanan yazılarda, gerek içerik gerek üslûb olarak her şeyden önce mümkün olduğu kadar, halka hitap etme amacı gözetilmiştir. Mecmuada, sanat toplum içindir anlayışı benimsenmiş, dilin de bir hamur gibi çeşitli yazarlarca şekillendirilemeyeceği, o hamura ancak halkın istediği şekli verebileceği fikri vurgulanmıştır.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, eski ve kullanılmayan ölü kelimelerin diriltilmesinin, dilimize yeni kelimeler kazandırmayacağı fikrindedir. Lisanımıza yabancı dillerden geçen kelimelerin, sarf ve fonetiğimize uygunluğunun sağlanarak, halk tarafından günlük hayatta, konuşma ve yazı dili olarak kullanımının, dilimize yeni kelimeler kazandıracağı ve dolayısıyla bunun dilimizi zenginleştireceği kanaatindedirler.

Dilimizin sadeleşmesi gerektiğini, uzun ve anlaşılmaz cümlelerin ve yine uzun Arapça ve Farsça terkiplerin lisanımızdan temizlenmesini savunan **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'**nı sade Türkçenin oluşumuna küçümsenmeyecek katkı yapmış yayın vasıtaları arasında saymak gerekir.

Lisanımızın menşeinin kesinleştirilmesi gerektiği konusu ile Türk dilinin sarf ve nahvi ile ilgili kitapların eksikliği ve bu konuyla ilgili mevcut kitapların yetersizliği konusunda da dergi yazarlarının hemfikir olduğunu görüyoruz.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nın**,** millî, hakîkî, insanî bir edebiyat vücuda getirme amacına hizmetini, edebî yazılarda da gözlemledik. Özellikle edebiyatımızın, Doğu ile Batı edebiyatı arasına sıkıştırılmaması üzerinde duran mecmua yazarları, hem eskinin tamamen silinemeyeceğini hem de yeninin etkisinden korunmanın doğru olmayacağını vurgulamışlar ve yine yüzlerini halka dönerek, edebiyatımızın her iki edebiyatın da meyvelerinden beslendiğinde gerekli olgunluğa ve sağlığa ulaşacağı kanısında birleşmişlerdir.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nın Türk diline gösterdiği ilgiyi, verdiği değeri Türk edebiyatına karşı da aynen uyguladığını gözlemliyoruz. Dergi, edebiyatı fen bilimleri gibi bir ilim olarak görmüş ve yazarların mutlaka eğitilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Edebiyatın belli kuralları olduğu ve yazarların bu kurallara riayet ettiği ölçüde başarılı olacakları fikri de yine derginin savunduğu fikirler arasındadır.

Mecmuanın edebî fikirleri ile ilgili yaptığımız bir diğer tespit de millî edebiyat ile ilgili olanıdır. Dergi, millî edebiyata özel bir hassasiyetle yaklaşmış, bu kavramın çizgilerini belirlemiştir. **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası**'na göre millî edebiyat, halkın sorunlarıyla ciddi olarak ve isteyerek ilgilenme, konu olarak halkın hislerini, isteklerini, düşüncelerini işlemektir. Ayrıca dergi, millî edebiyatın, edebiyatımıza Arap ve Fars edebiyatının etkisini inkâr etmek, Batı edebiyatını ise her yönüyle benimsemek olmadığının da altını çizer.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nın, henüz tam ve gelişmiş bir edebiyata sahip olmadığımız fikrini taşıdığını gördük. Ulaşılmak istenen gelişmiş edebiyata, Arapça ve Farsça terkipler ile daha önce şiirimizde kullandığımız aruz veznini yok saymadan, taklitçilikten uzak olarak Batı edebiyatının örnek alınması ve buna Türk kültürünün özünün katılması ile kavuşulacağı kanaatini taşıdıklarını gözlemlerimize ekledik.

Dergide uzlaşılamayan tek konunun, edebî eserlerde yazarın üslûbu olduğu da tespitlerimiz arasındadır. Derginin bazı yazarlarının, edebî eserlerde konunun kısa sözlerle, etkili bir biçimde anlatılmasının bir zenginlik ve yazarın başarısı olduğunu savunduklarını, bazı yazarların ise bu fikrin karşısında olduğunu ve edebî eserlerde

doğru olanın, konunun gerekirse ciltlerce eser oluşturacak uzunlukta ve ayrıntıda olabileceği fikrini taşıdıklarını belirledik.

Mecmuada, daha önceki edebî dönemlerde eserler veren şahısların da üslûpları üzerinde durulmuş ve bu şahıslar, üslûpları yönünden eleştirilmişlerdir. Benzer incelemelerin, yazılan eserler üzerinde de yapıldığını gördük. Buradan yola çıkarak, **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası** yazarlarının, fikirlerin çekinmeden halkla paylaşılması gerektiği düşüncesine sahip olduklarına ulaştık.

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası'nın, toplumun büyük bir kesimine ulaşan ictimaî bir özelliğe sahip olmasının en önemli etkenlerinden biri de devrin önde gelen şair ve yazarlarından Celâl Nurî (İleri), Süleymân Nazîf, Reşad Nurî gibi büyük şahsiyetlerin, derginin yazar kadrosunu oluşturmasıdır. Dergi, yayımlandığı sürece, milletteki canlılığı, iştiyâki gördükçe daha da büyümek ve geniş kitlelere ulaşmak için kadrosundaki yazar ve şairlere yenilerini ekleyerek ilerleyişini sürdürmüştür.

Sonuç olarak, **Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası** ve onda neşr edilen yazıların, hem dönemin dil ve edebiyat meselelerini anlamada hem onun sahifelerinde imzaları bulunan sanatkârların bu sorunlara yaklaşımlarını belirlemede önemli metinler olduğu görülmüştür. Diğer taraftan okuyucular ve araştırmacıların, günümüzün dil ve edebiyat meseleleri üzerinde düşünürken söz konusu yazıların kendi zamanlarından tuttukları ışıktan da yaralanabileceklerini ayrıca belirtmek lâzımdır.

KAYNAKÇA

I- İNCELENEN ESERLER

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, (1916–1917): cilt:1, no:1–25

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, (1917): cilt: 2, no: 26- (50–19)

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, (1918): cilt:3, no: (51–20)- (75–44)

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, (1918): cilt: 4, no: 76–88

Edebiyyât-ı Umûmiyye Mecmûası, (1918–1919): cilt:5, no: 89–110

II- FAYDALANILAN ESERLER

Akyüz, Kenan (1990) : **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İstanbul, İnkilap Kitapevi, 5. baskı

Araı, Masamı (1994): **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği (Turkish Nationailsm in the Young Turk Era)** , Çeviren: Tansel Demirel, Redaksiyon: Yücel Demirel, İstanbul, İletişim Yayınları

Bakırcıoğlu, Ziya (1997): "Devirler, İsimler, Eserler, Terimler" T**ürk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, cilt:2, İstanbul, Dergâh Yayınları

Barın, Erol (1982): **Güneş ve Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuaları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma** lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi

Bektaş, Ekrem (1994): "Dimet'ül Cendel Elbise" **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, cilt:10, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Çelik, Hüseyin (1995): **Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma**, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, no:25 ve Fen edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 17

Devellioğlu, Ferit (1995): **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 12. baskı

Duman, Hasan (2000): **Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu (1828–1928)**, Ankara, İnformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı

Duymaz, Recep (1991): **Celâl Nuri ve Âtî Gazetesi** basılmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. İnci Enginün

… (1995): (Yusuf Akçura) **Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları

… (1995): (Celâl Nuri İleri) **Dil ve Edebiyat Yazıları**, İstanbul, Kitabevi Kitabevi

Emre, İsmet (1993): **Edebiyât-ı Umûmiye Mecmuası (İnceleme ve Seçilmiş Metinler)** yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat

Hanioğlu, Şükrü (1986): "Batıcılık" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:5, İstanbul, İletişim Yayınları

Mardin, Şerif (1986): "Tanzimat ve Aydınlar" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt:1, İstanbul, İletişim Yayınları

Mardin, Şerif (1986): "19.yy.da Düşünce Akımları ve Osmanlı Devleti" **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, cilt: 2, İstanbul, İletişim Yayınları

Muallim Naci (1995): **Lûgat-ı Naci**, İstanbul, Çağrı Yayınları

Necatigil, Behçet (2002): **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, İstanbul, Varlık Yayınları, 20. baskı

Parlatır, İsmail ve Çetin, Nurullah (1999): **Genç Kalemler Dergisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları

Şemsettin Sami (1989) : **Kâmûs-i Türkî,** İstanbul, Enderun Kitabevi

Shaw, J. Stanford (2000) : **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, çeviren: Mehmet Harmancı, cilt:2, İstanbul, E Yayınları, 3. baskı

Ülken, Hilmi Ziya (1999): **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Ülken Yayınları, 7. baskı

Tuncer, Hüseyin (1990): **Türk Yurdu (1911- 1931) Üzerine Bir İnceleme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, (1931): **Tarih 3, Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi**, İstanbul, Devlet Matbaası

Yıldız, Âlim (1995): **Edebiyât-ı Umumiye Mecmuası İndeksi ve Dönemin Edebî Hayatındaki Yeri** yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Uzun

YAZAR ADINA GÖRE BİBLİYOGRAFİK LİSTE

Ali Emîrî	Gazel Tarzı ve Tayyare	EU, C.2 Nr. 37–6	13 Teşrîn-i Evvel 1917	25 Zi-l-hicce1330	-	s.181–182
Celâl Nurî (İleri)	Edebiyatımızın Veche-i Azimeti	EU, C.1 Nr. 3	5 Teşrîn-i Sânî 1332	Muharrem 1335	1917	s.57- 60
Celâl Nurî (İleri)	İcâd-ı Kelimât ve Telâkki-i Amme Tecrübe-i Kalem	EU, C.1 Nr.6	26 Teşrîn-i Sânî 1332	13 Safer 1335	-	s.115–117
Celâl Nurî (İleri)	Türkçemizin Havâic-i Sarfiyye, Nahviyye, Beyâniyye ve Bedî'iyyesi	EU, C.1 Nr. 7	3 Kânûn-ı Evvel 1332	20 Safer 1335	-	s.133–135
Celâl Nurî (İleri)	Edebiyat Îlmi	EU, C.1 Nr. 10	24 Kânûn-ı Evvel 1332	12 Rebî-ül-Evvel 1335	1917	s.184–185
Celâl Nurî (İleri)	Süleyman Nazîf Bey'in Üslûbu	EU, C.1 Nr. 18	-	9 Cemâzi-yel-Evvel 1335	3 Mart 1917	s.305–306
Celâl Nurî (İleri)	Edebiyatta Tecrübe	EU, C.3 Nr.61–30	-	17 Cemâzi-yel-Âhir 1336	30 Mart 1918	s.561–563
Celâl Nurî (İleri)	Türkçenin Galebe ve Muzafferiyeti	EU, C.3 Nr.74–43	-	20 Ramazan 1336	29 Haziran 1918	s.813–816
Enver Paşa	Tasnîf-i Elsinede Türkçe Hangi Sınıf Lisândan Ma'dûddur	EU, C.2 Nr. 32–1	-	2 Zi-l-ka'de 1335	8 Eylül 1917	s.97–100

Helvacızâde	Tevfik Fikret Hakkında	EU, C.1 Nr. 22	-	8 Cemâzi-yel-Âhir 1335	31 Mart 1917	s.380
İsmail Hâmi (Danişmend)	Îcâz	EU, C.1.Nr. 25	-	23 Cemâzi-yel-Evvel 1335	17 Mart 1917	s.345- 346
İsmail Hâmi (Danişmend)	Lisân ve Devlet	EU, C.1 Nr.17	11 Şubat1332	2 Cemâzi-yel-Evvel 1335	-	s.295- 296
Kozanzâde Cenâb Muhiddîn	Millî Edebiyat Hakkında (nr.73-41)	EU, C.3 Nr. 73–41	-	13 Ramazan 1336	22 Haziran 1918	s.806–808
Kozanzâde Cenâb Muhiddîn	Millî Edebiyat Hakkında (nr.75-44)	EU, C.3 Nr. 75–44	-	27 Ramazan 1336	6 Temmuz 1918	s.840–842
Reşâd Nurî (Güntekin)	Edebiyat-ı Milliye Mes'elesi-1	EU, C.1 Nr. 4	12 Teşrîn-i Sânî 1332	28 Muharrem 1335	-	s.94–96
Reşâd Nurî (Güntekin)	Edebiyat-ı Milliye Mes'elesi-2 (Lisân)	EU, C.1 Nr. 9	17 Kânûn-ı Evvel 1332	5 Rebî-ül-Evvel 1335	-	s.169–172
Reşâd Nurî (Güntekin)	Edebiyat-ı Milliye Mes'elesi–3 (İlhâm)	EU, C.1 Nr. 17	11 Şubat 1332	2 Cemâzi-yel-Evvel 1335	-	s.289–295
Reşîd Süreyya (Gürsoy)	Lisân	EU, C.3 Nr. 67–36	-	2 Receb 1336	11 Mayıs 1918	s. 687–688

Paul Fon Yanko	Türkçe Millî Yazı	EU, C.5 Nr. 94	16 Teşrîn-i Sânî 1919	11 Safer 1337	-	s.1143–1148
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri(nr.50–19)	EU, C.2 Nr.50–19	12 Kânûn-ı Sânî 1918	28 Rebî-ül-Evvel 1336	-	s.385- 387
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.51–20)	EU, C.3 Nr. 51–20	19 Kânûn-ı Sânî 1918	6 Rebî-ül-Âhır 1336	-	s.401- 404
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.53–22)	EU, C. 3 Nr. 53–22	-	20 Rebî-ül-Âhır 1336	2 Şubat 1918	s.435- 437
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.54–23)	EU, C.3 Nr. 54–23	-	27 Rebî-ül-Âhır 1336	6 Şubat 1918	s.454–456
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.55–24)	EU, C.3 Nr. 55–24	-	4 Cemâzi-yel-Evvel 1336	16 Şubat 1918	s. 465–467
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.56–25)	EU, C.3 Nr. 56–25	-	11 Cemâzi-yel-Evvel 1336	23 Şubat 1918	s. 481 – 483
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'sîri (nr.57–25)	EU, C. 3 Nr. 57–25	-	18 Cemâzi-yel-Evvel 1336	2 Mart 1918	s. 502- 506

Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.58–27)	EU, C.3 Nr. 58- 27	-	25 Cemâzi-yel-Evvel 1336	9 Mart 1918	s. 519- 521
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.57–28)	EU, C. 3 Nr. 59–28	-	3 Cemâzi-yel-Âhir 1336	16 Mart 1918	s. 536- 538
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.60–29)	EU, C.3 Nr. 60–29	-	10 Cemâzi-yel-Âhir 1336	23 Mart 1918	s. 551–553
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.61–30)	EU, C.3 Nr. 61–30	-	17 Cemâzi-yel-Âhir 1336	30 Mart 1918	s. 570- 571
Süleyman Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.62–31)	EU, C. 3 Nr. 62- 31	-	24 Cemâzi-yel-Âhir 1336	6 Nisan 1918	s.580- 582
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.63–32)	EU, C.3 Nr. 63–32	-	1 Receb 1336	13 Nisan 1918	s. 606- 607
Süleymân Nazîf	İran Edebiyatının Edebiyatımıza Te'siri (nr.72–41)	EU, C.3 Nr. 72–41	-	6 Ramazan 1336	15 Haziran 1918	s. 791- 793
Subhi Soysallı (Soysallıoğlu)	Türkçemiz	EU, C.1 Nr. 19	-	16 Cemâzi-yel-Evvel 1335	10 Mart 1918	s. 329–332

Tevfik Nevzâd	Yeni Hayat Münâsebetiyle	EU, C.3 Nr. 72–44	-	6 Ramazan 1336	15 Haziran 1918	s. 787- 790